

รายงานการวิจัย

รูปแบบการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมและการบริหารเชิงสร้างสรรค์

A MODEL OF SANGHA'S AFFAIRS DEVELOPMENT AND MANAGEMENT
IN CREATIVE APPROACH

พระราชวินัยวชิรเมธี
สุวิญ รักษัตย์
ดำรงค์ เบญจศิริ
ชมพูนุช ช้างเจริญ
เยาวลักษณ์ กุลพานิช

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รายงานการวิจัย
รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์
A MODEL OF SANGHA'S AFFAIRS DEVELOPMENT AND MANAGEMENT
IN CREATIVE APPROACH

พระราชวินัยวชิรเมธี
สุวิญ รักษ์ตย์
ดำรงค์ เบญจศิริ
ชมพูนุช ช้างเจริญ
เยาวลักษณ์ กุลพานิช

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 2) เพื่อวิเคราะห์ พัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบเอกสาร และการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการศึกษาข้อมูลที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) จำนวน 21 รูป/คน นำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ (Analytical Induction)

ผลการวิจัยพบว่า

1) สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ปัจจุบันดำเนินงานภายใต้การปกครอง และมติของมหาเถรสมาคม โดยได้มีการแบ่งส่วนบริหารไปยังเขตพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ ส่วนจังหวัด ส่วนอำเภอ และส่วนตำบล ทั้งนี้ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เห็นได้ว่า จะต้องมีการคัดเลือกพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ยึดถือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อเป็นผู้นำที่ดีในการบริหาร และเป็นแบบอย่างให้กับพุทธศาสนิกชน

2) การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์นั้น คณะสงฆ์ได้มีการดำเนินการปฏิบัติมาโดยตลอดอย่างต่อเนื่อง โดยการถือตามหลักการ และแนวทางขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันได้แก่ หลักปาปณิกกรรม 3 หลักอปริหานิยธรรม 7 และหลักสารณียธรรม 6 มาปรับใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่หมู่ชนทั้งหลาย

3) รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ มีการดำเนินงานตามแบบแผนของมหาเถรสมาคม โดยแบ่งออกเป็น 6 ด้าน คือ (1) ด้านการปกครอง (2) ด้านศาสนศึกษา (3) ด้านศึกษาสงเคราะห์ (4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (5) ด้านสาธารณูปการณ (6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยสิ่งที่ทำให้กิจการคณะสงฆ์และการบริหารมีความสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้นไปนั้น เกิดจากการที่คณะสงฆ์ได้มีการปรับตัว ศึกษาเรียนรู้ในเทคโนโลยีที่ทันสมัย มาใช้ให้สอดคล้องกับงาน และสอดคล้องหลักสอนในทางพระพุทธศาสนา ก่อให้มีความมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

องค์ความรู้จากการวิจัยนี้ คณะสงฆ์ได้ดำเนินการบริหารในเชิงสร้างสรรค์ โดยเกิดจากการเรียนศึกษารู้ ทำความเข้าใจ และลงมือปฏิบัติ ซึ่งก็ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิภาพในการทำงาน โดยอยู่ในเกณฑ์การจัดการและดำเนินงานใน 6 ด้าน คือ 1) เสมอภาค 2) ขยายโอกาส 3) เทคโนโลยีดิจิทัล 4) สร้างเครือข่าย 5) บริหารทรัพยากร 6) จิตอาสา จัดเป็นการบริหารในเชิงสร้างสรรค์ที่เรียกว่า “New Sangha”

คำสำคัญ: 1. รูปแบบ 2. การพัฒนา 3. กิจการคณะสงฆ์ 4. การบริหารเชิงสร้างสรรค์

Abstract

The objectives of this research are as follows: 1) To study the current state of monastic affairs administration 2) To analyze the development of monastic affairs administration and creative administration; and 3) To propose a model for the development of monastic affairs and creative administration. This is Qualitative research conducted through documentary research and survey research. It involves the study of relevant concepts, theories, documents, and related research (Documentary Research), as well as in-depth interviews with 21 monks and individuals. The data were analyzed using analytical induction.

The research findings are as follows:

1) The current administration of monastic affairs operates under the supervision and resolutions of the Sangha Supreme Council. The administration is decentralized into various territorial levels, including provincial, district, and sub-district levels. It was found that effective administration of monastic affairs requires the selection of monks with knowledge and capability, who adhere to the teachings of the Buddha as guiding principles for their conduct. Such individuals serve as competent leaders and role models for Buddhist followers.

2) The development of monastic affairs and creative administration has been continuously implemented by the Sangha. This has been carried out by adhering to the principles and teachings of the Buddha, namely the three principles of **Pāpanika Dhamma**, the seven principles of **Aparihāniya Dhamma**, and the six principles of **Sārāṇīya Dhamma**, which have been adapted to benefit the greater community.

3) The model for the development of monastic affairs and creative administration follows the framework of the Sangha Supreme Council and is divided into six key areas: (1) Governance, (2) Religious education, (3) Educational support, (4) Dissemination of Buddhism, (5) Public utilities, and (6) Public welfare. The enhancement of creativity in monastic administration is a result of the Sangha's adaptation to modern technological advancements, aligning these tools with Buddhist teachings and the nature of their responsibilities. This alignment enhances the overall effectiveness and efficiency of monastic operations.

The body of knowledge derived from this research shows that the Sangha practices creative administration through continuous learning, understanding, and implementation. This results in practical outcomes and improved operational efficiency across six aspects of management: 1) Equity 2) Expanded opportunities

3) Digital technology 4) Network building 5) Resource management and 6) Volunteer spirit. This form of creative administration is referred to as “New Sangha”

Keywords: 1. A Model 2. Development 3. Sangha's Affaris 4. Management in Creative

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์” ดำเนินการสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เหตุเพราะได้รับความร่วมมือ ความช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้บริหารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ได้จัดสรรงบประมาณให้กับอาจารย์ เพื่อเป็นการพัฒนาให้ คณาจารย์มีประสิทธิภาพมากขึ้น และขอขอบคุณ คณะกรรมการวิจัยของสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการพิจารณาอนุมัติทุนการวิจัยการวิจัยครั้งนี้ขอขอบคุณผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่สนับสนุนให้ บุคลากร ได้มีผลงานวิจัย โดยเฉพาะสถาบันวิจัยญาณสังวร ที่ได้ดำเนินการให้เกิดเป็นรูปธรรมขึ้นใน ครั้งนี้ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิอ่านงานวิจัย ที่ปรึกษาที่ให้คำแนะนำ ในการทำวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารงานของกิจการ คณะสงฆ์ ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยเป็นอย่างมาก ตลอดถึง เจ้าหน้าที่ บุคลากรทุกคนที่อำนวยความสะดวก รวมมือในการให้สัมภาษณ์ด้วยความตั้งใจ และให้ ความร่วมมือผู้วิจัยด้วยดีตลอดการวิจัย หวังว่างานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานและ องค์กรที่กำกับดูแลช่วยเหลืองาน เกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งคุณความดีที่เกิดจากการวิจัยครั้งนี้ ขอ น้อมบูชาคุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณบิดามารดา คุณอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดถึงทุก ๆ ท่านที่ได้ให้การสนับสนุน อุปการคุณแก่คณะผู้วิจัย

พระราชวินัยวชิรเมธี, ดร.
หัวหน้าโครงการวิจัย และคณะ
3 กันยายน 2568

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	4
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	6
2 แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพรบ. คณะสงฆ์	7
2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและกฎหมายเกี่ยวกับเกี่ยวกับการบริหาร	13
2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน	30
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเชิงสร้างสรรค์	48
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับหลักปาปนิกธรรม	50
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับหลักอปริหานิยธรรม	51
2.7 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม	52
2.8 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุ	52
2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	53
2.10 สรุป	57
2.11 สรุปกรอบแนวความคิด	60
3 วิธีดำเนินการวิจัย	61
3.1 รูปแบบการทำวิจัย	61
3.2 กำหนดพื้นที่การวิจัย	61
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	62
3.4 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย	62
3.5 การตรวจสอบเครื่องมือ	63

3.6	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	63
3.7	การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย	65
3.8	สรุป	65
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	66
4.1	ด้านการปกครอง	66
4.2	ด้านศาสนศึกษา	69
4.3	ด้านศึกษาสงเคราะห์	73
4.4	ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	75
4.5	ด้านสาธารณูปโภค	77
4.6	ด้านสาธารณสงเคราะห์	80
4.7	สรุป	82
5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	84
5.1	สรุปผลการวิจัย	84
5.2	องค์ความรู้จากการวิจัย	85
5.3	อภิปรายผลการวิจัย	86
5.4	ข้อเสนอแนะ	88
	บรรณานุกรม	89
	ภาคผนวก	93
	ประวัตินักวิจัย	106

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารคณะสงฆ์ ในสมัยพุทธกาลนั้น ยังไม่เป็นรูปแบบในลักษณะองค์กรบริหารจัดการจัดตั้งตามลักษณะองค์กรบริหารทั่วไป เหมือนในปัจจุบัน พระภิกษุทุกรูปมีสิทธิเท่าเทียมกันในการทำหน้าที่ดูแลรักษา ช่วยเหลือ และดำเนินการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันในอารามนั้นๆ ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย โดยพระพุทธเจ้าใช้วิธีคัดเลือกด้วยการกลั่นกรองบุคลากรมาบวชในพระพุทธศาสนา มีพระธรรมวินัยเป็นฐานรองรับ ทรงให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระมหาธรรมวโรดม อริยมโม, (ยศขุน) 2552, หน้า 3)

การบริหารคณะสงฆ์ ในสมัยปัจจุบัน พระพุทธศาสนาภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พระมหากษัตริย์ในฐานะองค์ พระประมุขของชาติทรงเป็นพุทธมามกะ พระมหากษัตริย์และรัฐร่วมกันอุปถัมภ์ บำรุงกิจการคณะสงฆ์และส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่ประชาชน จากการสำรวจประชากรครั้งล่าสุด ประเทศไทยมีประชากร 66.05 ล้านคน (กรมการปกครอง, 2566) และคนไทยร้อยละ 92.5 นับถือพระพุทธศาสนา ตามสถิติเมื่อปี 2565 (สถานทูตสหรัฐฯและสถานกงสุลในประเทศไทย, 2565) วัดทั่วประเทศไทยมีวัดอยู่ 42,887 วัด พระภิกษุ 207,875 รูป และสามเณร 33,493 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2565) การจัดระเบียบองค์กรคณะสงฆ์ จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารกิจการของคณะสงฆ์ ด้วยเหตุที่พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของบุคคลในแต่ละสังคมที่มีความแตกต่างกันจำเป็นต้องมีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ สำหรับปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันเพื่อความสันติสุข ดังนั้น กฎ หรือข้อบังคับในคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการผู้สนองงานคณะสงฆ์ทุกระดับต้องตระหนักในหลักแห่งพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง จารัต ประเพณีท้องถิ่นและนโยบายคณะสงฆ์เป็นอย่างดี (พระพรหมเวที (สุเทพ ฝุสฺสธมฺโม) ,2556, หน้า 5)

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หรือการปกครองคณะสงฆ์โดยหลัก คือ การปกครองตามธรรมวินัย และให้กฎหมายหรืออำนาจรัฐเป็นหลักสนับสนุน การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของไทยได้ถูกระบุไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และต่อมาได้แก้ไขเพิ่มเติม (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นเพราะการศึกษาที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ ถึงปัจจุบันคือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 ถือเป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักในการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ด้วย โดยมีการกำหนดให้มีเถรสมาคมออกข้อบังคับวางระเบียบออก คำสั่ง มีมติและออกประกาศโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย

แนวทางการบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ไทยสามารถแบ่งออกเป็น 6 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1) การบริหารด้านการปกครอง 2) การจัดการด้านการศึกษาทางพระพุทธศาสนา 3) การส่งเสริมด้านการให้โอกาสทางการศึกษา 4) การขับเคลื่อนด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน 5) การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสาธารณะประโยชน์ และ 6) การดำเนินงานด้านการช่วยเหลือสังคม

และสาธารณชน (พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), 2545, หน้า 9) และมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็ง และการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ด้วยมีกรอบแบบแผนประเพณีอันดีงามของพุทธธรรมที่สังคมไทยรับมาประพฤติปฏิบัติอย่างยาวนาน จนหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนไทยไปโดยปริยาย ดังนั้น การบริหารจัดการที่ดีของคณะสงฆ์ควรยึดหลักธรรมมาธิปไตยอันเป็นหัวใจสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้โดยการใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549) เป็นการปกครองเพื่อบังคับบัญชาดูแลคณะสงฆ์ได้บังคับบัญชาให้อยู่ในสมณวิสัยอันเรียบร้อยดีงามยังความศรัทธาให้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา

ในปัจจุบันกิจการคณะสงฆ์ไทยก็ยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างสรรค์จรรโลงสังคมไทยให้อยู่อย่างเข้มแข็งมั่นคง ผู้บริหารคณะสงฆ์ในระดับต่าง ๆ จึงต้องมีทักษะการบริหาร เช่น 1) ทักษะในทางด้านความคิด กล่าวได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการความคิดของสมอง เป็นลักษณะความคิดแบบอเนกนัย การคิดในหลากหลายแง่มุม และมองปัญหาในแนวกว้าง ซึ่งมีความสามารถในการคิดสิ่งใหม่แต่แปลกและแตกต่างไปจากเดิม พลังของความคิดสร้างสรรค์จะยกระดับคุณภาพชีวิตของพื้นที่นั้นๆ ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และประเทศต่อไป (พิรดา แก้วฉาย และทิพย์สุดา จันทรแจ่มหล้า, 2549, หน้า 27) และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับหลักการ ทฤษฎี ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ถือได้ว่าเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการสื่อสารมาใช้ให้เชื่อมโยงคอมพิวเตอร์ เครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมโยงข้อมูลทั่วโลกอย่างไร้ขีดจำกัดและรวดเร็ว 2) ทักษะในการดำเนินการ 3) ทักษะในการจูงใจโดยการนำทั้งแนวคิด ทฤษฎี ศาสตร์การบริหาร และศิลป์ในการบริหารโดยนำศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรมมาบูรณาการร่วมกันให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์จะประสบผลสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดจึงขึ้นอยู่กับทักษะการบริหารของผู้บริหารคณะสงฆ์ในระดับต่าง ๆ ว่ามีทักษะเท่าใดหากมีทักษะการบริหารน้อยย่อมส่งผลให้มีประสิทธิผล และประสิทธิภาพน้อยในขณะที่หากผู้บริหารคณะสงฆ์ในระดับต่าง ๆ คณะสงฆ์มีทักษะการบริหารสูงย่อมส่งผลให้กิจการคณะสงฆ์มีประสิทธิผล และประสิทธิภาพมากตามไปด้วย ทักษะการบริหารจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเป็นสิ่งผลักดันให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามทั้งประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

วัดในจังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีวัดจำนวน 450 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2567) และปริมณฑล คือ จังหวัดนครปฐม มีวัดจำนวน 441 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) จังหวัดนนทบุรี มีวัดจำนวน 214 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564) และจังหวัดปทุมธานี มีวัดจำนวน 364 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2567) ซึ่งมีจำนวนวัดที่อยู่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ค่อนข้างมาก และอยู่ในสังคมเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงต้องมีการศึกษาเพื่อก่อให้เกิดรูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์เป็นไปในแนวทางเดียวกันและมีประสิทธิภาพ พิจารณาออกแบบและวางแผน บริหารกิจการคณะ

สงฆ์ไทยให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยที่เป็นจริงการศึกษา การเรียนรู้ ในแนวทางของของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในอนาคตเนื่องจากในปัจจุบันสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว วิถีทางของกิจการพระศาสนาต้องปรับตัวการทำงานในเชิงรุก เพื่อให้การวางแผนงานในคณะสงฆ์ การพัฒนาศาสนวัตถุและศาสนบุคคลมีการบริหารเชิงสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยโดยเลือกศึกษาภาคพื้นที่ดังกล่าวเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากอยู่ในเขตพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อคณะสงฆ์ในภาพรวม มีความเชื่อมโยงกับศูนย์กลางอำนาจการปกครองคณะสงฆ์อย่างสำคัญ ซึ่งเป็นปัญหาโดยภาพรวมของการพัฒนาการบริหารคณะสงฆ์ และผู้เกี่ยวข้องเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญและเป็นโจทย์ที่ต้องหาแนวทางแก้ไขและต้องพัฒนาร่วมกัน

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์” เพื่อยกระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปในแนวทางที่ดีขึ้นเพื่อการพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์ให้มีความเรียบร้อยดีงามตามพระวินัยได้อย่างเป็นรูปธรรมและมั่นคงยั่งยืน ซึ่งจะสามารถนำแนวคิดหรือวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคมต่อไป

1.2 ปัญหาวิจัย

- 1) สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นอย่างไร
- 2) พัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์เป็นอย่างไร
- 3) รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- 2) เพื่อวิเคราะห์ พัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์
- 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยภาคสนาม (Field Work) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

- 1) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลเบื้องต้น เป็นข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่จริงซึ่งคณะผู้วิจัยรวบรวมคำตอบจากผู้สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ และการเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม
- 2) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ ข้อมูลที่คณะผู้วิจัยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารหลักฐานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร หนังสือ

งานวิจัย และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วารสารวิชาการ บทความวิชาการ บทความวิจัย ตลอดจน ข้อมูลสถิติที่รวบรวมไว้โดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาหรือแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นที่ยอมรับ ได้เว็บไซต์ต่างๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ ในจังหวัด กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้แก่ จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี ประเด็น ศึกษาบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยนั้น มี 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการศาสนศึกษา 3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) ด้านการสาธารณูปการ และ 6) ด้าน การสาธารณสงเคราะห์

1.4.3 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์

งานวิจัยนี้กำหนดกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เลือกแบบ Purposive Sampling เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ คณะสงฆ์ พระพุทธศาสนา สาธารณสงเคราะห์ และสาธารณูปการ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์รวมทั้งสิ้นจำนวน 21 รูป/คน โดยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 รูป/คน ดังนี้

- (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านคณะสงฆ์ 6 รูป/คน
- (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา 3 รูป/คน
- (3) ผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณสงเคราะห์ 6 รูป/คน
- (4) ผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณูปการ 6 รูป/คน

1.4.4 ขอบเขตด้านพื้นที่

จังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้แก่ จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และจังหวัด ปทุมธานี

1.4.5 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยได้กำหนดช่วงระยะเวลาในการทำวิจัยไว้ในระหว่างเดือนมีนาคม 2566 ถึงเดือน ธันวาคม 2567

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการพัฒนา หมายถึง มีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยเกิดการ เปลี่ยนแปลงและพัฒนากิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

กิจการคณะสงฆ์ หมายถึง สถาบันสงฆ์ที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการอุปถัมภ์บำรุง พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน ให้เป็นไปด้วยความราบรื่น เรียบร้อยและมั่นคง

การพัฒนากิจการคณะสงฆ์ หมายถึง แนวทางการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ในจังหวัด กรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยใช้หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ดังนี้ คือ 1) หลักปาปณิกธรรม 2) หลักอภิปรินิยธรรม 3) หลักสาราณียธรรม 4) หลักสังคหัตถุ

การจัดการกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง การดำเนินงานโดยพระสังฆาธิการในพื้นที่ กรุงเทพมหานครและจังหวัดโดยรอบ เพื่อให้กิจการคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างมีระบบ มีความเรียบร้อย และเหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัย โดยเน้นการวางแผน กำกับ ดูแลโครงการ และรายงานผลการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 6 ด้านสำคัญ ได้แก่

1. ด้านการปกครอง คือการส่งเสริมและกำกับดูแลให้พระภิกษุสามเณรภายในวัด หรือภายใต้เขตการปกครอง ยึดถือพระธรรมวินัย กฎหมาย และข้อกำหนดของมหาเถรสมาคม รวมถึงพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมสงฆ์ และเป็นหลักประกันต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

2. ด้านศาสนศึกษา คือการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกบาลีและธรรม แก่บรรพชิตและฆราวาส รวมถึงการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเข้าศึกษาในสำนักเรียนที่อยู่ใกล้วัดหรือชุมชน เพื่อพัฒนาความรู้ด้านพระพุทธศาสนา

3. ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน โดยอาจจัดตั้งสถานศึกษาในวัด หรือให้การสนับสนุนแก่โรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนการกุศลในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียน หรือศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ทั้งนี้ต้องไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย

4. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วยกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและศรัทธาในพระพุทธศาสนา เช่น การจัดเทศน์ การบรรยายธรรม การอบรมสมาธิภาวนา การจัดพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงการสนับสนุนสื่อธรรมะ หนังสือ และการจัดตั้งห้องสมุดภายในวัด เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าได้มากขึ้น

5. ด้านสาธารณูปการ คือการดูแล บำรุงรักษา และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งปลูกสร้างภายในวัด ทั้งในด้านการบูรณะสิ่งก่อสร้างเดิม และการก่อสร้างสิ่งใหม่ที่จำเป็น เพื่อความมั่นคงทางกายภาพของศาสนสถาน และส่งเสริมภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาให้คงคุณค่า

6. ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจที่มุ่งช่วยเหลือชุมชนและสังคมรอบวัด ผ่านการจัดกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้ การจัดงานกุศล การให้ความรู้หรืออบรมในประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ตลอดจนส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชุมชนโดยรอบ

การบริหารเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง การบริหารงานของคณะสงฆ์ในจังหวัด กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ที่มีการวางแผน การควบคุมกับดูแลสั่งการ การจัดการองค์กร การบริหารงานบุคคล การประสานงานการรายงานผลการปฏิบัติงาน และการจัดสรรงบประมาณ ในกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างสร้างสรรค์

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 1.5.1 ทำให้ทราบสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- 1.5.2 ทำให้ทราบพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์
- 1.5.3 ทำให้สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้และนำเสนอรูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการบริหาร กิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- 2.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
- 2.2 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกฎมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการบริหาร
- 2.3 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน
- 2.4 แนวคิด ทฤษฎีการบริหารเชิงสร้างสรรค์
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับหลักปาปนิกรรม
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับหลักอปริหานิยธรรม
- 2.7 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม
- 2.8 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุ
- 2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.10 สรุป
- 2.11 สรุปกรอบแนวความคิด

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ประกอบด้วย 1) ความเป็นมาของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2) แนวคิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ดังนี้

2.1.1 ความเป็นมาของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในวันอาสาฬหบูชา ภายหลังจากตรัสรู้ของพระพุทธองค์แล้ว 2 เดือน เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ทำให้มีพระสงฆ์เกิดขึ้นในพุทธศาสนา พระพุทธองค์จึงทรงบริหารกิจการคณะสงฆ์ นับแต่นั้นมา (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) 2549, หน้า 3) ต่อมาได้มีการจัดองค์กรสงฆ์ โดยการวางรากฐานจากพระวินัย หรือสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติมีวัตถุประสงค์ เพื่อประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันด้วยดีของสงฆ์ ในการบัญญัติสิกขาบทเป็นไปตามบริบทของสังคม เพื่อความสามัคคีขององค์กรสงฆ์และการรักษาครีธาของชาวบ้าน องค์กรคณะสงฆ์ไทยบริหารจัดการคณะสงฆ์ โดยใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองดูแลกันเองในหมู่คณะสงฆ์ตามแนวทางดังกล่าวข้างต้นตลอดมา (พระธรรมปิฎก, 2547, หน้า 25)

นอกจากหลักการปกครองคณะสงฆ์ด้วยการใช้พระธรรมวินัยดังกล่าวแล้ว คณะสงฆ์ไทยยังใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ มติมหาเถรสมาคมเป็นหลักในการปกครอง กฎหมายฉบับแรกเกี่ยวกับงานพระศาสนาของไทยเป็นพระบรมราชโองการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด

ฟ้าจุฬาโลกมหาราช ต่อมาใน พ.ศ. 2445 จึงเริ่มบัญญัติเป็นกฎหมายคณะสงฆ์ (พงศ์เทพ สันติกุล, 2559, หน้า 48) อันได้แก่

1) พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เป็นพระราชบัญญัติจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ฉบับแรกของไทย ซึ่งบัญญัติขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก โดยทรงบัญชาการคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง หรือทรงมอบหมายสมเด็จพระมหาสมณเจ้าหรือสมเด็จพระสังฆราช โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่ให้คำปรึกษา

2) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 เป็นการจัดระบบการปกครองสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองแบบราชอาณาจักร สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์ผ่านทางคณะสังฆสภา คณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร โดยแยกกันรับผิดชอบ

3) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติมมาเป็นลำดับ ดังนี้

(1) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 พระราชบัญญัติฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยมีเจตนาเพื่อปรับปรุงรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีความเป็นเอกภาพ และไม่แบ่งแยกอำนาจในการดำเนินการในลักษณะเดียวกับระบบการเมืองทั่วไป เนื่องจากรูปแบบเดิมส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารงานพระศาสนา จึงเห็นควรให้สมเด็จพระสังฆราชในฐานะสกลมหาสังฆปริณายก ทรงมีอำนาจในการบัญชาการคณะสงฆ์ผ่านมหาเถรสมาคม เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา

(2) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เมื่อกาลเวลาผ่านไป ระบบการบริหารคณะสงฆ์ตาม พ.ร.บ. ฉบับเดิมเริ่มไม่ทันต่อสภาพการณ์สมัยใหม่ จึงมีการปรับปรุงกระบวนการแต่งตั้งผู้นำสงฆ์ โครงสร้างของสภาสงฆ์ ตลอดจนการบริหารวัดและทรัพย์สินของคณะสงฆ์ รวมถึงการกำหนดบทลงโทษให้เหมาะสมกับยุคสมัย

(3) พระราชกฤษฎีกา ปี พ.ศ. 2545 เพื่อให้สอดคล้องกับการปรับโครงสร้างหน่วยงานราชการตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม จึงมีการเปลี่ยนแปลงชื่อหน่วยงาน อำนาจหน้าที่ และตำแหน่งบุคลากรที่เกี่ยวข้องในกฎหมายคณะสงฆ์ รวมถึงการแต่งตั้งผู้แทนหน่วยงานใหม่เข้าสู่คณะกรรมการต่าง ๆ พร้อมกับการยุบเลิกหน่วยงานที่ไม่จำเป็น

(4) พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2547 ในช่วงที่สมเด็จพระสังฆราชทรงพระประชวรและไม่สามารถปฏิบัติพระภารกิจได้ มีความจำเป็นต้องแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน แต่ระบบเดิมอนุญาตให้เลือกได้เพียงพระรูปเดียว ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งและความไม่สงบในวงการคณะสงฆ์ จึงมีการปรับปรุงให้สามารถแต่งตั้งคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและความสงบเรียบร้อยในหมู่สงฆ์

(5) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560 เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมตามโบราณราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งต่อมาได้ถูกบัญญัติไว้ในกฎหมาย จึงมีการปรับบทบัญญัติให้ทันสมัยและเป็นทางการ โดยกำหนดให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการในกระบวนการแต่งตั้ง

(6) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 กฎหมายฉบับนี้เกิดขึ้นจากความมุ่งหมายในการธำรงรักษาบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะพุทธมามกะและอัครศาสนูปถัมภก โดยคงไว้ซึ่งหน้าที่ในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้มั่นคงและเป็นที่เคารพนับถือใน

สังคม เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในหมู่ประชาชน และสร้างสันติสุขให้กับบ้านเมือง (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 50 ก หน้า 1-4 /17 กรกฎาคม 2561)

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติมดังกล่าว เป็นกฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์ไทยที่มีผลบังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งบัญญัติเกี่ยวกับการบริหารจัดการหรือการปกครองคณะสงฆ์ไว้ ดังต่อไปนี้

1. ประมุขสงฆ์ไทย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม บัญญัติเกี่ยวกับประมุขสงฆ์ไทยและองค์กรปกครองสูงสุดของสงฆ์ไทยไว้ ดังนี้

มาตรา 8 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม กำหนดให้สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นประมุขแห่งคณะสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ผ่านมหาเถรสมาคม ตามอำนาจที่บัญญัติไว้ในกฎหมายและพระธรรมวินัย และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยต้องไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราชทรงมีสถานะอันผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ ทั้งนี้ คณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาท ซึ่งประกอบด้วยมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย รวมถึงคณะสงฆ์อื่น ได้แก่ คณะสงฆ์ฝ่ายมหายาน ซึ่งแบ่งเป็นจีนนิกายและอนันตนิกาย ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาขึ้นจากนิกายใดนิกายหนึ่งในฝ่ายเถรวาท โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ช่วยสนองพระกรณียกิจ

2. องค์กรบริหารงานสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย

(1) มหาเถรสมาคม ในช่วงต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานการปฏิรูปโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ โดยในปี พ.ศ. 2445 (ร.ศ. 121) ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารให้มีการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางอย่างชัดเจน ส่งผลให้องค์กรสงฆ์เริ่มมีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างรัฐ และเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้มีความสอดคล้องกับระบบการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งได้สืบเนื่องและพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบัน (พระระพิน พุทธิสารโร (ด้วงลอย), 2554, หน้า 2) เรียกว่า “มหาเถรสมาคม” เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่บริหารกิจการพระพุทธศาสนาในระดับสูงสุดของประเทศไทย คือ "มหาเถรสมาคม" ซึ่งชื่อนี้ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในช่วงที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ในปี ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ต่อมา เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ได้มีการเปลี่ยนชื่อองค์กรดังกล่าวเป็น “สังฆสภา” อย่างไรก็ตาม ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้มีการกลับมาใช้ชื่อ “มหาเถรสมาคม” อีกครั้ง เพื่อเป็นชื่อขององค์กรสูงสุดในการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (มหาเถรสมาคม, 2560, หน้า 5)

ตามบทบัญญัติมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มหาเถรสมาคมทำหน้าที่เป็นองค์กรสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีโครงสร้างการแต่งตั้งกรรมการแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่

1. **สมเด็จพระสังฆราช** ทรงดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการโดยอัตโนมัติ และไม่มีกำหนดระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง

2. **สมเด็จพระราชาคณะ** ทุกรูปจะดำรงตำแหน่งกรรมการโดยตำแหน่งเช่นกัน ปัจจุบันมีทั้งสิ้น 8 รูป และไม่จำกัดวาระการดำรงตำแหน่ง

3. **พระราชาคณะ** ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงมีพระบัญชาแต่งตั้งเพิ่มเติม โดยมีจำนวนไม่เกิน 12 รูป ทั้งนี้ การดำรงตำแหน่งขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ระบุไว้ในประกาศแต่งตั้งของสมเด็จพระสังฆราช

ในปัจจุบัน คณะกรรมการมหาเถรสมาคมมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 21 รูป ซึ่งทุกตำแหน่งต่างมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและบริหารกิจการของคณะสงฆ์ทั่วประเทศ

ทั้งนี้ การดำเนินกิจการพระพุทธศาสนาอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ที่เน้นความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย รวมถึงกฎระเบียบต่าง ๆ ที่วางขึ้นเพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบเรียบร้อยและการเจริญงอกงามของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ มหาเถรสมาคมมีบทบาทในการบริหารงาน วางกรอบนโยบาย รวมทั้งกำหนดแผนดำเนินงานประจำปีในระดับชาติ โดยมีอำนาจในการสั่งการและควบคุมการดำเนินงานผ่านโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในแต่ละระดับชั้น ในส่วนของการสนับสนุนด้านบริหาร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทำหน้าที่เป็นหน่วยเลขานุการของมหาเถรสมาคมคอยประสานงานและอำนวยความสะดวกด้านข้อมูลและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ตามบทบัญญัติของกฎหมายยังได้กำหนดให้มีคณะสงฆ์ที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายแบ่งออกเป็น 2 สายหลัก ได้แก่ คณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาท ซึ่งประกอบด้วยมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย และฝ่ายมหายาน ซึ่งแบ่งออกเป็นจีนิกายและอนันนิกาย โดยทั้งสองฝ่ายต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคมและสมเด็จพระสังฆราชอย่างเป็นทางการ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2565, หน้า 13-16)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระธรรมปิฎกได้กล่าวสรุปไว้ว่า ภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ สมเด็จพระสังฆราชทรงมีบทบาทสำคัญสูงสุดในการกำกับดูแลกิจการคณะสงฆ์ โดยมาตรา 8 ได้ระบุให้ทรงเป็นผู้บัญชาการคณะสงฆ์โดยตรง ขณะเดียวกัน ทรงมีหน้าที่ร่วมรับผิดชอบในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ร่วมกับมหาเถรสมาคม ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 12 เมื่อพิจารณาตามโครงสร้างที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่ง “สกลมหาสังฆปริณายก” ซึ่งถือว่าเป็นตำแหน่งที่รวมอำนาจบริหารไว้ครบถ้วน ทั้งในด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการทางคณะสงฆ์ ในด้านนิติบัญญัติ ทรงเป็นประธานสังฆสภา มีอำนาจในการออกกฎและคำสั่งต่าง ๆ เช่น กฎมหาเถรสมาคม ซึ่งถือเป็นกฎหมายภายในของคณะสงฆ์ ส่วนในด้านการปกครอง ทรงมีสถานะเป็นประมุขของคณะสงฆ์ที่มีอำนาจสูงสุดในการกำกับดูแลการบริหารของเจ้าคณะในทุกระดับ ตั้งแต่เจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล ไปจนถึงเจ้าอาวาส ในส่วนของการพิจารณาคดีด้านวินัยสงฆ์ สมเด็จพระสังฆราชยังทรงเป็นประธานคณะวินัยธร ทำหน้าที่ในเชิงตุลาการตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งถือเป็นการใช้อำนาจทางวินัยภายในองค์กรสงฆ์ โดยมีมหาเถร

สมาคมทำหน้าที่เสมือนศาลสูงสุดของคณะสงฆ์ไทยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวินัยสงฆ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2552, หน้า 45)

(2) คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการเพื่อกระทำกิจการใด ๆ อันเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคม

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 15 และมาตรา 19 มหาเถรสมาคมมีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการหรืออนุกรรมการ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของมหาเถรสมาคม อันจะช่วยให้ภารกิจในความรับผิดชอบดำเนินไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ดังนี้

มาตรา 15 ตรี มหาเถรสมาคมมีบทบาทหลักในการบริหาร กำกับดูแล และส่งเสริมกิจการของคณะสงฆ์ให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและเป็นระเบียบ สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังมีหน้าที่อื่นตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปตามขอบเขตอำนาจที่กำหนดไว้ มหาเถรสมาคมสามารถออกกฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศต่าง ๆ ได้ โดยต้องไม่ขัดต่อกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้ มหาเถรสมาคมอาจมอบหมายให้พระภิกษุรูปใด คณะกรรมการ หรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 ปฏิบัติหน้าที่แทนได้ ตามความเหมาะสมตามที่ระบุไว้ในวรรคหนึ่ง

มาตรา 19 สมเด็จพระสังฆราชสามารถทรงแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการในฝ่ายต่าง ๆ ตามมติของมหาเถรสมาคม ซึ่งคณะดังกล่าวอาจประกอบด้วยพระภิกษุและบุคคลทั่วไปตามที่เห็นสมควร มีหน้าที่หลักในการพิจารณาและกลั่นกรองเรื่องราวต่าง ๆ ที่จะนำเสนอต่อมหาเถรสมาคม รวมถึงดำเนินการกิจอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย โดยการปฏิบัติงานของคณะเหล่านี้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคมโดยตรง (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2565, หน้า 19-20)

มหาเถรสมาคม ได้ออกกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 1 แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. 2520) ว่าด้วยระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคม (แถลงการณ์คณะสงฆ์, 2520) เพื่อส่งเสริมการบริหารงานของมหาเถรสมาคม ให้ดำเนินไปโดยกว้างขวาง และรวดเร็ว จึงแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายมหาเถรสมาคมแต่งตั้งกรรมการขึ้นช่วยปฏิบัติงานได้ เพื่อให้การปฏิบัติงานของมหาเถรสมาคม เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และมีประสิทธิภาพ ดังนี้

ข้อ 8 ในการประชุมของมหาเถรสมาคม อาจมีการแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการ เพื่อดำเนินภารกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจการของคณะสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินงานเป็นประจำ ชั่วคราว หรือเฉพาะกรณีตามความเหมาะสม ทั้งนี้ การแต่งตั้งประธานของคณะกรรมการหรืออนุกรรมการดังกล่าว ให้เลือกจากหนึ่งในกรรมการของมหาเถรสมาคม โดยดำรงตำแหน่งเป็นประธานโดยตำแหน่ง ส่วนกรรมการหรืออนุกรรมการรายอื่น อาจมาจากคณะกรรมการมหาเถรสมาคม หรือผู้ทรงคุณวุฒิก็ได้ สำหรับตำแหน่งเลขานุการให้ที่ประชุมภายในคณะเลือกกันเอง และหากเห็นสมควร อาจมีการเลือกผู้ดำรงตำแหน่งรองประธาน หรือผู้ช่วยเลขานุการเพิ่มเติมได้ ทั้งนี้ คณะกรรมการและคณะอนุกรรมการที่จัดตั้งขึ้นจะมีหน้าที่รับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคม (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2565, หน้า 22)

ในปัจจุบันมีคณะกรรมการ หรือคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้งหลายคณะ เช่น คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์ คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต คณะอนุกรรมการร่างกฎหมายมหาเถรสมาคม คณะอนุกรรมการร่างกฏนิกคกรรม คณะอนุกรรมการศูนย์ควบคุมไปต่างประเทศของพระภิกษุสามเณร (ศตภ.) เป็นต้น

(3) คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม

จากบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 15 ตรี และมาตรา 19 ได้ให้อำนาจแก่มหาเถรสมาคมในการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม พ.ศ. 2539 ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของมหาเถรสมาคมโดยตรง ปัจจุบันคณะกรรมการชุดดังกล่าวประกอบด้วย

- 1) คณะกรรมการฝ่ายปกครอง
- 2) คณะกรรมการฝ่ายศาสนศึกษา
- 3) คณะกรรมการฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์
- 4) คณะกรรมการฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 5) คณะกรรมการฝ่ายสาธารณูปการ
- 6) คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์

กล่าวโดยสรุป ในโครงสร้างการบริหารงานของคณะสงฆ์ไทย มหาเถรสมาคมทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักระดับสูงสุดที่มีบทบาทในการวางแผนนโยบาย และมีอำนาจสั่งการเพื่อใช้ในการควบคุมและบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั่วประเทศ อีกทั้งยังมีอำนาจในการกำหนดระเบียบ ข้อบังคับ รวมถึงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของคณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในการดำเนินกิจการสงฆ์ ทั้งนี้เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมในภายหลัง หน้าที่ของมหาเถรสมาคมครอบคลุมถึงการควบคุม ส่งเสริม และกำกับดูแลการดำเนินการของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย ภายใต้กรอบที่กฎหมายมหาเถรสมาคมได้กำหนดไว้องค์ประกอบของมหาเถรสมาคม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานโดยอัตโนมัติ สมเด็จพระราชาคณะทุกรูป (ปัจจุบันมีจำนวน 8 รูป) เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง พระราชาคณะ ที่ได้รับการแต่งตั้งจากสมเด็จพระสังฆราชเพิ่มเติมได้ไม่เกิน 12 รูป ณ ปัจจุบัน มหาเถรสมาคมมีกรรมการรวมทั้ง 21 รูป โดยที่สมเด็จพระสังฆราชและสมเด็จพระราชาคณะจะดำรงตำแหน่งโดยไม่มีกำหนดวาระ ส่วนพระราชาคณะที่ทรงแต่งตั้งจะดำรงตำแหน่งตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในประกาศแต่งตั้ง เพื่อให้การบริหารงานของมหาเถรสมาคมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ยังมีการแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ รวมถึงคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อรับผิดชอบงานในแต่ละด้านที่เกี่ยวข้องกับกิจการของคณะสงฆ์ โดยอยู่ภายใต้การดูแลของมหาเถรสมาคมโดยตรง

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมายมหาชนเกี่ยวกับการบริหาร

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมายมหาชนเกี่ยวกับการบริหาร ประกอบด้วย 1) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร ประกอบด้วย ความหมายของการบริหาร และกระบวนการของการบริหาร 2) แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายมหาชนเกี่ยวกับการบริหาร ดังนี้

2.2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

1) ความหมาย คำว่า “บริหาร” มาจากภาษาบาลีว่า “บริหาร” มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่า รอบ และ หฺร (ธาตุ) แปลว่า นำไป ดังนั้น คำว่า บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกนัยหนึ่ง คำว่า “บริหาร” แปลว่า อ้อม หนีหลีกหนีหลบหนี ดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปญฺห ปฺริหฺริต สมฺตโต” แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนี หลบซึ่งปัญหา หรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหา และ นำปัญหาไปโดยรอบ หรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป นอกจากนั้น คำว่า บริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษ ว่า Administer และ Administration แปลว่า การปกครอง ดำเนินการ อำนาจการ จัดการ จัดให้ วาง ส่งเสริม และบำรุง (สิริภพ เหล่าลาภะ, 2545, หน้า 140)

การบริหาร (Administration) หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป (ศจี อนันต์นพคุณ, 2542, หน้า 3) นำทั้งศาสตร์และศิลป์ มาใช้ในการทำงานร่วมกันตามกระบวนการดำเนินงานซึ่งมีลำดับการทำงานเป็น 12 ขั้นตอน (ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, 2534, หน้า 12) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การจัดการองค์การ การวางแผน การติดตาม และการควบคุม (วิโรจน์ สารรัตน์, 2542, หน้า 1) อีกนัยหนึ่ง การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการใช้ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ (สมคิด บางโม, 2545, หน้า 61)

สรุปได้ว่า การบริหารนั้นเป็นการทำงานร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในการทำหน้าที่ โดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดทั้งคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ให้สอดคล้องกัน โดยการวางแผน การจัดองค์การ การติดตามประเมินผล และการควบคุมการใช้ทรัพยากร เพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ในการดำเนินงานใด ๆ หากไม่มีการบริหารโอกาสที่จะประสบความสำเร็จมีน้อยมาก หรืออาจสำเร็จแต่ไม่มีประสิทธิภาพ เพราะใช้ทรัพยากรไม่คุ้มค่า ขาดการติดตามประเมินผล ทำให้ไม่ทราบความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงาน ดังนั้น การแก้ไขปัญหาจึงอาจล่าช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ ทำให้การดำเนินงานไม่บรรลุตามเป้าหมาย

2) แนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับกระบวนการบริหาร

แนวคิดการบริหารที่ได้รับการพัฒนาจากลูเธอร์ กุลิก (Luther Gulick) และลินดอล เออร์วิค (Lyndall Urwick) ได้นำเสนอหลักการบริหารที่ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ ซึ่งรู้จักกันในชื่อ 'POSDCoRB' ได้แก่ การกำหนดแผนงาน (Planning) การจัดโครงสร้างองค์การ (Organizing) การจัดการทรัพยากรบุคคล (Staffing) การมอบหมายและกำกับงาน (Directing) การเชื่อมโยงการทำงาน (Coordinating) การจัดทำรายงาน (Reporting) และการบริหารงบประมาณ (Budgeting) (Gulick & Urwick, 1937, หน้า 25)

ตามหลักการบริหารของเฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ได้เสนอหน้าที่หลักในการจัดการองค์การไว้ 5 ประการ ซึ่งเรียกโดยย่อว่า POCCC ประกอบด้วย 1) การกำหนดแผนการดำเนินงาน (Planning) ซึ่งเป็นการวางแผนหรือทางเลือกไว้ล่วงหน้าเพื่อใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจใน

อนาคต 2) การออกแบบโครงสร้างองค์กร (Organizing) ซึ่งเป็นกระบวนการกำหนดหน้าที่ ความรับผิดชอบ และการฝึกกำลังของทรัพยากรหลัก เช่น บุคลากร ทุน และวัสดุ 3) การสั่งการ (Commanding) เป็นการขับเคลื่อนให้แผนทีวางไว้สามารถปฏิบัติได้จริง โดยเน้นการสื่อสารแบบสองทาง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น 4) การเชื่อมโยงการทำงาน (Coordinating) มุ่งเน้นการประสานการทำงานระหว่างหน่วยงานหรือบุคลากร เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และ 5) การควบคุมดูแล (Controlling) ซึ่งเป็นการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้มั่นใจว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้จะสามารถบรรลุผลได้ตามที่กำหนด (Fayol, 1949, p. 50)

ฟาโยลได้เสนอหลักการบริหารที่สำคัญ 14 ประการซึ่งช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพในการจัดการองค์กร คือ 1) การแบ่งงาน (Division of Work) ควรกระจายหน้าที่ให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพและเกิดความเชี่ยวชาญในแต่ละด้าน 2) อำนาจควบคุมความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) การมอบหมายหน้าที่ต้องมาพร้อมกับอำนาจที่เหมาะสม ผู้บริหารต้องมีสิทธิ์สั่งการควบคู่กับความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ 3) คำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of Command) เพื่อหลีกเลี่ยงความสับสนในการปฏิบัติงาน พนักงานควรได้รับคำสั่งจากหัวหน้าเพียงคนเดียว 4) โครงสร้างการบังคับบัญชาที่กระชับ (Scalar Chain) สายการสั่งการที่สั้นลงช่วยให้การสื่อสารรวดเร็วและลดอุปสรรคในการดำเนินงาน 5) การกระจายและรวมศูนย์อำนาจ (Centralization and Decentralization) ควรมีการปรับสมดุลระหว่างการควบคุมจากส่วนกลางและการกระจายอำนาจตามความเหมาะสมขององค์กร 6) เป้าหมายร่วมเดียวกัน (Unity of Direction) องค์กรควรมีแนวทางและจุดมุ่งหมายเดียวกัน โดยทุกฝ่ายต้องประสานงานไปในทิศทางเดียวกัน 7) หลักความยุติธรรม (Equity) ผู้บริหารต้องปฏิบัติต่อบุคลากรด้วยความยุติธรรม ซื่อตรง และให้เกียรติ เพื่อส่งเสริมบรรยากาศที่ดีในการทำงาน 8) ความเป็นระเบียบ (Order) การจัดวางบุคลากรและทรัพยากรในตำแหน่งที่เหมาะสม ทำให้การทำงานเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ 9) ส่งเสริมความคิดริเริ่ม (Initiative) ควรเปิดโอกาสให้พนักงานได้เสนอแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาองค์กรและสร้างนวัตกรรม 10) วินัย (Discipline) ระเบียบและความรับผิดชอบต่อหน้าที่เป็นพื้นฐานสำคัญของความมีประสิทธิภาพในการบริหาร 11) ค่าตอบแทนที่เหมาะสม (Remuneration) การจ่ายค่าตอบแทนควรคำนึงถึงความเป็นธรรมและความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อสร้างแรงจูงใจ 12) เสถียรภาพในการทำงาน (Stability of Tenure) พนักงานที่ได้รับความมั่นคงในหน้าที่ จะมีความมุ่งมั่นพัฒนาตนเองและทุ่มเทให้องค์กรมากขึ้น 13) ประโยชน์ส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนตัว (Subordination of Individual Interest to General Interest) เป้าหมายส่วนรวมขององค์กรต้องมาก่อนความต้องการส่วนบุคคล เพื่อความสำเร็จร่วมกัน 14) การรวมพลัง (Esprit de Corps) การสร้างความสามัคคีในหมู่พนักงานจะช่วยให้เกิดความร่วมมือ และบรรยากาศการทำงานที่ดี (Fayol, 1916, p. 20)

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2549, หน้า 3-5) กล่าวถึง บทบาทหลักของผู้บริหาร สามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบ 5 ประการที่เรียกรวมว่า “POSDC” ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้ประสบความสำเร็จ ดังนี้

1. **P – Planning (การวางแผน)** หมายถึง การกำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงานในอนาคต เพื่อให้ทิศทางขององค์กรชัดเจนและสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่วางไว้ ผู้บริหารจำเป็นต้องมีมุมมองเชิงกลยุทธ์และสามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. **O – Organizing (การจัดโครงสร้างองค์กร)** หมายถึง การวางระบบภายในองค์กรให้มีความเป็นระเบียบ โดยการกำหนดบทบาท หน้าที่ ความสัมพันธ์ และลำดับชั้นของผู้ปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารงาน

3. **S – Staffing (การบริหารทรัพยากรบุคคล)** เกี่ยวข้องกับกระบวนการสรรหาคัดเลือก พัฒนา และจัดวางบุคลากรให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ ตลอดจนส่งเสริมศักยภาพในการทำงานของแต่ละบุคคลให้สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร

4. **D – Directing (การอำนวยความสะดวกหรือการนำ)** เน้นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การสร้างแรงจูงใจ และการชี้แนะทีมงานเพื่อให้ทุกฝ่ายสามารถทำงานได้ตามแผนที่วางไว้ ผู้บริหารจึงต้องมีทักษะด้านภาวะผู้นำและความสามารถในการประสานงานกับบุคลากรทุกระดับ

5. **C – Controlling (การควบคุมกำกับ)** เป็นขั้นตอนที่ใช้ในการตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขหากมีข้อบกพร่อง เพื่อให้ผลลัพธ์เป็นไปตามเป้าหมายและรักษามาตรฐานขององค์กร (Gulick & Urwick, 1937, หน้า 75)

กระบวนการในการบริหารจัดการประกอบด้วย 10 ขั้นตอนสำคัญ โดยเริ่มจาก การกำหนดแผนงาน (Planning) ซึ่งหมายถึงการวางกรอบแนวทางในการดำเนินกิจกรรมล่วงหน้า ครอบคลุมการประเมินสถานการณ์ การตั้งเป้าหมาย และการกำหนดกลยุทธ์ โดยต้องให้สอดคล้องกับนโยบายหลัก เพื่อให้แผนสามารถนำไปใช้ได้มีประสิทธิภาพ ขั้นตอนถัดไปคือ การจัดโครงสร้างองค์กร (Organizing) ซึ่งเน้นการวางระบบการทำงานให้เป็นระเบียบ มีการแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจน และสามารถเชื่อมโยงแต่ละส่วนให้ทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น การบริหารทรัพยากรบุคคล (Staffing) เป็นอีกหนึ่งขั้นตอนที่สำคัญ หมายถึงการสรรหา คัดเลือก และวางบุคลากรให้เหมาะสมกับหน้าที่และบทบาท เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร ส่วนการตัดสินใจ (Decision Making) คือความสามารถของผู้บริหารในการพิจารณา วิเคราะห์ และเลือกแนวทางที่เหมาะสมที่สุดในแต่ละสถานการณ์ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผลตามที่ตั้งไว้ (Fayol, 1949, หน้า 92)

การกำกับดูแลและควบคุมการดำเนินงาน (Supervision) หมายถึง กระบวนการตรวจสอบ วินิจฉัย และออกคำแนะนำหรือคำสั่ง รวมถึงการติดตามการปฏิบัติงานของบุคลากร เพื่อให้การดำเนินงานประจำวันเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ การควบคุม (Control) คือการบริหารจัดการร่วมกันในลักษณะของความร่วมมือและการปรับกลยุทธ์การทำงาน เพื่อให้ภารกิจต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างราบรื่น พร้อมทั้งมีการแก้ไขอุปสรรคที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม การประสานงาน (Coordination) เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างบุคลากรภายในองค์กร เพื่อส่งเสริมความร่วมมือในการดำเนินงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีรากฐานจากทัศนคติที่สอดคล้องและเป้าหมายร่วมกัน การสื่อสาร (Communication) หมายถึง การแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และความเข้าใจระหว่างบุคลากรในกระบวนการทำงาน เพื่อให้สามารถประสานงานและตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง การรายงาน (Reporting) คือกระบวนการนำเสนอผลการดำเนินงานต่อผู้บริหาร รวมทั้งเผยแพร่

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการขององค์กรไปยังสาธารณชน เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและตรวจสอบได้ (พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล, 2542, หน้า 64-72)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ได้ริเริ่มแนวทางพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ หรือ PMQA (Public Sector Management Quality Award) เพื่อใช้เป็นการมอบรางวัลในการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายหลักในการส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐสามารถประเมินผลการดำเนินงานของตนได้อย่างรอบด้าน ครอบคลุมทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์กร ทั้งนี้เพื่อยกระดับการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับมาตรฐานในระดับสากล โดยเน้นการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และบูรณาการใน 7 องค์ประกอบหลักของการบริหารภาครัฐ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2560, หน้า 1)

ภาวะผู้นำขององค์กรสะท้อนถึงบทบาทและประสิทธิภาพของผู้บริหารในการกำหนดทิศทางและขับเคลื่อนองค์กร โดยพิจารณาจากวิสัยทัศน์ เป้าหมายหลัก ค่านิยมร่วม ความคาดหวังต่อผลสัมฤทธิ์ และการให้ความสำคัญกับผู้ให้บริการรวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกมิติ ประเด็นสำคัญของการประเมินภาวะผู้นำสามารถแบ่งออกเป็น 7 ด้านหลัก ได้แก่ การกระจายอำนาจและธรรมาภิบาล พิจารณาถึงความสามารถของผู้นำในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เปิดรับนวัตกรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ มีความโปร่งใส และรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม การวางแผนเชิงกลยุทธ์ มุ่งเน้นการกำหนดทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ การสื่อสารเป้าหมายและแผนปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่ชัดเจนและสามารถติดตามความก้าวหน้าได้ การตอบสนองต่อผู้ให้บริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประเมินการเข้าใจความต้องการ ความคาดหวัง และระดับความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกและการรักษาความผูกพันกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การจัดการข้อมูลและความรู้ ตรวจสอบการบริหารจัดการข้อมูล ตั้งแต่การรวบรวม วิเคราะห์ และใช้สารสนเทศ รวมถึงการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพองค์กรอย่างยั่งยืน การบริหารทรัพยากรบุคคล เน้นการจัดระบบการทำงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การสร้างแรงจูงใจ และความผูกพันของบุคลากร เพื่อให้สามารถพัฒนาและใช้ศักยภาพตนเองได้เต็มที่ตามแนวทางขององค์กร การบริหารกระบวนการทำงาน ประเมินการออกแบบและจัดการกระบวนการหลักที่ส่งผลต่อผู้รับบริการ ตลอดจนกระบวนการสนับสนุนต่าง ๆ ที่ช่วยให้องค์กรสามารถดำเนินงานบรรลุพันธกิจ ผลสัมฤทธิ์ขององค์กร ตรวจสอบผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และแนวโน้มการพัฒนา เพื่อสะท้อนถึงความสามารถในการดำเนินงานขององค์กรภาครัฐโดยรวม (Thai Ministry of Interior, 2018, หน้า 45)

กล่าวโดยสรุป กระบวนการบริหารจัดการสามารถมองได้ว่าเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ กล่าวคือ ในด้านหนึ่งเป็นศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานขององค์ความรู้ หลักการ และทฤษฎี ซึ่งได้มาจากการศึกษาและการวิจัยอย่างเป็นระบบ ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นศิลปะในการประยุกต์ใช้ความรู้นั้นให้สอดคล้องกับบริบทจริง โดยต้องอาศัยประสบการณ์ ทักษะ และวิจรรณญาณของผู้บริหารในการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ ผู้บริหารยังจำเป็นต้องมีความสามารถในการสื่อสาร การสร้างความร่วมมือ และการสร้างความเข้าใจร่วมกันภายในองค์กร เพื่อให้บุคลากรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายร่วมกัน กระบวนการพื้นฐานในการบริหารมักประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การวางแผน เพื่อกำหนดทิศทางและเป้าหมายขององค์กร การจัด

โครงสร้างหรือองค์การ เพื่อกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างเป็นระบบ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเน้นการคัดเลือก พัฒนา และดูแลบุคลากร การสั่งการและควบคุม เพื่อผลักดันการดำเนินงานให้สอดคล้องกับแผนที่วางไว้

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายเถรสมาคมเกี่ยวกับการบริหาร

1) การบริหารกิจการคณะสงฆ์

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามที่คณะของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549, หน้า 3) ได้อธิบายว่า การบริหารหมายถึงกระบวนการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จผ่านการประสานความร่วมมือจากผู้อื่น (Getting things done through other people) ขณะที่พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติโน) ได้นิยามการบริหารว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่สำคัญของคณะสงฆ์ ซึ่งถือเป็นพันธกิจที่พระสังฆาธิการจะต้องดำเนินการ โดยภารกิจหลักของคณะสงฆ์และการพระศาสนา มีอยู่ 6 ด้าน ได้แก่ การกำกับดูแลความสงบเรียบร้อยและความเป็นระเบียบ การจัดการด้านศาสนศึกษา การให้การอุปถัมภ์ทางการศึกษา การเผยแผ่พระธรรมคำสอน การพัฒนาและสนับสนุนสาธารณูปการ รวมถึงการดำเนินกิจกรรมด้านสาธารณสงเคราะห์ ทั้งนี้ การดำเนินงานในบางด้านได้ถูกกำหนดไว้ในระเบียบหรือกฎของมหาเถรสมาคม และบางส่วนอาศัยการถือปฏิบัติตามจารีตประเพณี (พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติโน), 2526, หน้า 39–52)

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี) (2546, 49-49) กล่าวว่า การบริหารจัดการงานของคณะสงฆ์ หมายถึง กระบวนการวางนโยบาย การวางแผน การดำเนินโครงการ และการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่มีหลักการและระเบียบรองรับ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมพันธกิจหลักของคณะสงฆ์ใน 6 ด้านสำคัญ ได้แก่

1. ด้านการปกครอง หมายถึง การจัดระเบียบและดูแลความเรียบร้อยภายในสังฆมณฑล โดยมีเป้าหมายในการลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสงบสุขภายในคณะสงฆ์ ซึ่งใช้แนวทางในการปกครอง 3 ประการ ได้แก่ นิกายวิधि คือ การว่ากล่าวตักเตือนหรือดำเนินการทางวินัยต่อผู้ที่ประพฤติไม่เหมาะสม ปักขวิधि คือ การเช็ดชูและยกย่องผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปวารณาวิधि คือ การเปิดโอกาสให้มีการแนะนำตักเตือนกันในกลุ่มสงฆ์ ภายใต้ขอบเขตของพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง

2. ด้านการศึกษา หมายถึง การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มคณะสงฆ์และประชาชนทั้งในระบบและนอกระบบ โดยมีหลักการ 3 ด้าน คือ ศีล เพื่ออบรมด้านวินัยและพฤติกรรมสมาธิ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ปัญญา เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจอย่างรอบด้าน

3. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนไปสู่สาธารณชน ทั้งเชิงรุกและเชิงรับ โดยยึดหลัก 3 ประการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ คือ ความเป็นประโยชน์ ความสุขของประชาชน ความเมตตาต่อสรรพสัตว์

4. ด้านสาธารณูปการ หมายถึง การดูแลและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายในวัด เช่น อาคาร สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อรองรับกิจกรรมทางศาสนา โดยเน้นทั้งการรักษาของเดิมและพัฒนาสิ่งใหม่ให้เหมาะสมกับยุคสมัย

5. ด้านสวัสดิการศึกษาศึกษา หมายถึง การให้การสนับสนุนทางการศึกษาแก่ประชาชนในทุกช่วงวัย ตั้งแต่วัยก่อนเรียน วัยเรียน จนถึงวัยผู้ใหญ่ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นกลุ่มเยาวชนเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก

6. ด้านสังคมสงเคราะห์ หมายถึง การให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากภัยต่าง ๆ เช่น ภัยธรรมชาติ อุบัติเหตุ หรือภัยพิบัติในระดับชุมชนหรือประเทศ ผ่านกิจกรรมของคณะสงฆ์ในการบรรเทาทุกข์และสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ประสบภัย

กล่าวโดยสรุป การบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือ การบริหารกิจการของคณะสงฆ์อันเป็นภารกิจหน้าที่ซึ่งพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติในฐานะผู้นำมี 6 ประการ คือ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามโดยการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

2.2.3 กฎมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ระบบการปกครองของคณะสงฆ์แบ่งออกเป็นสองระดับสำคัญ ได้แก่ ระดับหลัก และระดับย่อย ในส่วนระดับหลัก เป็นการกำหนดโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เขตการปกครอง หน่วยงานที่รับผิดชอบ รวมถึงผู้บริหาร หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ภายใต้กรอบภารกิจของคณะสงฆ์ ขณะที่ในระดับย่อยนั้น จะเป็นการวางแนวทางเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ การบังคับบัญชา การประสานงานภายในองค์กร การแต่งตั้งผู้รักษาการในตำแหน่งต่าง ๆ ตลอดจนการกำหนดแนวทางหรือระเบียบปฏิบัติเพื่อให้การบริหารเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ตามโครงสร้างที่กำหนดไว้ คณะสงฆ์แบ่งการปกครองตามนิกาย โดยมีเจ้าคณะมหานิกาย และเจ้าคณะธรรมยุต เป็นผู้มีอำนาจในการควบคุมดูแลวัด ตลอดจนพระภิกษุสามเณรในแต่ละนิกายนั้น ๆ ให้ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, 2505, หน้า 123)

อาศัยอำนาจตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ในมาตรา 15 ตรี มาตรา 20 และมาตรา 20 ทวิ (มาตรา 20/1) ซึ่งบัญญัติไว้ ดังนี้

มาตรา 15 ตรี "มหาเถรสมาคมได้รับมอบอำนาจให้ทำหน้าที่กำกับ ดูแล ส่งเสริม และบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและเหมาะสม อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการชำระรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา รวมถึงปฏิบัติภารกิจอื่นตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หรือกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ดังกล่าว มหาเถรสมาคมจึงมีสิทธิในการตรากฎหมายมหาเถรสมาคม จัดทำข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติ หรือประกาศใช้ โดยต้องไม่ขัดต่อกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้ มหาเถรสมาคมสามารถมอบหมายภารกิจตามที่กำหนดไว้ข้างต้นให้แก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง หรือคณะกรรมการรวมถึงคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนได้

มาตรา 20 การดำเนินงานของคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยโครงสร้างและระเบียบว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และแนวทางที่กำหนดไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา 20/1 การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มหาเถรสมาคมจึงได้ตรากฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ (แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 86 ฉบับพิเศษ : 3 ตุลาคม 2541) ดังนี้

1. ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

มาตรา 20 ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดให้การบริหารและการปกครองคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานด้านการปกครองสงฆ์ระดับส่วนกลาง โดยได้แต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ให้ทำหน้าที่กำกับดูแลคณะสงฆ์ในแต่ละเขตการปกครอง ซึ่งเรียกว่า 'หน' โดยมีเจ้าคณะใหญ่ประจำแต่ละหนจำนวนทั้งสิ้น 5 ตำแหน่ง ได้แก่ 1) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง 2) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ 3) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก 4) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ และ 5) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ทั้งนี้เป็นไปตามข้อกำหนดในกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 พุทธศักราช 2541 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด 2 ซึ่งว่าด้วยโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนกลาง ดังนี้

ข้อ 4 การปกครองคณะสงฆ์ ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น

ข้อ 5 "แนวทางการดำเนินงานด้านการธำรงรักษาความเรียบร้อย การจัดการด้านศาสนศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนา จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติที่บัญญัติไว้ในระเบียบของมหาเถรสมาคม

ข้อที่ 6 "เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพตามที่ระบุไว้ในข้อ 4 จึงกำหนดให้เจ้าคณะใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับกิจการของคณะสงฆ์ในนิกายนั้น ๆ ภายในเขตการปกครองที่ตนได้รับมอบหมาย

เจ้าคณะใหญ่มีบทบาทในการบริหารและบังคับบัญชาเจ้าคณะภาคในสังกัด โดยแบ่งออกเป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายมหานิกาย และเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุต ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในลำดับชั้นการปกครองของคณะสงฆ์แต่ละนิกาย อย่างไรก็ตาม เจ้าคณะใหญ่ยังคงอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติเจ้าคณะใหญ่มักได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคมควบคู่ไปด้วย สำหรับพื้นที่รับผิดชอบของเจ้าคณะใหญ่แต่ละหนมีดังนี้: เจ้าคณะใหญ่หนกลางดูแลคณะสงฆ์ในภาค 1, 2, 3, 13, 14 และ 15; เจ้าคณะใหญ่หนเหนือดูแลภาค 4, 5, 6 และ 7; เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออกรับผิดชอบภาค 8, 9, 10, 11 และ 12; เจ้าคณะใหญ่หนใต้ดูแลภาค 16, 17 และ 18; ส่วนเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตมีอำนาจดูแลเขตการปกครองของคณะสงฆ์ธรรมยุตทั่วประเทศ

ข้อที่ 7 เจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ได้แก่

1. บริหารและกำกับดูแลการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย กฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงกฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

2. ดำเนินการส่งเสริมและดูแลให้กิจกรรมด้านความเรียบร้อยงดงาม ศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

3. พิจารณาและวินิจฉัยกรณีการลงนิคมกรรม ตลอดจนพิจารณาอุทธรณ์ในคำสั่ง หรือคำวินิจฉัยระดับภาค รวมถึงปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย

4. ดำเนินการแก้ไขและคลี่คลายปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นกับเจ้าคณะภาค ให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ที่กำหนด

5. ควบคุม กำกับ และให้คำแนะนำการปฏิบัติหน้าที่แก่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส รวมถึงพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในสายการปกครอง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเรียบร้อยและถูกต้อง

6. ตรวจสอบและจัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน เพื่อสร้างความเข้าใจและแนวทางการปฏิบัติที่เป็นหนึ่งเดียวกัน

ข้อ 8 ในกรณีที่ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ว่างลง หรือเจ้าคณะใหญ่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระสังฆราชจะทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปหนึ่งให้ทำหน้าที่รักษาการแทน โดยต้องได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมก่อน ทั้งนี้ หากเป็นกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะใหญ่ดำรงตำแหน่งอยู่ เมื่อได้มีการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนแล้ว จะต้องดำเนินการขออนุญาตเพื่อขอพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ภายในระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปี โดยผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้รักษาการมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะใหญ่โดยสมบูรณ์

ข้อ 9 เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่อย่างมีประสิทธิภาพ จึงกำหนดให้มีพระภิกษุทำหน้าที่เลขานุการประจำเจ้าคณะใหญ่จำนวน 2 รูป โดยมีหน้าที่รับผิดชอบด้านงานเลขานุการและภารกิจที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับมอบหมาย (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, 2505, หน้า 142-144)

2. ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

มาตรา 21 ตามบทบัญญัติในหมวด 3 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับที่มีการแก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ในระดับภูมิภาคไว้ว่า การบริหารจัดการคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคจะต้องแบ่งเขตการปกครองออกเป็นลำดับชั้น ได้แก่ ระดับภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล (2525, หน้า 6)

มาตรา 22 "ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในระดับภูมิภาค ได้กำหนดให้มีการแต่งตั้งพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองตามลำดับชั้น ได้แก่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล ทั้งนี้ หากมหาเถรสมาคมเห็นว่าจำเป็น อาจแต่งตั้งรองเจ้าคณะในแต่ละระดับ ได้แก่ รองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนการบริหารของเจ้าคณะในแต่ละลำดับชั้นได้ตามความเหมาะสม (2525, หน้า 6-7)

มาตรา 23 การแต่งตั้งหรือถอดถอนพระภิกษุในตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ อาทิ พระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ตลอดจนตำแหน่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และไวยาวัจกร จะต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์และกระบวนการที่กำหนดไว้ในกฎของมหาเถรสมาคม (2525, หน้า 7)

กล่าวโดยสรุป โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในระดับภูมิภาคถูกกำหนดให้แบ่งออกเป็น 4 ชั้น ได้แก่ ระดับภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล โดยจำนวนตำบลและขอบเขตการปกครองให้เป็นไปตามที่ระบุไว้ในกฎของมหาเถรสมาคม ตามมาตรา 22 ได้วางหลักว่า ผู้ดำรงตำแหน่งปกครองจะต้องเป็นพระภิกษุ เรียงลำดับจากเจ้าคณะตำบลไปจนถึงเจ้าคณะภาค ทั้งนี้ มหาเถรสมาคมอาจ

พิจารณาแต่งตั้งรองเจ้าคณะในแต่ละระดับ เพื่อช่วยสนับสนุนภารกิจของเจ้าคณะในระดับนั้น ๆ ได้อีกด้วย นอกจากนี้ตำแหน่งเจ้าคณะแล้ว ยังมีบทบาทของเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งล้วนมีหน้าที่สำคัญในการบริหารกิจการของวัด โดยเจ้าคณะและเจ้าอาวาสมีอำนาจตามกฎหมายในการบริหารและควบคุมงานทุกด้านในเขตที่รับผิดชอบ

เจ้าคณะภาคมีบทบาทเป็นผู้ควบคุมและกำกับดูแลการบริหารงานคณะสงฆ์ในเขตภาคต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระและสนับสนุนการดำเนินงาน เจ้าคณะภาคสามารถมีรองเจ้าคณะภาคเป็นผู้ช่วยในการบริหารจัดการกิจการสงฆ์ได้ตามความเหมาะสม การจัดการปกครองระดับภาคทั่วประเทศแบ่งออกเป็น 18 ภาค โดยแต่ละภาคมีพื้นที่ความรับผิดชอบที่ครอบคลุมหลายจังหวัดตามรายละเอียดที่สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม (2559, หน้า 247) ได้ระบุไว้ ดังนี้

ภาค 1: กรุงเทพมหานคร, นนทบุรี, ปทุมธานี, สมุทรปราการ

ภาค 2: พระนครศรีอยุธยา, อ่างทอง, สระบุรี

ภาค 3: ลพบุรี, สิงห์บุรี, ชัยนาท, อุทัยธานี

ภาค 4: นครสวรรค์, กำแพงเพชร, พิจิตร, เพชรบูรณ์

ภาค 5: พิษณุโลก, สุโขทัย, ตาก, อุตรดิตถ์

ภาค 6: ลำปาง, พะเยา, เชียงราย, แพร่, น่าน

ภาค 7: เชียงใหม่, ลำพูน, แม่ฮ่องสอน

ภาค 8: อุตรธานี, หนองคาย, เลย, สกลนคร, หนองบัวลำภู, บึงกาฬ

ภาค 9: ขอนแก่น, มหาสารคาม, กาฬสินธุ์, ร้อยเอ็ด

ภาค 10: อุบลราชธานี, ยโสธร, มุกดาหาร, ศรีสะเกษ, นครพนม, อำนาจเจริญ

ภาค 11: นครราชสีมา, ชัยภูมิ, บุรีรัมย์, สุรินทร์

ภาค 12: ปราจีนบุรี, นครนายก, ฉะเชิงเทรา, สระแก้ว

ภาค 13: ชลบุรี, ระยอง, จันทบุรี, ตราด

ภาค 14: นครปฐม, สุพรรณบุรี, กาญจนบุรี, สมุทรสาคร

ภาค 15: ราชบุรี, เพชรบุรี, สมุทรสงคราม, ประจวบคีรีขันธ์

ภาค 16: นครศรีธรรมราช, สุราษฎร์ธานี, ชุมพร

ภาค 17: ภูเก็ต, ตรัง, พังงา, กระบี่, ระนอง

ภาค 18: สงขลา, พัทลุง, สตูล, ปัตตานี, ยะลา, นราธิวาส

ในส่วนของอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบลนั้น ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจนตามกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 23 พุทธศักราช 2541 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด 2 ซึ่งแบ่งการบริหารออกเป็น 4 ระดับย่อย ตั้งแต่ระดับภาคจนถึงระดับตำบล โดยมุ่งเน้นให้การบริหารงานคณะสงฆ์ในภูมิภาคเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

1. เจ้าคณะภาค เป็นพระสังฆาธิการในระดับจังหวัด เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งโดยพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภายใต้การพิจารณาให้ความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการและควบคุมกิจการคณะสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดของตน โดยใช้อำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และข้อกำหนดที่ระบุไว้ในกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับ

ที่ 23 พุทธศักราช 2541 เรื่องระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวดที่ 2 ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ ในส่วนภูมิภาค ภาคที่ 1 ดังนี้

ข้อ 10 เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

1) บริหารและกำกับดูแลการปกครองคณะสงฆ์ให้อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ คำสั่ง มติ และประกาศต่าง ๆ ตลอดจนพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

2) ดูแลและสนับสนุนกิจกรรมด้านความเรียบร้อยทางพระธรรมวินัย การจัดการศึกษาในทางศาสนา การสงเคราะห์ด้านการศึกษา การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ตลอดจนการดำเนินงานด้านสาธารณูปการและการช่วยเหลือสังคมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3) พิจารณาวินิจฉัยกรณีการลงโทษทางวินัยสงฆ์ และพิจารณาคำอุทธรณ์ในชั้นจังหวัด

4) ดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นกับเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและถูกต้อง

5) ควบคุมดูแลเจ้าคณะและเจ้าอาวาส รวมทั้งพระภิกษุสามเณรในเขตปกครอง พร้อมทั้งให้คำแนะนำเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปโดยเรียบร้อยและสอดคล้องกับระเบียบที่กำหนด

6) ตรวจสอบและจัดประชุมพระสังฆาธิการในเขตพื้นที่ปกครองตามความเหมาะสม เพื่อให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อ 11 ในกรณีที่ไม่มีผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค หรือเจ้าคณะภาคไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะใหญ่เป็นผู้แต่งตั้งรองเจ้าคณะภาคขึ้นทำหน้าที่รักษาการแทนชั่วคราว หากไม่มีรองเจ้าคณะภาค หรือผู้ที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าวไม่สามารถปฏิบัติภารกิจได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุสามเณรรูปใดรูปหนึ่งที่มีคุณสมบัติเหมาะสมขึ้นปฏิบัติหน้าที่รักษาการแทน โดยต้องรายงานให้มหาเถรสมาคมรับทราบ และในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะภาคอย่างเป็นทางการ ให้เจ้าคณะใหญ่ดำเนินการจัดสรรการแต่งตั้งเจ้าคณะภาคภายในระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปีนับจากวันที่ได้มีการแต่งตั้งผู้รักษาการ ทั้งนี้ ผู้รักษาการมีอำนาจและหน้าที่เสมือนเจ้าคณะภาคในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภายในเขตปกครอง

ข้อ 12 รองเจ้าคณะภาคเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะภาค มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะภาคมอบหมาย

ข้อ 13 เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาค ให้มีเลขานุการเจ้าคณะภาค และเลขานุการรองเจ้าคณะภาค ทำหน้าที่การเลขานุการ (กฎหมายเถรสมาคม 2541, หน้า 38-40)

2. เจ้าคณะจังหวัด หมายถึง เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร รวมถึงรองเจ้าคณะจังหวัด หมายถึง รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคมในเขตจังหวัดของตน ตามกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 23 (2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด 2 ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ส่วนที่ 2 จังหวัด ดังนี้

ข้อ 15 เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ในการดูแลและบริหารกิจการคณะสงฆ์ภายในเขตจังหวัดของตน ดังต่อไปนี้

1) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปในแนวทางที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย กฎหมายที่เกี่ยวข้อง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ รวมถึงพระบัญชาจาก สมเด็จพระสังฆราช และคำสั่งจากผู้มีอำนาจเหนือกว่า

2) กำกับดูแลและสนับสนุนให้การดำเนินงานด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อย การศึกษาทางพระพุทธศาสนา การช่วยเหลือทางการศึกษา การเผยแผ่ธรรมะ การพัฒนา สาธารณูปโภค และกิจการสาธารณสงเคราะห์ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

3) พิจารณาและตัดสินข้อพิพาท หรือกรณีอริกรรม รวมทั้งอุทธรณ์คำสั่งหรือวินิจฉัย ที่ออกโดยเจ้าคณะอำเภอในระดับล่าง

4) ให้ความช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับเจ้าคณะอำเภอ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักปกครอง

5) กำกับดูแลผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะ เจ้าอาวาส ตลอดจนพระภิกษุและสามเณรใน เขตความรับผิดชอบของตน พร้อมทั้งให้คำแนะนำการปฏิบัติงานแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อรักษาความ เรียบร้อยในการบริหารงานสงฆ์

6) ดำเนินการตรวจเยี่ยมพื้นที่ และจัดประชุมร่วมกับพระสังฆาธิการในพื้นที่ ปกครอง เพื่อส่งเสริมการบริหารงานคณะสงฆ์ให้เกิดประสิทธิผล

ข้อ 16 ในกรณีที่ไม่มีผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะจังหวัดไม่สามารถ ปฏิบัติหน้าที่ได้ตามปกติ ให้เจ้าคณะภาคมีอำนาจแต่งตั้งรองเจ้าคณะภาคให้ทำหน้าที่แทนชั่วคราวใน ตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด หากไม่มีรองเจ้าคณะภาค หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวได้ ก็ให้ แต่งตั้งพระภิกษุหรือสามเณรผู้มีความเหมาะสมขึ้นมาปฏิบัติหน้าที่รักษาการแทน และรายงานการ แต่งตั้งดังกล่าวต่อเจ้าคณะใหญ่ให้รับทราบ ทั้งนี้ หากตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดว่างลง ให้เจ้าคณะภาค ดำเนินการเพื่อขอแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดอย่างเป็นทางการให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปี โดยผู้ที่รักษาการในตำแหน่งนี้ จะมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะจังหวัดอย่างสมบูรณ์ตาม ขอบเขตที่กำหนด

ข้อ 17 รองเจ้าคณะจังหวัด ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการบริหารงานของเจ้าคณะจังหวัด โดยมีอำนาจและหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าคณะจังหวัด เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานให้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระเบียบเรียบร้อย

ข้อ 18 เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัดเป็นไปอย่าง ราบรื่นและมีประสิทธิภาพ จึงกำหนดให้มีเลขานุการประจำเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการประจำ รองเจ้าคณะจังหวัด ทำหน้าที่ดำเนินงานเลขานุการและสนับสนุนภารกิจตามที่ได้รับมอบหมาย (กฎหมาย เถรสมาคม, 2541, หน้า 42-44)

3. เจ้าคณะอำเภอ หมายถึง เจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะอำเภอใน ต่างจังหวัด รวมถึงรองเจ้าคณะเขตและรองเจ้าคณะอำเภอในแต่ละพื้นที่ มีหน้าที่ในการดูแลและ กำกับกิจการคณะสงฆ์ภายในเขตพื้นที่ที่ตนรับผิดชอบ โดยใช้อำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และเป็นไปตามข้อกำหนดของกฎหมายมหาเถรสมาคม โดยเฉพาะกฎหมายเถร

สมาคม ฉบับที่ 23 พุทธศักราช 2541 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวดที่ 2 ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ตอนที่ 3 ซึ่งว่าด้วยระดับอำเภอ ดังนี้

ข้อ 20 เจ้าคณะอำเภอมีบทบาทและหน้าที่ในการกำกับดูแลคณะสงฆ์ภายในพื้นที่รับผิดชอบของตน โดยมีขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1) ปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎของมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ และประกาศต่าง ๆ รวมทั้งพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราช และคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาที่อยู่เหนือขึ้นไป

2) ดูแล ส่งเสริม และสนับสนุนให้กิจการพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างเรียบร้อย อาทิ การศึกษาทางศาสนา การช่วยเหลือด้านการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม และการให้ความช่วยเหลือแก่สาธารณชน

3) มีหน้าที่ระงับข้อพิพาททางคณะสงฆ์ พิจารณาและตัดสินการลงโทษทางวินัย ตลอดจนวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ที่เกี่ยวข้องกับคำสั่งหรือคำวินิจฉัยในระดับเจ้าคณะตำบล

4) แก้ไขปัญหา หรือข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับเจ้าคณะตำบลให้ดำเนินไปตามแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม

5) มีอำนาจในการสั่งการ ควบคุม และให้คำแนะนำแก่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส รวมทั้งพระภิกษุสามเณรในพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

6) ตรวจสอบ ติดตามงาน และจัดการประชุมร่วมกับพระสังฆาธิการในเขตการปกครองของตนอย่างสม่ำเสมอ

ข้อ 21 ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะอำเภอดำรงตำแหน่งอยู่ หรือเจ้าคณะอำเภอไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ไม่ว่าด้วยเหตุผลใด ให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้แต่งตั้งรองเจ้าคณะอำเภอขึ้นมาปฏิบัติหน้าที่แทนเป็นการชั่วคราว หากในอำเภอนั้นไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ หรือรองเจ้าคณะอำเภอก็ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุหรือสามเณรรูปใดรูปหนึ่งซึ่งเห็นว่าเหมาะสมขึ้นทำหน้าที่รักษาการแทน และต้องรายงานให้เจ้าคณะภาครับทราบ ทั้งนี้ ในกรณีที่ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอว่างลง เมื่อได้ดำเนินการแต่งตั้งผู้รักษาการตามขั้นตอนเบื้องต้นแล้ว เจ้าคณะจังหวัดจะต้องดำเนินการเพื่อแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอคนใหม่ให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปี โดยในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้ที่ทำหน้าที่รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอจะมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะอำเภอ

ข้อ 22 รองเจ้าคณะอำเภอทำหน้าที่ในฐานะผู้ช่วยของเจ้าคณะอำเภอ โดยมีอำนาจและความรับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าคณะอำเภอ

ข้อ 23 เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงกำหนดให้มีผู้ดำรงตำแหน่งเลขานุการเจ้าคณะอำเภอ และเลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอ เพื่อทำหน้าที่ดำเนินงานเลขานุการอย่างเป็นระบบ (กฎหมายเถรสมาคม, 2541, หน้า 46-48)

4. เจ้าคณะตำบล หมายถึง เจ้าคณะแขวงในเขตกรุงเทพมหานคร และเจ้าคณะตำบลในจังหวัดอื่นนอกเหนือจากกรุงเทพมหานคร รวมถึงรองเจ้าคณะแขวงและรองเจ้าคณะตำบลในแต่ละพื้นที่ มีหน้าที่และอำนาจในการบริหารและกำกับดูแลกิจการคณะสงฆ์ภายในพื้นที่ที่รับผิดชอบ ทั้งนี้ การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎของมหาเถรสมาคม

โดยเฉพาะกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 พุทธศักราช 2541 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวดที่ 2 ซึ่งว่าด้วยโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค ตอนที่ 4 ระดับตำบล ดังนี้

ข้อ 25 เจ้าคณะตำบลมีหน้าที่ในการกำกับดูแลคณะสงฆ์ภายในเขตตำบลที่ตนรับผิดชอบ โดยมีอำนาจและภารกิจหลักดังต่อไปนี้

1) ปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎของมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ และประกาศต่าง ๆ รวมถึงพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราช และคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือตน

2) ส่งเสริมและดูแลให้กิจการทางพระพุทธศาสนาเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งในด้านศาสนศึกษา การอุปถัมภ์ด้านการศึกษา การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน การดำเนินงานด้านสาธารณประโยชน์ และการช่วยเหลือสังคม

3) ทำหน้าที่พิจารณาและระงับข้อพิพาททางคณะสงฆ์ รวมถึงวินิจฉัยการลงนิคหกรรม การพิจารณาคำอุทธรณ์ หรือการวินิจฉัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของเจ้าอาวาส

4) แก้ไขปัญหาและข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับเจ้าอาวาสภายในเขตปกครอง ให้เป็นไปโดยชอบด้วยหลักพระธรรมวินัยและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

5) ควบคุมและให้คำแนะนำแก่เจ้าอาวาส ตลอดจนพระภิกษุและสามเณรในเขตปกครอง เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเหมาะสม

6) ดำเนินการตรวจเยี่ยมงานและจัดการประชุมกับพระสังฆาธิการภายในเขตที่รับผิดชอบอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะในทุกระดับ ตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่จนถึงรองเจ้าคณะตำบลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงกำหนดให้มีเลขานุการประจำตำแหน่ง เพื่อทำหน้าที่ดำเนินงานเลขานุการและสนับสนุนการบริหารจัดการ

ข้อ 26 ในกรณีที่ตำแหน่งเจ้าคณะตำบลว่างลง หรือเจ้าคณะตำบลไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ด้วยเหตุผลใดก็ตาม ให้เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจแต่งตั้งรองเจ้าคณะตำบลให้ทำหน้าที่แทนเป็นการชั่วคราว หากไม่มีรองเจ้าคณะตำบล หรือรองเจ้าคณะตำบลไม่สามารถปฏิบัติภารกิจได้ ก็ให้แต่งตั้งพระภิกษุหรือสามเณรรูปหนึ่งที่เห็นสมควรขึ้นรักษาการแทน และต้องรายงานการแต่งตั้งดังกล่าวให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ เมื่อดำเนินการตามขั้นตอนข้างต้นแล้ว หากตำแหน่งเจ้าคณะตำบลยังว่างอยู่ ให้เจ้าคณะอำเภอดำเนินการเพื่อแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลคนใหม่ให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปี ทั้งนี้ ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้รักษาการแทนเจ้าคณะตำบล จะมีอำนาจและหน้าที่เทียบเท่ากับเจ้าคณะตำบลโดยสมบูรณ์

ข้อ 27 รองเจ้าคณะตำบลมีบทบาทในการสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าคณะตำบล โดยใช้อำนาจและปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ขอบเขตที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าคณะตำบล

ข้อ 28 เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติภารกิจของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงกำหนดให้มีตำแหน่งเลขานุการเจ้าคณะตำบล เพื่อทำหน้าที่ดำเนินงานเลขานุการและงานธุรการที่เกี่ยวข้อง (กฎหมายมหาเถรสมาคม, 2541, หน้า 49-51)

5. เจ้าอาวาส หมายถึง ผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัดและเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ 9 ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม เป็นผู้ปกครองวัดและเป็นผู้แทนวัด เนื่องจากวัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือ บุคคลตาม กฎหมาย ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา

ตามมาตรา 45 กล่าวว่า “ให้ถือว่า พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงาน ตามความในประมวลกฎหมายอาญา” อีกทั้งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิด พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาประชาชนและเด็กเล็ก ย่อมเข้าใจปัญหาและหาทางคลี่คลาย ปัญหาได้ง่าย (พระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน), 2548, หน้า 75)

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้บัญญัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ใน มาตรา 37 และมาตรา 38 (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ) , 2540, หน้า 33-34) ดังนี้

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีภารกิจหลักในการบริหารและดูแลวัด โดยมีหน้าที่สำคัญดังต่อไปนี้

1) ดูแลรักษาและบริหารจัดการกิจการต่าง ๆ ตลอดจนศาสนสมบัติของวัดให้ดำเนินไป อย่างเป็นระเบียบและเหมาะสม

2) กำกับดูแลให้พระภิกษุสามเณร รวมถึงฆราวาสที่อาศัยหรือพำนักอยู่ภายในวัด ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย กฎของมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งที่ เกี่ยวข้อง

3) ส่งเสริมการเรียนรู้และอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อ ปลุกฝังคุณธรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

4) อำนวยความสะดวกเท่าที่เหมาะสมแก่ผู้ที่ประสงค์จะประกอบกิจกรรมทางศาสนา และการบำเพ็ญกุศลในวัด

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจในการบริหารจัดการและดูแลความเรียบร้อยภายในวัด โดย สามารถใช้อำนาจตามข้อกำหนดต่อไปนี้

1) มีสิทธิ์ห้ามมิให้พระภิกษุ สามเณร หรือฆราวาสที่ไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาส เข้า มาอยู่อาศัยภายในวัด

2) สามารถมีคำสั่งให้ผู้ที่ไม่ยอมอยู่ในระเบียบวินัย หรือละเมิดคำสั่งของเจ้าอาวาส ออก จากวัดได้

3) มีอำนาจในการมอบหมายงานภายในวัดให้แก่ผู้ที่พำนักอยู่ในวัด และในกรณีที่มีผู้ใดฝ่า ฝืนคำสั่งที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎของมหาเถรสมาคม หรือระเบียบที่เกี่ยวข้อง เจ้าอาวาสอาจ กำหนดให้ผู้นั้นทำทัณฑ์บน หรือขอขมาโทษตามความเหมาะสม โดยหน้าที่และอำนาจข้างต้นของเจ้า อาวาสสามารถจำแนกออกเป็นลักษณะงานหลัก 4 ด้าน ซึ่งจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดถัดไป (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2540, หน้า 34-36)

หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม

1) การดูแลและบำรุงรักษาวัดให้มีความเรียบร้อยและพัฒนาอย่างเหมาะสม หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการก่อสร้าง การซ่อมแซมปรับปรุง ตลอดจนการตกแต่งและจัดวางผังภายใน วัด ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ต้องอาศัยทั้งทรัพยากรทางการเงิน แรงงาน และการวางแผนอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดความมั่นคงและเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยเฉพาะการพัฒนาศาสนสถานและศาสนวัตถุ ของวัดให้เห็นผลเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน

2) การบริหารกิจการภายในวัดให้เป็นไปอย่างเหมาะสม หมายถึง การดำเนินกิจการ ต่าง ๆ ของวัดในฐานะเป็นนิติบุคคล ซึ่งเจ้าอาวาสทำหน้าที่เสมือนผู้บริหารองค์กร โดยมีอำนาจหน้าที่

ทั้งในด้านการจัดการทรัพย์สิน การดำเนินคดีในทางกฎหมาย และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยต้องดำเนินการให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม ถูกต้องตามจารีตประเพณี หรือข้อบัญญัติที่เกี่ยวข้อง

3) การบริหารศาสนสมบัติของวัดให้มีประสิทธิภาพ หมายถึง การจัดระเบียบและดูแลทรัพย์สินของวัดให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นศาสนสถาน ศาสนวัตถุ หรือทรัพย์สินอื่น ๆ ที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของวัด ซึ่งรวมถึงการบันทึกบัญชี การใช้จ่าย และการบริหารจัดการให้เป็นไปตามระเบียบที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงอย่างเคร่งครัด

หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด

1) การดูแลการดำรงชีวิตของบรรพชิตและฆราวาสภายในวัด หมายถึง การให้ความคุ้มครองและสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณร รวมถึงฆราวาสที่พำนักอยู่ในวัดสามารถดำรงชีวิตด้วยความสงบสุข โดยจัดหาที่อยู่อาศัยและปัจจัยพื้นฐานอย่างเหมาะสม กล่าวคือ เป็นการช่วยเหลือในด้านความเป็นอยู่ ทั้งทางกายภาพและจิตใจ ด้วยหลักพรหมวิหารธรรม เพื่อความผาสุกของผู้ที่อยู่ในความดูแล

2) การติดตามดูแลความประพฤติของผู้พำนักในวัด หมายถึง การสังเกต ตรวจสอบ และใส่ใจในพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของบรรพชิตและฆราวาสที่อยู่ภายในเขตวัด โดยมุ่งหวังให้การดำเนินชีวิตของพวกเขาเป็นไปในทางที่เหมาะสม สงบเรียบร้อย และสอดคล้องกับพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม กฎหมาย ระเบียบ หรือข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการให้คำแนะนำ ตักเตือน และชี้แจงเมื่อเห็นถึงความจำเป็น ทั้งนี้ ก็เพื่อส่งเสริมให้วัดดำรงอยู่ในความสงบเรียบร้อย และเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม

หน้าที่เป็นธุระจัดการศึกษาและอบรม

1) การบริหารด้านการศึกษาทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การจัดระบบการเรียนการสอนในพระปริยัติธรรม เพื่อให้พระภิกษุ สามเณร และฆราวาสได้มีโอกาสศึกษาทั้งในแผนกธรรมและแผนกบาลี หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ ดำเนินการตามจารีตประเพณีที่มีมาแต่เดิม เช่น การตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านศาสนาธรรม หรือการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรเดินทางไปศึกษาในวัดใกล้เคียงที่มีแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนศึกษาอยู่แล้ว

2) การถ่ายทอดความรู้ในพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดกิจกรรมอบรมเพื่อสั่งสอนหลักพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์ โดยยึดหลักเกณฑ์ตามประกาศของมหาเถรสมาคมเรื่องการส่งเสริมให้ภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. 2528 รวมถึงการจัดกิจกรรมเสริมความรู้ให้แก่ฆราวาสในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรมเกี่ยวกับระเบียบแบบแผนในพระพุทธศาสนา การสอนกิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์ การฝึกสวดมนต์ พิธีกรรมทางสงฆ์ ตลอดจนกิจกรรมสำหรับฆราวาส เช่น การสวดมนต์ในวันพระ การสมาทานศีลแปด และพิธีกรรมอื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนา

หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล

ภารกิจในการส่งเสริมและอำนวยความสะดวกด้านการบำเพ็ญกุศล ถือเป็นบทบาทที่มีความสัมพันธ์เชิงลึกกับสังคม ทั้งภายในวัดและภายนอกวัด อีกทั้งยังเกี่ยวข้องกับประโยชน์ที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยสามารถจำแนกออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) การสนับสนุนการใช้สถานที่วัด สำหรับพระภิกษุ สามเณร และฆราวาส ที่ประสงค์จะจัดกิจกรรมทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นงานส่วนบุคคลหรือกิจกรรมสาธารณะ

2) การดำเนินงานด้านกุศลกรรมของวัดเอง ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมประจำ หรือกิจกรรมเฉพาะโอกาส

3) การให้คำแนะนำและช่วยเหลือประชาชน ที่ต้องการประกอบกิจกรรมบุญนอกวัด แต่ต้องการคำปรึกษา การประสานงาน หรือการสนับสนุนจากวัดหรือเจ้าอาวาส

4) การจัดเตรียมสถานที่เพื่อรองรับกิจกรรมทางศาสนา อาทิ การก่อสร้างเมรุ ศาลาเอนกประสงค์ หรือสถานที่เฉพาะสำหรับการจัดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2540, หน้า 38)

นอกจากนี้ เจ้าอาวาสยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชนในพื้นที่ ผ่านการสร้างบรรยากาศภายในวัดให้เปี่ยมด้วยความสงบร่มเย็น เต็มไปด้วยความเมตตา ความสามัคคี และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข วัดจึงควรได้รับการจัดให้เป็นศูนย์กลางทางศาสนาในหลายมิติ ได้แก่ ศาสนสถาน เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา บุญสถาน เป็นที่ตั้งสำหรับการประกอบกุศลกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ศึกษาสถาน เป็นแหล่งเรียนรู้และอบรม ทั้งในด้านพุทธธรรมและคุณธรรมจริยธรรม ธรรมสถาน เป็นพื้นที่สำหรับส่งเสริมคุณงามความดีและการประพฤติชอบ ภายในบริเวณวัดควรมีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการประกอบศาสนกิจอย่างเหมาะสม เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ การปฏิบัติกิจของสงฆ์ และการดำรงตนตามหลักพระธรรมวินัย (พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน), 2526, หน้า 39-42)

ขณะเดียวกัน ในการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ นอกจากจะต้องยึดถือพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎ ข้อบังคับ และมติของมหาเถรสมาคมแล้ว ยังจำเป็นต้องคำนึงถึงขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชนด้วย (คณะกรรมการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา มหาเถรสมาคม, 2560, หน้า 48)

พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 กำหนดให้มีตำแหน่งพระสังฆาธิการ ซึ่งหมายถึงพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ กำหนดเป็นลำดับชั้น คล้ายคลึงกับการบริหารงานของฝ่ายราชการ โดยมีให้ขัดแย้งกับพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามจารีตสังคมให้สอดคล้องกับกฎหมายของประเทศ โดยการปรับกฎระเบียบที่ไม่ขัดต่อพระวินัย สิกขาบท อีกทั้งเอื้อประโยชน์ต่อการปกครองขององค์กรสงฆ์ มีการแบ่งสายการบังคับบัญชาให้มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบลดหลั่นกันไปตามลำดับ รวม 6 ชั้น 12 ตำแหน่ง (กรมการศาสนา, 2541) ดังต่อไปนี้

1. ตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ จำนวน 1 ตำแหน่ง
2. ตำแหน่งเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาค รวมทั้งสิ้น 2 ตำแหน่ง
3. ตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัด รวมจำนวน 2 ตำแหน่ง
4. ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอ รวมทั้งหมด 2 ตำแหน่ง
5. ตำแหน่งเจ้าคณะตำบลและรองเจ้าคณะตำบล รวมเป็น 2 ตำแหน่ง
6. ตำแหน่งเจ้าอาวาส พร้อมด้วยรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส รวมทั้งหมด 3

ตำแหน่ง

ตำแหน่งพระสังฆาธิการทั้ง 6 ลำดับชั้น รวมกันมีจำนวนทั้งสิ้น 12 ตำแหน่ง ซึ่งแต่ละตำแหน่งล้วนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานบริหารจัดการของคณะสงฆ์ และส่งเสริมการ

ดำเนินงานด้านพระพุทธศาสนาให้เป็นไปอย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งในด้านการศึกษา พระปริยัติธรรม การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน การพัฒนาวัดวาอาราม การสนับสนุนการศึกษา ตลอดจนกิจกรรมด้านสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ (สำนักงานเจ้าคณะภาค 16, 2547)

พระสังฆาธิการนับว่า เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและกำกับดูแลการดำเนินงานของ คณะสงฆ์ โดยมีภารกิจหลักในการบริหารจัดการกิจการทางพระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่ความ รับผิดชอบให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนข้อบังคับ มติ คำสั่ง และประกาศของมหาเถรสมาคม รวมถึงพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช หน้าที่ของพระ สังฆาธิการครอบคลุมการกำกับดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัด การสนับสนุนการศึกษา ทางพระพุทธศาสนา การส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัด และการ ดำเนินงานด้านการสงเคราะห์ เพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ในสังคมอย่างมั่นคงและเปี่ยม ด้วยคุณค่า

พระสังฆาธิการมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรประพฤติตนตามหลัก พระธรรมวินัย และดูแลให้วัดเป็นพื้นที่ที่สงบร่มเย็น เป็นระเบียบ สะอาดเรียบร้อย ตลอดจน ดำเนินการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดอย่างโปร่งใสและเหมาะสม โดยมีเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการบริหารกิจการวัด จำเป็นต้องมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทั้ง ด้านพระธรรมวินัยและการจัดการภายในองค์กร ตลอดจนมีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้กับทั้งพระภิกษุและฆราวาส รวมถึงส่งเสริมการประกอบกิจกรรมทางศาสนาและการทำงานของ ประชาชนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ให้ความสำคัญต่อบทบาทของพระสังฆาธิการเป็น อย่างมาก เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ถือเป็นกลไกหลักที่ใกล้ชิดกับประชาชนที่สุด โดยเฉพาะเจ้าอาวาส ของแต่ละวัด ซึ่งนอกจากจะเป็นผู้นำทางจริยธรรมแล้ว ยังมีอิทธิพลในการปลูกจิตสำนึกทางศาสนา และศรัทธาของสาธุชนภายในชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพและ ยั่งยืน ต้องอยู่ภายใต้กรอบของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และดำเนินการโดยยึดหลักธรรมาภิบาล ควบคู่กับหลักธรรมวินัย

กล่าวโดยสรุป การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตั้งแต่พุทธกาลถึงปัจจุบัน ในยุคพุทธกาล การบริหารกิจการคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การดูแลของพระพุทธเจ้าโดยตรง โดยทรงวางรากฐานการ ปกครองผ่านพระวินัย หรือสิกขาบท ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่มุ่งเน้นให้พระภิกษุสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่าง สงบเรียบร้อย และรักษาศรัทธาของประชาชนที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา หลักธรรมวินัยเหล่านี้ถูก บัญญัติเพื่อให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมในยุคนั้น ต่อมา เมื่อสังคมมีพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงไป คณะสงฆ์จึงมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางกฎหมายของรัฐ โดยการนำกฎระเบียบที่ไม่ขัด กับพระวินัยมาใช้สนับสนุนการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ ทำให้ระบบราชการถูกนำมาใช้เป็น แนวทางในการจัดการ โดยแบ่งโครงสร้างการบริหารออกเป็นลำดับขั้น มีสายการบังคับบัญชา และ หน้าที่ความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับสูงจนถึงระดับเจ้าอาวาส รวมทั้งสิ้น 6 ระดับ

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงมีพระราชดำริให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เพื่อ รวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลาง ส่งผลให้คณะสงฆ์กลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างรัฐอย่าง

เป็นทางการ และเริ่มมีการจัดระบบการบริหารให้ใกล้เคียงกับรูปแบบการปกครองของราชการ จากพัฒนาการดังกล่าว ทำให้เกิดการจัดตั้งองค์กร “มหาเถรสมาคม” ขึ้น ซึ่งถือเป็นหน่วยงานบริหารสูงสุดของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน มีหน้าที่กำกับ ดูแล และตัดสินใจร่วมกันในการบริหารกิจการ พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อรักษาหลักธรรมวินัย ส่งเสริมการศึกษา ดูแล ศาสนสถาน สร้างความเข้มแข็งให้กับพุทธศาสนิกชน และอนุรักษ์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไปในสังคมไทยอย่างมั่นคงและยั่งยืน (กรมการศาสนา, 2565, หน้า 15-16)

จากการศึกษาพบว่า การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นการพัฒนามาจากหลักพระธรรมวินัยมาใช้ในการปกครอง ควบคู่ไปกับความเจริญเติบโตของสังคมไทย มีกฎหมายบ้านเมือง มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ข้อบังคับ ระเบียบต่าง ๆ ที่มาเกื้อหนุนพระธรรมวินัย อาทิเช่น ในด้านรูปแบบของการปกครองคณะสงฆ์ ที่ได้มีการพัฒนาขึ้นมาจากสมัยก่อน คือ การปกครองคณะสงฆ์ด้วยกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และรูปแบบการบริหารการปกครองมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุดของการปกครองคณะสงฆ์ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีรูปแบบการปกครองแบบผสม โดยรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ปฏิบัติภารกิจกิจการคณะสงฆ์และการสั่งการอยู่ในส่วนกลาง และกระจายอำนาจไปยังทุกภาคส่วน โดยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค โดยแต่งตั้งเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส เป็นพระสังฆาธิการรับผิดชอบดูแลปกครองพระภิกษุสงฆ์สามเณร และสมาชิกภายในวัด หรือภายในเขตที่ได้รับมอบหมาย มีผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน

ตามบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 15 ตรี ได้กำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่หลัก ได้แก่ 1) กำกับดูแลการปกครองคณะสงฆ์ให้ดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบและงดงามตามหลักพระธรรมวินัย 2) วางหลักเกณฑ์และดูแลการบรรพชาของสามเณร 3) กำกับและส่งเสริมกิจกรรมด้านศาสนศึกษา การสงเคราะห์ทางการศึกษา การเผยแผ่หลักธรรม การพัฒนาสาธารณูปการ และการช่วยเหลือสาธารณสงเคราะห์ 4) พิทักษ์และธำรงไว้ซึ่งหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา 5) ปฏิบัติภารกิจอื่นตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือที่กฎหมายอื่นกำหนดไว้เพิ่มเติม

เมื่อพิจารณาจากข้อกำหนดดังกล่าว อาจจำแนกภารกิจหลักที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของคณะสงฆ์ออกเป็น 6 ด้านสำคัญ ได้แก่

1. ด้านการปกครอง
2. ด้านการศาสนศึกษา
3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

4. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

5. ด้านสาธารณูปการ

6. ด้านสาธารณสงเคราะห์

ดังมีขอบข่ายของภารกิจในแต่ละด้านดังนี้

1) ด้านการปกครองคณะสงฆ์ โครงสร้างการบริหารงานของคณะสงฆ์อ้างอิงตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับที่มีการปรับปรุงเพิ่มเติม โดยแบ่งลำดับชั้นการปกครองตามมาตรา 20 ซึ่งกำหนดไว้ในกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 15 พ.ศ. 2523 ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนกลาง (หมวด 2) และในส่วนภูมิภาค (หมวด 3)

2) ด้านการศึกษา (ศาสนศึกษา) หมายถึงการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรที่เหมาะสมกับสมณเพศ เช่น การศึกษาพระปริยัติธรรมซึ่งปัจจุบันแบ่งออกเป็นสองประเภท ได้แก่ แผนกธรรมบาลี และแผนกสามัญศึกษา

3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการสนับสนุนด้านการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป โดยมีรูปแบบการดำเนินงาน เช่น ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ดูแลเด็กก่อนวัยเรียนในวัด และโรงเรียนราษฎร์ที่ได้รับการสนับสนุนจากวัด

4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เน้นการสื่อสารและส่งเสริมหลักธรรมคำสอนในรูปแบบโครงการที่ดำเนินอย่างต่อเนื่อง และโครงการเฉพาะกิจซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของภาครัฐ

5) ด้านสาธารณูปการ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัด รวมถึงอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เช่น การบำรุงรักษาสาธารณสมบัติภายในวัด และการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ อาทิ พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน กุฏิ หรือศาลาการเปรียญ

6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจเพื่อช่วยเหลือชุมชนและสังคม โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ขับเคลื่อนกิจกรรม เช่น โครงการบรรพชาภาคฤดูร้อน การช่วยเหลือวัดที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ และการสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาชุมชน อาทิ การจัดอบรมอาชีพ การสร้างถนน การพัฒนาแหล่งน้ำ การมอบทุนการศึกษา หรือการช่วยเหลือผู้ขาดแคลนและผู้เจ็บป่วย (กรมการศาสนา, 2565, หน้า 24-26)

ภารกิจของคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้านดังกล่าวนี้ ในแต่ละด้านมีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคมรับผิดชอบตามอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 15 ตรี และมาตรา 19 ดังนี้

1) ด้านการปกครอง หมายถึง การดูแลควบคุมและบริหารจัดการเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มหรือองค์กรดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีระเบียบเรียบร้อย โดยมีมุ่งหวังให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจครอบคลุมถึงการป้องกัน ดูแลเอาใจใส่ และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของหมู่คณะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 646) ในบริบทของพระพุทธศาสนา การปกครองมิใช่สิ่งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำเป็นหลัก หากแต่ทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยมากกว่า เนื่องจากพระธรรมวินัยเป็นหลักการที่มั่นคงและไม่เปลี่ยนแปลง ขณะที่ผู้นำหรือผู้ปกครองสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแก่พระอานนทว่า “ธรรมและวินัยที่ตถาคตแสดงไว้ บัญญัติไว้แล้ว จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลายเมื่อเราล่วงลับไป” (ที.ม. (ไทย) 10/216/164)

การปกครองภายในของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ยังคงยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินงาน แต่ในขณะที่เดียวกันก็นำหลักธรรมาภิบาลมาปรับใช้ในการบริหารจัดการ โดยเน้นความสัมพันธ์แบบเอื้อเพื่อเกื้อกูลระหว่างผู้มีหน้าที่ดูแลและผู้ที่ได้รับการดูแล เปรียบได้กับความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตร หรืออาจารย์กับศิษย์ หลักการนี้ปรากฏชัดเจนในระบบความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวาหาริก ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกัน โดยพระพุทธรองค์ทรงเน้นย้ำให้ทั้งสองฝ่ายมีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง พระอุปัชฌาย์ควรมองสัทธิวาหาริกเสมือนบุตร และในทางกลับกัน สัทธิวาหาริกก็ควรเคารพพระอุปัชฌาย์ประหนึ่งบิดา ความสัมพันธ์เช่นนี้ส่งเสริมให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกัน นำไปสู่ความเจริญในด้านจริยธรรมและวินัยในหมู่สงฆ์ หน้าที่ที่พระอุปัชฌาย์พึงกระทำต่อสัทธิวาหาริกเรียกว่า สัทธิวาหาริกวัตร และ อาจารย์วัตร ส่วนหน้าที่ของสัทธิวาหาริกต่อพระอุปัชฌาย์เรียกว่า อุปัชฌายวัตร ขณะเดียวกัน ระบบความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ก็ยังมีข้อปฏิบัติที่เรียกว่า อันตเวาสิกวัตร และ อาจารย์วัตร ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันในรูปแบบของความเมตตา การดูแลเอาใจใส่ และความรับผิดชอบซึ่งกันและกันในเชิงคุณธรรม แนวทางการบริหารในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงช่วยรักษาระเบียบวินัยภายในหมู่สงฆ์ แต่ยังเสริมสร้างความสามัคคีและความเจริญของทางธรรมแก่ผู้ปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2535, หน้า 43)

นอกจากนี้ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 15 ตรีมาตรา 20 และมาตรา 20 ทวิแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม มหาเถรสมาคมได้ตรากฎมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้

หน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม

1) การดูแลรักษาวัดอย่างมีประสิทธิภาพ หมายถึง การดำเนินงานด้านการก่อสร้าง การบูรณะซ่อมแซม การปรับปรุงภูมิทัศน์ และการจัดทำแบบแผนผังต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยทรัพยากรทั้งด้านแรงงาน ทุนทรัพย์ และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความงดงามและความมั่นคงให้แก่วัดในเชิงรูปธรรม

2) การดำเนินกิจกรรมภายในวัดอย่างเหมาะสม หมายถึง การบริหารและจัดกิจกรรมในฐานะผู้บริหารวัดและตัวแทนนิติบุคคลของวัด ซึ่งครอบคลุมถึงภารกิจหลัก 5 ด้าน ได้แก่ การศึกษาด้านพระพุทธศาสนา การสงเคราะห์ทางการศึกษา การเผยแผ่พระธรรมคำสอน งานพัฒนาสาธารณูปการ และกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ โดยมีการกำกับดูแลให้เป็นไปตามระเบียบการบริหารของคณะสงฆ์ในระดับส่วนกลางและระดับภูมิภาค

3) การจัดการทรัพย์สินของวัดอย่างโปร่งใสและเป็นระบบ หมายถึง การบริหารศาสนสมบัติของวัด ทั้งในส่วนของศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และทรัพย์สินอื่น ๆ ให้มีความเรียบร้อย โปร่งใส และเป็นไปตามระเบียบที่บัญญัติไว้ในกฎกระทรวง ไม่ว่าจะเป็นการใช้ การจัดหา หรือการบันทึกรายการทรัพย์สินต่าง ๆ ของวัดที่เจ้าอาวาสมีหน้าที่รับผิดชอบ

หน้าที่ในการปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด

1) การปกครอง หมายถึง การใส่ใจดูแลการดำรงชีวิตและการปฏิบัติตนของทั้งบรรพชิตและฆราวาสที่อาศัยอยู่ในวัด เพื่อให้มีความเป็นอยู่อย่างสงบสุข พร้อมทั้งให้ความ

ช่วยเหลือในเรื่องที่พักอาศัยและปัจจัยสี่ตามความเหมาะสม อีกทั้งยังให้การสนับสนุนและช่วยเหลือด้านจิตใจ ด้วยเมตตาธรรมตามหลักพรหมวิหาร เพื่อบรรเทาความทุกข์และส่งเสริมความสุขแก่ผู้ที่อยู่ในความดูแล

2) การสอดส่องดูแล หมายถึง การติดตามกำกับดูแลพฤติกรรมและการปฏิบัติตนของทั้งภิกษุสามเณรและฆราวาส ให้อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย กฎหมาย และกฎระเบียบต่าง ๆ ที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ โดยมุ่งหมายเพื่อสร้างความเรียบร้อยภายในวัด และส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในภาพรวม

หน้าที่เป็นธรรมาธิการศึกษาและอบรม

1) การบริหารจัดการด้านศาสนศึกษา หมายถึง การดำเนินการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแก่ทั้งบรรพชิตและฆราวาส เพื่อส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม โดยครอบคลุมทั้งในส่วนของแผนกบาลี นกธรรม และธรรมศึกษา

2) การให้การอบรมเกี่ยวกับพระธรรมวินัย หมายถึง การจัดกิจกรรมหรือกระบวนการให้ความรู้ด้านพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต ตามแนวทางและวิธีการที่บัญญัติไว้ในคำสั่งของมหาเถรสมาคม

หน้าที่อำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล

1) สำหรับพระภิกษุสามเณรและฆราวาสที่มีความประสงค์จะใช้พื้นที่วัดในการจัดกิจกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญหรือพิธีกรรมต่าง ๆ

2) ในส่วนของกิจกรรมทางศาสนาที่วัดจัดขึ้นเป็นประจำ หรือกิจกรรมที่ต้องดำเนินการเป็นภารกิจประจำของวัด

3) สำหรับบุคคลหรือคณะผู้จัดกิจกรรมทำบุญนอกวัด ที่ต้องการคำแนะนำหรือปรึกษาจากเจ้าอาวาสหรือพระในวัด

4) การก่อสร้างหรือจัดหาสถานที่เพื่อใช้ในการอำนวยความสะดวกสำหรับการทำบุญหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (กรมการศาสนา, 2542, หน้า 76-80)

กล่าวโดยสรุป บทบาทในด้านกรปกครองคณะสงฆ์นั้น เป็นการกำหนดระเบียบแบบแผนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่สงฆ์ โดยนอกจากจะอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลักสำคัญแล้ว ยังมีการนำพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการอีกด้วย ทั้งนี้ มีการกระจายอำนาจการปกครองออกเป็นสองระดับ ได้แก่ การบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลาง และการปกครองในระดับภูมิภาค ซึ่งแนวทางดังกล่าวมุ่งเน้นการดูแล คุ้มครอง และกำกับดูแลหมู่สงฆ์ให้ดำรงชีวิตด้วยความสงบ เรียบร้อย และมีวินัย อันเป็นการขับเคลื่อนสู่เป้าหมายของหมู่คณะและสังคมโดยรวม

2) **ด้านการศาสนศึกษา** หมายถึง การศึกษาพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ทั้งสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์นั้น ถือเป็นกรเรียนรู้พระปริยัติสัทธรรม ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็นสองแผนกหลัก ได้แก่ แผนกบาลี และแผนกธรรม โดยครอบคลุมถึงการเรียนธรรมศึกษาและการจัดการเรียนการสอนพระธรรมวินัยในลักษณะเสริมเพิ่มเติมอีกด้วย การดำเนินการดังกล่าวมีทั้งส่วนที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบมหาเถรสมาคม ตลอดจนบางแนวปฏิบัติที่อาศัยจารีตประเพณีเป็นแนวทาง ในส่วนของการบริหารจัดการด้านการปกครองคณะสงฆ์ ได้มีการ

แบ่งออกเป็น 2 ส่วนตามกฎหมาย ได้แก่ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค อย่างไรก็ตาม มีข้อเสนอแนะให้เพิ่ม “การปกครองในระดับวัด” เป็นส่วนที่สาม เพื่อให้ครอบคลุมการดูแลในทุกระดับอย่างเป็นระบบ สำหรับการปกครองในแต่ละระดับ จะมีเจ้าคณะประจำมณฑลและธรรมยุติกนิกาย เป็นผู้มีหน้าที่ควบคุมดูแลวัด และภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ (พระครูปลัดต่อภิกษิตสุวณฺโฑ (ทรงกิจวิศวการ, 2558, หน้า 35)

ในบทบาทด้านการศาสนศึกษาหากจะมองบทบาทของพระสงฆ์โดยมองจากพื้นฐานอันเป็นแก่นแท้ของคำสอนแล้ว ผู้เข้าสู่สมณเพศเป็นการเข้าสู่สังคมสงฆ์อันเป็นวิถีแห่งการศึกษา ซึ่งในพระพุทธศาสนาเรียกว่า สิกขา (วิ.มหา. 1/45/33) หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อที่จะต้องปฏิบัติ ได้แก่ ศีล เรียกว่า ศีลสิกขา สมาธิเรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่าปัญญาสิกขา การศึกษา การเล่าเรียน เช่น ปริยัติสิกขา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542, หน้า 1190) คำว่าสิกขานี้ตรงกับภาษาไทยว่า ศึกษา หมายถึงการเล่าเรียน ฟีกฝน และอบรม (เรื่องเดียวกัน, หน้า 1104) อีกความหมายหนึ่งใช้คำว่า เรียน หมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอน, รับการฝึกฝนอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญ เช่น เรียนหนังสือ เรียนวิชาความรู้, ฝึกให้เกิดความรู้ความเข้าใจจนมีความชำนาญ เมื่อประกอบกันกับคำว่า “รู้” จึงเป็นคำว่า “เรียนรู้” ซึ่งหมายถึงการเข้าใจความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยประสบการณ์ที่ได้รับการเรียนรู้จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีความชำนาญมาตามลำดับที่ได้จากการฝึกฝนอบรมมานั่นเอง (พระครูปลัดต่อภิกษิตสุวณฺโฑ (ทรงกิจวิศวการ, หน้า 35)

การศึกษาในพระพุทธศาสนานั้นแบ่งระดับการศึกษาไว้ 2 ระดับ ได้แก่

1. ระดับที่เรียกว่า เสาะ หมายถึง ผู้ยังไม่จบการศึกษา ยังจำต้องศึกษาอยู่ และในการศึกษานี้ก็ต้องศึกษาในหลักของไตรสิกขา ดังในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิตเทส อธิบายคำว่า เสาะไว้ว่า คำว่า เสาะ และพระเสาะเหล่าใดที่มีอยู่เป็นอันมากในที่นี้อธิบายว่า เพราะเหตุไร จึงเรียกว่า พระเสาะ เพราะท่านยังต้องศึกษา จึงเรียกว่าพระเสาะ ท่านยังต้องศึกษาอะไร ท่านยังต้องศึกษา อธิศีลสิกขาบ้าง อธิจิตตสิกขาบ้าง อธิปัญญาสิกขาบ้าง (ขุ.จ. (ไทย) 30/7/63) ดังนั้นพระเสาะจึงหมายถึงพระอริยบุคคล 7 จำพวก มีพระโสดาบัน เป็นต้น

2. ระดับอเสาะ หมายถึง ผู้ที่จบการศึกษาเข้าถึง ธรรมระดับโลกุตระแล้ว คือ พระอรหันต์ การศึกษาตามหลักไตรสิกขา เป็นการกระบวนการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิตให้ถูกต้องดีงามเป็นการศึกษาพัฒนาเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้งที่เป็นรูปธรรม คือ กาย วาจา และนามธรรม คือ จิต และปัญญา ด้วยการที่ผู้ต้องการจะพัฒนาตนเองต้องลงมือปฏิบัติเอง หลักไตรสิกขานี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า ไตรสิกขา เป็นระบบการฝึกอบรมจากภายนอกเข้าไปหาภายใน จากส่วนที่หยาบเข้าไปหาส่วนที่ละเอียด และจากส่วนที่ง่ายกว่าเข้าไปหาส่วนที่ยากและลึกซึ้งกว่า เมื่อแรกเริ่มการฝึกส่วนหยาบภายนอกในขั้นศีล ช่วยเป็นฐานแก่การฝึกส่วนละเอียดภายใน ทำให้พร้อมและสะดวกที่จะฝึกในขั้นจิตและปัญญาให้ ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อฝึกขั้นละเอียดภายใน คือ ขั้นจิตและปัญญา ผลก็ส่งกลับออกมาช่วยการดำเนินชีวิตด้านนอก เช่น มีความประพฤติสุจริตมั่นคง คิดแก้ปัญหาและทำกิจต่าง ๆ ด้วยปัญญา เมื่อฝึกครบถ้วนตลอดระบบของสิกขาแล้ว ระบบการดำเนินชีวิตก็กลายเป็นระบบของมรรคสอดคล้องกันหมดทั้งภายนอกและภายใน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549, หน้า 916) กระบวนกรเรียนรู้ในพระพุทธศาสนานั้นเริ่มที่การฝึกหัดตนเองอย่างมีคุณภาพ 4 ด้าน คือ 1) คุณภาพ ได้แก่ มีความรู้ดีและมีคุณธรรมดี 2) สมรรถภาพ คือมีความสามารถ

ดีมีความเข้มแข็งอดทน มีสมาธิ 3) สุขภาพ ได้แก่ มีความสุขในการเรียนรู้ในการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเอง 4) อิศรภาพ ได้แก่ พ้นจากความทุกข์ไม่เป็นทาสของกิเลส เป็นการพัฒนาตนเองทั้งด้านกาย สังคม จิต และปัญญา โดยมีหลักการศึกษาคือ ชั้นรับรู้ ชั้นคิดไตร่ตรอง และชั้นการปฏิบัติทั้ง 3 ชั้นตอนนี้เป็นการศึกษาเพื่อให้เกิดปัญญาโดยผ่านกระบวนการศึกษาตามหลักไตรสิกขาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ครบทั้ง 4 ด้าน (พระครูปลัดอภิชาติสุวรรณโชโต (ทรงกิจจิวิศการ), 2559, หน้า 38-39) โดยมีองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยภายนอก คือ กัลยาณมิตรผู้บอกกล่าวแนะนำชี้แนะแนวทางในการพัฒนาตน และปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ ได้แก่การคิด พิจารณาให้เห็นถึงคุณค่าแท้ของสิ่งที่ได้รับรู้นั้น คือ (พระเทพปริยัติสุธี (วราวิทย์ คงคปญโญ, 2545, หน้า 101)

ด้านที่ 1 เกี่ยวกับศีลนั้น พัฒนาด้านกายและด้านสังคม พัฒนาด้านกายนั้นเป็นการพัฒนาทักษะชีวิตด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างรู้เท่าทัน การใช้สอยหรือบริโภคปัจจัยต่าง ๆ ด้วยปัญญา มีกิริยามารยาทเรียบร้อยตั้งตามกาลเทศะ เรียกว่าพัฒนาการส่วนกายนี้เป็นการปรับพฤติกรรมให้มีปฏิสัมพันธ์กับโลกวัตถุสรีระ ด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อมด้วยปัญญา ส่วนด้านสังคมเป็นการพัฒนาปรับพฤติกรรมให้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน สามัคคีกัน เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีวินัยภายใน ปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม ลดละเลิกอบายมุขอันเป็นทางแห่งความเสื่อมทรามในชีวิต ไม่ทุจริต ดำรงชีพด้วยอาชีพสุจริตไม่สร้างปัญหาให้สังคมสิ่งแวดล้อม (กรมการศาสนา, 2564, หน้า 15)

ด้านที่ 2 เกี่ยวกับสมาธินั้น เป็นการพัฒนาศักยภาพของจิตใจให้มีความตั้งมั่น ไม่อ่อนแอ คλονแคลน มีความเข้มแข็ง เบิกบาน เป็นจิตที่มีคุณภาพกล่าวคือเป็นจิตที่มีคุณธรรม มีความกตัญญู เมตตากรุณา ละอายต่อความชั่วกลัวต่อบาปอกุศลกรรม เป็นจิตที่มีสมรรถภาพกล่าวคือเป็นจิตที่มีสมาธิจดจ่อตั้งมั่น เข้มแข็ง กล่าวหาญ อดทน ขยันหมั่นเพียร มีกำลังใจ ไม่ย่อท้อ เป็นจิตที่มีสุขภาพ กล่าวคือ มีความเบิกบาน ผ่องใส ไม่เครียด มีความสุขสงบในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง (กรมการศาสนา, 2564, หน้า 16)

ด้านที่ 3 เกี่ยวกับปัญญา เป็นการพัฒนาปัญญาให้มีความใฝ่รู้รอบรู้จริง แก้ปัญหา ได้ตั้งแต่การเริ่มพัฒนาปัญญาขั้นต้น คือ สุตมยปัญญา ได้แก่ ปัญญาคือความรู้ที่ได้มาจากการฟังจากกัลยาณมิตร จนสามารถแยกแยะได้เข้าใจถูก นำไปสู่ปัญญาขั้นที่สอง คือ จินตามยปัญญา คือ ความรู้ที่ได้ด้วยการเอาใจใส่คิดพิจารณาพิเคราะห์พินิจพิจารณาด้วยหลักโยนิโสมนสิการ อันจะนำไปสู่ปัญญาขั้นที่สาม คือ ภวานามยปัญญา ได้แก่ ปัญญาความรู้ที่ได้มาแล้วจากการฝึกฝนอบรมตน เป็นปัญญาที่รู้สัจธรรม แห่งชีวิต รู้ตามความเป็นจริง ซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหา สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข (กรมการศาสนา, 2564, หน้า 17)

3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกการศาสนสถาน หรือสถาบันการศึกษา เป็นการสงเคราะห์คนให้ได้รับการศึกษา โดยอาศัยวัดเป็นโรงเรียน โดยคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคม การศึกษาสงเคราะห์นั้นเป็นบทบาทสืบเนื่องจากบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ไทยในอดีตที่รัฐและคณะสงฆ์จัดการศึกษาร่วมกันเพื่อให้การศึกษาแก่คนในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสังคมไทยแบบเดิมวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเฉพาะในด้านการศึกษา วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำหน้าที่ให้การศึกษาลดอดชีวิตแก่คนในชุมชนนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.

ปยุตโต), 2549, หน้า 2) ต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา การจัดให้ประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงทางรัฐ พระสงฆ์แม้จะมีบทบาทด้านการศึกษาเพียงช่วยสอนในโรงเรียนประชาบาลอยู่บ้าง แต่บทบาทเหล่านี้ก็ค่อย ๆ ลดน้อยลงตามลำดับ จนกระทั่ง พ.ศ. 2500 รัฐบาลผลิตครูได้มากขึ้นก็ไม่ได้อาราธนาพระสงฆ์เป็นครูสอนวิชาสามัญในโรงเรียนอีก คงมีแต่การอาราธนาพระสงฆ์ไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้าง เป็นผู้อุปการะโรงเรียนบ้าง การศึกษาของรัฐที่พระสงฆ์วัดและคณะสงฆ์ยังคงมีส่วนช่วยอยู่ก็เป็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น (พระมหาสมทรง สิริธโร และคณะ, 2525, หน้า 42-43)

รูปแบบของการจัดการศึกษาสงเคราะห์ในวัดและโดยพระสงฆ์ในปัจจุบัน การดำเนินงานด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์เป็นผู้จัดหรือให้การสนับสนุนนั้น มีหลากหลายลักษณะ โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของทั้งเด็ก เยาวชน ตลอดจนพระภิกษุสามเณร ให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพและเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยสามารถจำแนกรูปแบบสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. การจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนตามแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการ การดำเนินการในลักษณะนี้มีเป้าหมายเพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุ สามเณร และเยาวชนทั่วไป ได้รับการศึกษาอย่างมีมาตรฐานตามระบบการศึกษาของชาติ ได้แก่:

1.1 โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และ โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระสงฆ์และวัดทำหน้าที่สนับสนุนการศึกษาแก่เด็ก เยาวชน และผู้ด้อยโอกาส โดยใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเป็นแนวทาง เพื่อเปิดโอกาสให้เข้าถึงการศึกษาใกล้ชีวิตวัดมากขึ้น

1.2 ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม และวัฒนธรรมอันดีงามให้แก่เด็กและเยาวชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่วัดจัดขึ้น โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำด้านการเรียนการสอนทางพระพุทธศาสนา

1.3 ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านจริยธรรมตั้งแต่วัยเยาว์ โดยวัดทำหน้าที่เสริมสร้างพื้นฐานทางคุณธรรมและวินัยให้แก่เด็กก่อนวัยเรียน

1.4 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุและสามเณรได้เรียนรู้ตามหลักสูตรสามัญของกระทรวงศึกษาธิการ ควบคู่กับการศึกษาพระธรรมวินัย ธรรมบาลี และศาสนปฏิบัติ โดยโรงเรียนเหล่านี้อยู่ภายใต้ระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2537) และสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

1.5 วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทำหน้าที่เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ที่มุ่งพัฒนาความรู้ทั้งด้านพระพุทธศาสนาและวิชาการสมัยใหม่ สำหรับพระภิกษุสามเณรและบุคคลทั่วไป

2. การส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กและประชาชน วัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงการศึกษาในสถาบันของรัฐและเอกชน ตามแนวนโยบายการศึกษาแห่งชาติ ตัวอย่างเช่น การริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนในพื้นที่ชนบท การร่วมสร้าง

อาคารสถานศึกษาในพื้นที่วัด การอนุญาตให้ใช้หรือเช่าพื้นที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์เพื่อก่อสร้างโรงเรียนของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงการอุปถัมภ์ด้านทุนการศึกษาแก่เยาวชนที่ขาดแคลน

3. การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมผ่านการเรียนการสอนในโรงเรียน พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมแก่เยาวชนในระบบการศึกษาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสอนหลักธรรมในชั้นเรียนธรรมศึกษา การบรรยายศีลธรรมในสถานศึกษา และการใช้หน่วยงานพระธรรมทูตเข้าไปเผยแผ่หลักธรรมในโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง (माणพ พลไพรินทร์, 2541, หน้า 236)

การศึกษาสงเคราะห์ ถือเป็นบทบาทสำคัญประการหนึ่งของพระสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสได้รับการศึกษา ซึ่งจะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่นและมีความสุข การจัดการศึกษาลักษณะนี้มุ่งเน้นการให้ความช่วยเหลือทางการศึกษา ทั้งแก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ และแก่ผู้เรียนโดยตรง นอกเหนือจากการศึกษาด้านศาสนา ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะการจัดการศึกษาสงเคราะห์ออกเป็น 5 รูปแบบหลัก ได้แก่ 1) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 2) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา 3) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ 4) โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 5) ศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียนในวัด (บุญศรีพานะจิตต์, 2545, หน้า 20)

กล่าวโดยสรุป การศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดการศึกษาเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนในวงกว้าง โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้รับทั้งการดูแลทางร่างกายและจิตใจอย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพ การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลังหลักในการรักษาความมั่นคงของประเทศและขับเคลื่อนสังคมให้เจริญก้าวหน้า ในอดีต พระสงฆ์ไทยมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการทำหน้าที่เพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมมีการพัฒนา บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการศึกษาลดน้อยลงเรื่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป โดยเหลือบทบาทสำคัญในด้าน "การศึกษาสงเคราะห์" ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) การจัดการศึกษาในรูปแบบของสถานศึกษา ซึ่งดำเนินงานภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ โรงเรียนสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนที่ตั้งอยู่ในวัด วิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยสงฆ์ โรงเรียนการกุศลของวัด โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และศูนย์อบรมเด็กเล็กในวัด เป็นต้น 2) การสนับสนุนให้ประชาชนเข้าถึงการศึกษาในระบบของรัฐหรือเอกชน เช่น การริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนในพื้นที่ชนบท การอนุญาตใช้พื้นที่วัด หรือธรณีสงฆ์ เพื่อสร้างสถานศึกษาของหน่วยงานรัฐหรือท้องถิ่น รวมถึงการให้ความช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียน 3) การส่งเสริมคุณธรรมในระบบการศึกษา ด้วยการสอนศีลธรรมในโรงเรียน การจัดหลักสูตรธรรมศึกษา และการใช้หน่วยงานพระธรรมทูตเข้าไปมีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมแก่เยาวชนในสถาบันการศึกษา

4) **ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา** การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเผยแผ่ออกไป แล้วมีการน้อมนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกที่ควร (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺญ), 2545, หน้า 133) การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีทั้งเชิงรับและเชิงรุก บางทีถ้าไม่ได้

ทำความเข้าใจให้ดีก็จะไม่เห็นความแตกต่างในเรื่องนี้ขณะที่พูดถึงการเผยแผ่เชิงรับ หมายถึง การเผยแผ่ด้วยการเทศน์การสอนธรรมเป็นหลัก ส่วนการเผยแผ่เชิงรุก หมายถึง การใช้การสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ เป็นตัวนำคนเข้าหาธรรม ดังนั้น การศึกษาสงเคราะห์ และสาธารณสงเคราะห์ จึงเป็นวิธีการเผยแผ่เชิงรุก ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระสงฆ์ต้องยึดหลักของการเผยแผ่ในโอวาทของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเป้าหมาย ในการพัฒนาสังคมให้ได้คือ 1) เว้นจากทุจริต คือการประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ 2) ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ 3) ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลก โกรธ หลง (ที.ม. (ไทย) 10/90/50) เป็นต้น

นอกจากนี้ ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าอาวาส มีบทบาทสำคัญตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยเฉพาะในมาตรา 37 (3) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งระบุถึงหน้าที่ในการส่งเสริมการเรียนรู้และการถ่ายทอดพระธรรมวินัยแก่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยการจัดกิจกรรมเทศนา อบรม หรือการสั่งสอน เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างถูกต้อง และเจริญเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณธรรมของสังคมและประเทศชาติ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562, หน้า 45)

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ได้ระบุบทบาทและหน้าที่ของวัด เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์ในระดับอำเภอและจังหวัด เกี่ยวกับภารกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมการฝึกอบรมพระภิกษุและสามเณรให้มีจิตสำนึกในความเป็นสมณะ ตลอดจนการเรียนรู้กิริยามารยาทและการปฏิบัติตนตามแบบแผนและพิธีกรรมต่าง ๆ
2. สร้างความเป็นระเบียบในกิจวัตรประจำวัน เช่น การทำวัตรและสวดมนต์
3. เสาะแสวงหาวิธีการที่จะทำให้พุทธศาสนิกชนได้ยินได้ฟังคำสอน คำแนะนำ หรือโอวาทที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิต
4. ให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา และแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักธรรม
5. แสดงธรรมเทศนาแก่ชาวบ้าน เพื่อให้ยึดมั่นในหลักศีลธรรม และเข้าใจเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง
6. ป้องกันมิให้แนวคิดหรือคำสอนที่บิดเบือนหลักธรรมแพร่กระจาย และหาวิธีการแก้ไขให้หมดสิ้นไป
7. ส่งเสริมให้เด็กวัดมีความรู้ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา รวมถึงปลูกฝังวินัย เช่น การสวดมนต์และการไหว้พระ
8. ผลักดันการจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในด้านพระธรรมวินัย ภาษาบาลี ตลอดจนความรู้ทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์ทั้งแก่พระสงฆ์และชาวบ้าน
9. สนับสนุนอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภาษาไทยในระดับประถม โดยจัดหาให้เด็กที่ขาดแคลนได้ยืมใช้อย่างเหมาะสม (กรมการศาสนา, 2557, หน้า 63)

กิจกรรมด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบัน การเผยแผ่พระธรรมคำสอนในปัจจุบันดำเนินการในหลายรูปแบบ ทั้งตามจารีตดั้งเดิมและการ

ประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทหลักดังต่อไปนี้

1. การเผยแพร่ตามขนบธรรมเนียมดั้งเดิม การถ่ายทอดพระธรรมคำสอนในลักษณะนี้ยึดตามวิถีของคณะสงฆ์และวัฒนธรรมไทย เช่น การแสดงธรรมเทศนาแก่ญาติโยมตามวัด บ้าน หรือสถานที่ต่าง ๆ โดยมีทั้งการเทศน์เดี่ยว และแบบถาม-ตอบธรรมะ โดยพระสงฆ์สองรูปหรือมากกว่า ทั้งยังมีการปรับปรุงแบบให้ทันสมัยมากขึ้น เช่น การเผยแพร่ผ่านทางวิทยุกระจายเสียง สื่อโทรทัศน์ หรือการจัดทำสื่อบันทึกเสียงเพื่อนำไปแจกจ่ายและเผยแพร่ในวงกว้างตามโอกาส

2. การเผยแพร่ที่ปรับปรุงแบบให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน รูปแบบนี้ครอบคลุมการบรรยายธรรมะ สนทนาธรรม หรือการปาฐกถาธรรมในโอกาสพิเศษ ทั้งในสถานที่ศาสนาและในที่สาธารณะ รวมถึงการใช้สื่อมวลชนและสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น การออกอากาศทางวิทยุ โทรทัศน์ การจัดทำหนังสือธรรมะหรือสื่อดิจิทัล เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

3. การเผยแพร่ในรูปแบบขององค์กรหรือหน่วยงานเฉพาะกิจ มีการจัดตั้งกลุ่มหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่เฉพาะในการเผยแพร่ เช่น คณะพระธรรมทูต คณะพระธรรมจาริก หรือโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยอาจดำเนินการเป็นประจำ หรือเป็นครั้งคราว ขึ้นอยู่กับภารกิจและเป้าหมายของแต่ละหน่วยงาน (พระครูปลัดต่อภิชชาติ สุวณฺโณโชโต (ทรงกิจวิศวะการ), 2559, หน้า 42) การเผยแพร่พระธรรม หมายถึง การนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปถ่ายทอดแก่พุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไป ผ่านวิธีการต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนเกิดความเข้าใจในหลักธรรม และสามารถน้อมนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม การเผยแพร่พระธรรมคำสอนนับเป็นพันธกิจสำคัญของพระสงฆ์ ซึ่งมุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่สังคม ส่งเสริมให้ประชาชนเป็นผู้มีความประพฤติดี มีศีลธรรม ยึดมั่นในแนวทางที่ถูกต้อง และมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

การส่งเสริมศักยภาพของคณะสงฆ์เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรคณะสงฆ์มีความเข้มแข็งและสามารถขับเคลื่อนภารกิจด้านการเผยแพร่พระธรรมคำสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ พระภิกษุสงฆ์ควรตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนในการนำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชนและสังคม โดยยึดหลักวัตถุประสงค์สำคัญสามประการ ได้แก่ ประโยชน์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) ประโยชน์ในภายภาคหน้า (สัมปรายิกัตถประโยชน์) ประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน (ปรมัตถประโยชน์) การเผยแพร่พระธรรมถือเป็นภารกิจหลักของคณะสงฆ์ ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการถ่ายทอดความรู้ด้านศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงออกถึงความเมตตาและความกรุณาที่พระสงฆ์มีต่อสังคม ด้วยความตั้งใจที่จะช่วยเหลือให้ผู้คนพ้นจากความทุกข์ทางใจ และสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา โดยการส่งเสริมมีดังนี้

1) งานพระธรรมทูต ดำเนินการตามมติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. 2508 โดยมีมอบหมายให้พระสงฆ์ที่อาสาทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาออกเผยแพร่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศ งานนี้มีเป้าหมายเพื่อ กระตุ้นให้พุทธบริษัทและประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของธรรมะ และความสำคัญของการปฏิบัติธรรม สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง รวมถึงแก้ปัญหาในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และสิ่งแวดล้อม ถือเป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคล และเป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของชาติ

แนวทางปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนาธรรม การฝึกสมาธิ การนำประชาชนเข้าถึงพระพุทธศาสนา การเยี่ยมเยียนชุมชน การพัฒนาท้องถิ่น การสาธิต และการจัดกิจกรรมทางศาสนา วัตถุประสงค์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนามี 4 ประการ คือ

- (1) เสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์
  - (2) ส่งเสริมศีลธรรม วัฒนธรรม และให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน
  - (3) สร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างข้าราชการ ประชาชน พระสงฆ์ และผู้นำศาสนา ในการพัฒนาประเทศและคุณภาพชีวิตของประชาชน
  - (4) เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติและการพระศาสนา
- ตามสมณวิสัย

2) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ไทยตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้ภิกษุสงฆ์ในชนบท ได้มีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

3) งานอบรมจริยธรรมนักเรียนข้าราชการ และประชาชนเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนาสามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

4) การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชายอายุตั้งแต่ 10 ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดภาคฤดูร้อนประมาณเดือนเมษายน

5) การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกาะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อจัดฝึกอบรมด้านความรู้ความประพฤติและจิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกาะผู้เยาว์ เรียกว่า พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น 3 คณะ คือ คณะประถมพุทธมามกาะ ได้แก่ เด็กอายุ 7-10 ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกาะ ได้แก่ เด็กอายุ 11-15 ขวบ คณะอุดมพุทธมามกาะ ได้แก่ เด็กอายุ 16-18 ปี

6) การเผยแผ่ทางสื่อสารมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแผ่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแผ่ธรรมะและการเผยแผ่ในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดในต่างประเทศ

7) การเผยแผ่ตามศักยภาพของวัดเป็นโครงการที่จัดขึ้นมาเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตาม ศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัดโครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬา เป็นต้น (บุญศรี พานะจิตต์, 2545, หน้า 21)

8) สื่อสารมวลชนกับคณะสงฆ์ เพื่อให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกรูปมีความรู้ความเข้าใจ ในการใช้สื่อสารมวลชน เช่น สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น และตระหนักว่าสื่อสารมวลชน มีบทบาทสำคัญในสังคมปัจจุบัน คือ (1) ความสำคัญของสื่อสารมวลชน (2) หลักการและจรรยาบรรณของ สื่อสารมวลชน (3) พระราชบัญญัติ คลื่นความถี่กับการพระศาสนา (4) ชนิดและรูปแบบของ สื่อสารมวลชน และ (5) บทบาทพระสงฆ์กับสื่อสารมวลชน

9) งานประชาสัมพันธ์คณะสงฆ์เพื่อให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกรูปมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักและวิธีการประชาสัมพันธ์ และสามารถนำหลักการและวิธีการไปประยุกต์ใช้กับงานคณะ สงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ (1) หลักและวิธีการประชาสัมพันธ์ (2) องค์ประกอบของการ

ประชาสัมพันธ์ (3) ความสำคัญของการวางแผนประชาสัมพันธ์ (4) การสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์ (5) แนวทางการประชาสัมพันธ์ (พระครูปลัดอาทิตย อดตเวที (ซองดี), 256 , หน้า 86)

ในการเผยแผ่พุทธธรรมนั้นมีหลายวิธีการ คือ

1. การแสดงธรรมเทศนา เป็นวิธีการถ่ายทอดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยพระภิกษุจะใช้ถ้อยคำอธิบายอย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจและนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นรูปแบบหนึ่งที่ยิยมใช้ในการเผยแผ่อย่างต่อเนื่อง

2. การบรรยายธรรม (ปาฐกถาธรรม) รูปแบบการนำเสนอหลักธรรมที่เน้นการพูดหน้าทีประชุม โดยผู้พูดจะยืนและใช้ท่วงทำนอง เสียง น้ำเสียง และลีลาการพูด เพื่อสร้างแรงจูงใจและความสนใจแก่ผู้ฟัง ถือเป็นวิธีที่ดึงดูดใจและเข้าถึงผู้คนได้ดี

3. การอภิปรายธรรม เป็นการวิเคราะห์หรือแสดงความคิดเห็นต่อเนื้อหาหลักธรรมใดหลักธรรมหนึ่ง เพื่อขยายความเข้าใจและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้แลกเปลี่ยนแนวคิดร่วมกัน

4. การสนทนาธรรม การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมในลักษณะกันเอง โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน โดยยึดแนวทางสายกลางเป็นหลัก

5. การอบรมกรรมฐาน เป็นการสอนให้ฝึกฝนสมาธิ ผ่านวิธีการของสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อพัฒนาจิตให้สงบ และเกิดความเข้าใจในสภาวะธรรมตามความเป็นจริงตามหลักไตรลักษณ์

6. การใช้เทคโนโลยีและสื่อประกอบการเผยแผ่ธรรม การนำสื่ออิเล็กทรอนิกส์และอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น หนังสือธรรมะ วิทยุทัศน์ สื่อเสียง คอมพิวเตอร์ หรืออินเทอร์เน็ต มาใช้เป็นช่องทางในการเผยแผ่คำสอน เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษาธรรมะด้วยตนเองในเวลาที่เหมาะสม (กรมการศาสนา, 2561, หน้า 45-46)

กล่าวโดยสรุป การเผยแผ่พระธรรมในยุคปัจจุบัน มีรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ การแสดงธรรมเทศนา การบรรยายธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม การถ่ายทอดการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตลอดจนการใช้สื่อช่วยสอนในรูปแบบต่าง ๆ การเลือกวิธีเผยแผ่นั้นควรพิจารณาจากลักษณะและความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมาย ภารกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการแสดงธรรม ถือเป็นหน้าที่สำคัญของคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นช่องทางในการน้อมนำคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ในอดีตมีการจัดตั้ง “โรงเรียนพระธรรมกถา” เพื่อฝึกฝนพระภิกษุให้มีความสามารถในการแสดงธรรม ซึ่งพระที่สามารถเทศนาได้ดีมักได้รับภรรยาภรรยาในวงกว้าง ปัจจุบัน วัดบางแห่งได้บรรจุการเรียนการสอนวาทศิลป์ไว้ในหลักสูตรของสามเณรและภิกษุ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การอบรมพระภิกษุสามเณรในด้านการสื่อสารและการเผยแผ่ธรรมะ จึงนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงพระพุทธศาสนาให้ดำรงมั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับพระพุทธรูปประสงคิในช่วงแรกของการประกาศธรรมตลอดจนสนับสนุนการดำเนินงานของคณะสงฆ์ไทยภายใต้ข้อกำหนดทางกฎหมายและพระราชบัญญัติต่าง ๆ นอกจากนี้ พระสงฆ์ที่รับหน้าที่เผยแผ่พระศาสนาควรมีความรู้ทั้งในด้านพุทธธรรมและเทคนิคการสื่อสาร เพื่อให้การถ่ายทอดคำสอนเกิดผลสัมฤทธิ์ และยังสามารถปลูกฝังศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน

ส่งเสริมให้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรมและจริยธรรม อันจะนำไปสู่ความเจริญมั่นคงของสังคมและประเทศชาติในระยะยาว

5) ด้านการสาธารณูปการ

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (หน้า 1175) คำว่า “สาธารณูปการ” หมายถึง การสร้างหรือซ่อมแซมสถานที่ทางศาสนาซึ่งเป็นของสงฆ์ เช่น อุโบสถ หรือ วิหาร เป็นต้น โดยในบริบทของกิจการสงฆ์ สาธารณูปการถือเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของเจ้าอาวาส ซึ่งมีภารกิจในการดูแล บริหาร และพัฒนาวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยและความเหมาะสมดังต่อไปนี้

1. การก่อสร้างและการบูรณะศาสนวัตถุและศาสนสถาน มีหน้าที่ดูแลการก่อสร้างและการซ่อมแซมสถานที่สำคัญภายในวัด เช่น อุโบสถ วิหาร เจดีย์ ศาลาการเปรียญ หรืออาคารที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจ

2. การบริหารจัดการเรื่องวัดในด้านต่าง ๆ รวมถึงการจัดตั้งวัดใหม่ การควรวรม การย้าย การยุบเลิกวัด การขอพระราชทานวิสุงคามสีมา การฟื้นฟูวัดร้างให้กลับมาใช้งาน และการยกระดับวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง

3. กิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัด เช่น การจัดงานประจำปี การส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา การเรียไรหรือรับบริจาคเพื่อการบูรณะวัดและกิจกรรมสาธารณประโยชน์

4. การบริหารศาสนสมบัติของวัด ซึ่งหมายถึงการจัดการทรัพย์สินของวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรมวินัย โดยต้องดำเนินการอย่างโปร่งใสและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่สาธารณชน

การดำเนินงานด้านสาธารณูปการตามที่กล่าวไว้ในทั้ง 4 ลักษณะนั้น โดยทั่วไปแล้วถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญที่เจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบ โดยปรากฏอยู่ในบทบัญญัติมาตรา 37 (1) ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งระบุไว้ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการดูแล บริหารจัดการ และบำรุงรักษาวัด รวมถึงการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และการจัดการทรัพย์สินของวัดให้เป็นไปอย่างมีระบบและเหมาะสม ลักษณะงานการสาธารณูปการ มีความแตกต่างกัน ดังนี้

1) การดำเนินงานโดยใช้ความคิด แรงงาน และทรัพยากร หมายถึง การวางแผน ออกแบบ และลงมือดำเนินการ เช่น การก่อสร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ซึ่งต้องอาศัยการวิเคราะห์อย่างรอบคอบเพื่อให้สอดคล้องกับภารกิจที่วางไว้ พร้อมทั้งต้องบริหารจัดการแรงงานและงบประมาณอย่างเหมาะสม โดยมีการควบคุมตามหลักบัญชีอย่างเป็นระบบ ในกรณีที่ต้องจัดงานวัดหรือดำเนินการเรียไร ต้องขออนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ และปฏิบัติตามข้อบังคับของมหาเถรสมาคม ส่วนกรณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งวัดหรือขออนุญาตในลักษณะต่าง ๆ ต้องปฏิบัติตามกฎกระทรวงอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ บางภารกิจอาจอยู่ในความรับผิดชอบของภาครัฐโดยมีคณะสงฆ์เป็นผู้ร่วมดำเนินการ ขณะที่บางเรื่องคณะสงฆ์อาจเป็นผู้ดำเนินงานหลักและภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน

2) การบริหารและจัดสรรทรัพย์สินเพื่อประโยชน์สูงสุดของวัด เป็นการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการรักษา ดูแล และใช้จ่ายทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการจัดการศาสนสมบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งถือเป็นภารกิจที่ต้องปฏิบัติอย่างรอบคอบ ตามระเบียบและแนวทางที่ระบุไว้ในกฎกระทรวงอย่างเคร่งครัด (กรมการศาสนา, 2562, หน้า 111-112)

3) การปฏิบัติงานด้านสาธารณูปการอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการนำแนวคิดสู่การปฏิบัติในลักษณะของงานต่าง ๆ เช่น การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ซึ่งรูปแบบและวิธีดำเนินงานย่อมแตกต่างกันไปตามลักษณะของงานนั้น ๆ โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่า การร่วมกันทำกิจกรรมสาธารณกุศลเป็นการสร้างบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ และเมื่อมีพระสงฆ์เป็นผู้แนะนำหรือเป็นผู้นำในการดำเนินงาน ก็ยิ่งส่งผลให้ประชาชนเกิดความศรัทธาและให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง เพราะเชื่อมั่นในความสุจริตของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งส่งเสริมให้โครงการพัฒนาในชุมชนสามารถประสบความสำเร็จได้อย่างดียิ่ง แนวคิดเรื่องการสร้างบุญผ่านกิจกรรมเหล่านี้ จึงกลายเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับพุทธพจน์ในนวมโรปสูตรที่ว่า “ชนเหล่าใดปลูกสวนอันนารีรมย์ ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น ทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดกาลทุกเมื่อ ชนเหล่านั้นดำรงอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์อย่างแน่นอน” (ส.ส. (ไทย) 15/47/61)

ดังนั้น การบริหารจัดการงานสาธารณูปการภายในวัด มีจุดมุ่งหมายในการดูแลรักษาสถานที่และทรัพย์สินของวัดให้เหมาะสมและเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งเป็นภารกิจสำคัญของคณะสงฆ์และผู้มีหน้าที่บริหารวัด ในขณะเดียวกัน พุทธศาสนิกชนควรเข้ามามีบทบาทร่วมสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว ไม่ว่าจะในด้านการก่อสร้างหรือการบูรณะเสนาสนะของพระภิกษุสงฆ์ พระสังฆาธิการจำเป็นต้องตระหนักถึงความสำคัญของการวางแผนด้านกายภาพของวัด โดยควรมีความรู้เกี่ยวกับการจัดทำแผนแม่บท เทคนิคด้านการบริหารจัดการ การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนเข้าใจขั้นตอนในการก่อสร้างและฟื้นฟูศาสนวัตถุ เพื่อให้วัดมีสภาพแวดล้อมที่สงบร่มเย็นและสามารถเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชนได้อย่างแท้จริง การบริหารจัดการวัดให้เป็นต้นแบบ จำเป็นต้องดำเนินงานโดยยึดหลักการอนุรักษ์และบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานอย่างมีระบบ ไม่เพียงแต่การซ่อมแซมหรือดูแลทรัพย์สินทางกายภาพ แต่ยังต้องวางแผนให้เกิดความมั่นคงถาวร อันเป็นการส่งต่อมรดกทางศาสนาแก่ชนรุ่นหลัง แนวทางในการพัฒนาวัดควรครอบคลุมทั้งด้านการปรับปรุงสภาพแวดล้อม การแก้ไขข้อบกพร่องที่มีอยู่เดิมควบคู่ไปกับการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อันจะช่วยยกระดับคุณภาพและศักยภาพของวัดให้เป็นทั้งศูนย์กลางของชุมชน และแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรม โดยมีศาสนวัตถุและศาสนสถานเป็นตัวแทนของศิลปะและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า

6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการอันเป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงาน หรือของคณะบุคคล หรือบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการศึกษาสงเคราะห์ หรือการ ช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือกิจการของรัฐ หรือเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไป (กรมการศาสนา, 2540, หน้า 331-336)

การสาธารณสงเคราะห์ ถือเป็นภารกิจหนึ่งของคณะสงฆ์ที่ได้รับการบัญญัติไว้ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม โดยเฉพาะในมาตรา 15 ตรี ซึ่งระบุถึงการ "ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์" และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ระดับส่วนกลาง ก็ได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานด้านสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปตามข้อกำหนดของมหาเถร

สมาคมเช่นกัน ทั้งนี้ การดำเนินงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์สามารถจำแนกตามลักษณะของกิจกรรมได้เป็น 4 ประเภทหลัก ได้แก่

1. กิจกรรมที่วัดหรือคณะสงฆ์จัดตั้งขึ้นเองเพื่อสาธารณสุขประโยชน์ เช่น การจัดอบรมประชาชนในพื้นที่ การเปิดห้องสมุดสำหรับบริการประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส หรือโครงการอื่น ๆ ที่ริเริ่มและบริหารโดยคณะสงฆ์เอง ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่จัดเป็นประจำหรือกิจกรรมพิเศษเฉพาะช่วงเวลา

2. การสนับสนุนกิจกรรมสาธารณสุขประโยชน์ของบุคคลหรือองค์กรอื่น ตัวอย่างเช่น การเข้าร่วมในโครงการพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชน สนับสนุนกิจกรรมของภาครัฐหรือเอกชนที่มีเป้าหมายเพื่อส่วนรวม รวมถึงการรณรงค์ป้องกันยาเสพติดหรือโรคติดต่อร้ายแรง เช่น โรคเอดส์ การดำเนินงานในลักษณะนี้มุ่งหวังผลในการส่งเสริมและสนับสนุนภารกิจของผู้อื่นมากกว่าการจัดกิจกรรมของตนเองโดยตรง

3. การให้ความร่วมมือในการพัฒนาสาธารณสุขสถาน เช่น การสร้างหรือซ่อมแซมถนนหนทาง การขุดลอกคูคลอง การก่อสร้าง฼าปนสถานนอกวัด หรือการจัดทำระบบประปาและพลังงานไฟฟ้าสำหรับชุมชน การดำเนินงานในกลุ่มนี้มุ่งเน้นที่การสนับสนุนสถานที่หรือโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

4. การช่วยเหลือประชาชนในยามจำเป็น อาทิ การให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากน้ำท่วม ไฟไหม้ พายุ หรือภัยหนาว ตลอดจนการดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ หรือผู้ยากไร้ในยามปกติ โดยความช่วยเหลือนี้อาจเป็นทั้งแบบระยะสั้นหรือจัดเป็นกิจกรรมประจำตามความเหมาะสม

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน การที่พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือและพัฒนาชุมชน บางครั้งอาจมีผลกระทบต่อระบบความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าได้ทรงวางแนวทางไว้ว่า การเผยแผ่พระธรรมคำสอนหรือการส่งเสริมสิ่งใดก็ตามควรดำเนินไปโดยไม่ขัดแย้งกับความเชื่อพื้นถิ่น หากแนวทางปฏิบัติเดิมสามารถส่งเสริมให้ผู้คนมีความประพฤติดีงามและไม่ก่อให้เกิดโทษแก่ส่วนรวม ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ปรับหลักธรรมให้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมเหล่านั้น หรืออย่างน้อยก็แสดงความเคารพและอนุโลมต่อประเพณีที่มีอยู่ เพื่อไม่ให้เกิดการปะทะทางความเชื่อ หลักการนี้จึงกลายเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ทำให้ทั้งสองฝ่ายสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข โดยเกื้อกูลกันทั้งในด้านจิตใจและการดำรงชีวิตประจำวัน (กันภัทรพร สิริกาญจน์, 2543, หน้า 11)

จากเหตุผลดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สามารถช่วยเหลือสังคม เนื่องจากประชาชนทั้งในอดีตและปัจจุบันยังคงเผชิญกับปัญหาและความเดือดร้อนทั้งทางวัตถุและจิตใจ แม้ว่ารัฐจะมีบทบาทในการบรรเทาทุกข์และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน แต่ก็อาจยังดูแลได้ไม่ทั่วถึง พระสงฆ์จึงเป็นอีกหนึ่งที่พึ่งของสังคม ด้วยความรู้ทางธรรมะสามารถแสดงธรรมเพื่อลดความทุกข์และช่วยให้ประชาชนเข้าใจชีวิตได้ดีขึ้น

บทบาทของพระสงฆ์ ไม่ได้จำกัดเพียงแค่การเผยแผ่ธรรมะ การให้คำปรึกษา หรือการให้การศึกษาเท่านั้น ยังมีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งที่มีความรู้ด้านสมุนไพรและการรักษาโรค ซึ่งอาจได้เรียนรู้มาตั้งแต่เป็นฆราวาสหรือศึกษาขณะอยู่ในสมณเพศ ในอดีต เมื่อประชาชนเจ็บป่วย ก็มักจะ

ขอให้พระสงฆ์ช่วยรักษา เนื่องจากการแพทย์ในสมัยนั้นยังไม่เจริญก้าวหน้า แม้ว่าการรักษาโรคจะไม่ใช่วิธีหลักของพระสงฆ์ แต่เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม จึงต้องดำเนินการภายใต้กรอบของพระธรรมวินัย (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562, หน้า 88)

ดังนั้น ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ได้ดำเนินไปด้วยอาศัยปัจจัย 4 จากการอุปการะของ คฤหัสถ์ เพื่อให้มีชีวิตดำรงอยู่ได้ตามอัตภาพ พระภิกษุสงฆ์จึงควรมีความสำนึกในหน้าที่ของตนอยู่ เสมอ นั่นคือ การเร่งศึกษาปฏิบัติธรรมไม่ประมาท ดังพุทธพจน์ในปัพพชิตตอภินิสสูตรว่า “บรรพชิต พึงพิจารณาอยู่เนืองๆ ว่าการเลี้ยงชีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น.วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่” (อง.ทสก. (ไทย) 24/48/104)

เมื่อมีความสำนึกในหน้าที่ดังนี้แล้ว พระสงฆ์จึงควรตอบแทนอุปการะชาวบ้านด้วยการนำ ธรรมที่ได้ศึกษาและปฏิบัติมาสั่งสอนอบรมประชาชนให้เกิดสันติสุข ซึ่งมีเนื้อความปรากฏในพหุการสูตร ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นผู้มียุอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย พวกเขาบำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัชบริวาร แม้เธอก็ทั้งเป็นผู้มียุอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จึงแสดงธรรมอันดีงามในเบื้องต้น ท่ามกลางในที่สุด จึงประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐพร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ แก่พรหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลายเถิด ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลายต่างอาศัยกันและกันด้วยยามิส ทานและธรรมทาน อยู่ประพฤติพรหมจรรย์นี้เพื่อต้องการสละโอฆะเพื่อทำความสิ้นทุกข์โดยชอบด้วยอาการอย่างนี้” (ขุ.อิติ (ไทย) 25/107/486)

กล่าวโดยสรุปภารกิจทั้ง 6 ด้านของคณะสงฆ์นั้นเป็นการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นงานที่พระสังฆาธิการจะทำได้โดยตรง คือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจด้วยการประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ส่วน การสงเคราะห์สังคมที่กำลังพัฒนาในแง่ของ

ในด้านการบริหารจัดการภายในวัด แนวทางที่ยึดถือคือการปกครองโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ซึ่งหมายถึงการดูแลกันด้วยคุณธรรม ความเมตตา และความรับผิดชอบต่อกัน ลักษณะความสัมพันธ์นี้สามารถเปรียบได้กับความผูกพันระหว่างบิดากับบุตร หรืออาจารย์กับศิษย์ โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ความรับผิดชอบซึ่งกันและกันระหว่างพระอุปัชฌาย์และสัทธิวาสิก พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำให้ทั้งสองฝ่ายมีความเคารพและเอื้ออาทรต่อกัน โดยให้พระอุปัชฌาย์ถือว่าสัทธิวาสิกเปรียบเสมือนบุตร และในทางกลับกัน ให้สัทธิวาสิกนับถือพระอุปัชฌาย์เสมือนบิดา

แนวทางเช่นนี้ก่อให้เกิดสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นบนพื้นฐานของความเคารพ ความศรัทธา และการเชื่อฟัง ซึ่งส่งผลให้เกิดการเจริญก้าวหน้าในธรรม นอกจากนี้ พระสงฆ์ผู้มีหน้าที่ในการปกครองวัดยังต้องให้ความดูแลทั้งภิกษุสามเณรและฆราวาสที่มาพำนักหรือทำกิจในวัด โดยจัดสรรที่พักอาศัยปัจจัยสี่ และการดูแลสุขทุกข์ ด้วยจิตเมตตาตามหลักพรหมวิหารธรรม ทั้งนี้ก็เพื่อความสงบร่มเย็นและการดำเนินชีวิตที่สมดุลงอกทุกคนในชุมชนวัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563, หน้า 52)

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการวัด จะต้องดำเนินงานให้เป็นรูปธรรมชัดเจน โดยมีการดูแลรักษาภาพรวมของวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ครอบคลุมตั้งแต่การ

ก่อสร้าง การบูรณะซ่อมแซม การปรับปรุงตกแต่ง ไปจนถึงการวางแบบแปลนในเชิงสถาปัตยกรรม ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยทั้งงบประมาณ แรงงาน และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้ผลลัพธ์ที่ได้เป็นที่ประจักษ์อย่างเป็นรูปธรรม

ในอีกด้านหนึ่ง การจัดกิจกรรมภายในวัดก็ต้องมีความเหมาะสมกับบริบททางศาสนา โดยควรมีการบริหารจัดการทรัพย์สินทางศาสนาอย่างเป็นระบบ ซึ่งรวมถึงการควบคุมการใช้จ่าย การจัดหา และดูแลทรัพย์สินของวัด ตลอดจนการจัดทำบัญชีที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนสมบัติทั้งหมด ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบ โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563, หน้า 53)

ด้านการศาสนศึกษา มิติของการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา หากพิจารณาบทบาทของพระสงฆ์จากรากฐานของคำสอนอย่างแท้จริง จะพบว่าการอุปสมบทเข้าสู่เพศบรรพชิต หรือการเข้าสู่สังฆมคมนั้น คือการเดินเข้าสู่เส้นทางแห่งการเรียนรู้และฝึกฝนตนเองตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกกระบวนการนี้ว่า "สิกขา" อันหมายถึงสิ่งที่ควรศึกษาและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน องค์ประกอบของสิกขาประกอบด้วยสามด้านสำคัญ ได้แก่ ศีลสิกขา ซึ่งเป็นการฝึกฝนด้านวินัยและความประพฤติ, จิตตสิกขา ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจผ่านการฝึกสมาธิ และ ปัญญาสิกขา ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันถูกต้องในธรรมะผ่านการใช้ปัญญาอย่างมีระบบ ทั้งสามส่วนนี้ล้วนเป็นรากฐานสำคัญของชีวิตนักบวช และเป็นแนวทางแห่งการพัฒนาตนตามหลักธรรมของพระพุทธองค์ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562, หน้า 38)

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในการศึกษาทางพระพุทธศาสนา เช่น ปริยัติสิกขา คำว่า "สิกขา" มีความหมายสอดคล้องกับคำว่า "ศึกษา" ในภาษาไทย ซึ่งครอบคลุมถึงการเรียนรู้ ฝึกฝน และการอบรมตนเองเพื่อพัฒนาทั้งความรู้และคุณธรรม อีกทั้งยังหมายรวมถึงการ "เรียน" ในแง่ของการรับถ่ายทอดความรู้จากผู้สอน ตลอดจนการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งหรือความเชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สำหรับในบริบทของบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมการศึกษา พระสงฆ์มีหน้าที่จัดระบบการเรียนการสอนในพระพุทธศาสนาให้กับทั้งบรรพชิตและฆราวาส ซึ่งครอบคลุมถึงหลักสูตรพระปริยัติธรรมในแผนกบาลี นักธรรม และธรรมศึกษา นอกจากนี้ ยังมีหน้าที่ในการสนับสนุนและอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ประสงค์จะจัดกิจกรรมบำเพ็ญกุศลภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์หรือฆราวาส เพื่อส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตของชุมชน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562, หน้า 39)

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน คือการถ่ายทอดหลักธรรมและอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา รวมถึงส่งเสริมให้ปฏิบัติตนตามแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อเป็นพื้นฐานในการเป็นพลเมืองดีของชาติ นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีภารกิจในการอบรมพระภิกษุสามเณรให้เกิดความสำนึกในสมณะวิสัย รู้จักวินัยและมารยาทอันเหมาะสม เช่น การทำวัตร สวดมนต์ และการปฏิบัติกิจกรรมในวัดอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ในด้านการเผยแผ่สู่สาธารณชน พระสงฆ์จำเป็นต้องพัฒนาวิธีการในการสื่อสารหลักธรรมให้ประชาชนสามารถเข้าถึง เข้าใจ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง รวมถึงการอธิบายศาสนพิธีต่าง ๆ ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ และยึดมั่นในหลักศีลธรรม ตลอดจนสามารถ

แยกแยะสิ่งที่ถูกต้องจากแนวคิดหรือความเชื่อที่คลาดเคลื่อนจากพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นการป้องกัน และแก้ไขความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องเหล่านั้น

นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีหน้าที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของศิษย์วัดและประชาชนทั่วไปในด้าน ธรรมะและวินัย เช่น การไหว้พระ การสวดมนต์ และกิจกรรมทางศาสนาอื่น ๆ ทั้งนี้ การจัดตั้ง ห้องสมุดภายในวัดก็ถือเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ด้านพระธรรมบาลี และเปิดโอกาส ให้สาธารณชนได้เข้าถึงองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างทั่วถึง (สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ, 2562, หน้า 40)

ด้านการสาธารณูปการ การดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาสาธารณูปโภคภายในวัดอย่างเป็นทางการ รูปธรรม ซึ่งครอบคลุมทั้งการก่อสร้าง การบำรุงรักษา และการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานต่าง ๆ รวมถึงการวางผังบริเวณวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้ยังรวมถึงบทบาทในการกำกับ ดูแล ควบคุม และส่งเสริมกิจกรรมด้านสาธารณูปการให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้อง กับวัตถุประสงค์ของวัดและชุมชน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562, หน้า 41)

ด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินงานเพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม หรือการจัดตั้งสถานที่ที่เป็นทรัพย์สินส่วนรวมของชุมชน ถือเป็นภารกิจสำคัญที่มุ่งเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของ ประชาชน หากชุมชนยังขาดศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณของ ท้องถิ่นจึงควรเข้ามามีบทบาทในการให้คำแนะนำและริเริ่มแนวทางการดำเนินงานเพื่อประโยชน์ ร่วมกัน ในด้านทรัพยากรทางวัตถุ พระสงฆ์สามารถมีบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ ชาวบ้าน ผ่านการชักชวน สนับสนุน หรือจัดสรรสิ่งของที่ได้รับบริจาคให้กระจายไปสู่ผู้ที่จำเป็นอย่าง ทั่วถึง การช่วยเหลือควรพิจารณาให้เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทของชุมชนในขณะนั้น ทั้งนี้ การปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์จำเป็นต้องสอดคล้องกับบทบาทของตนและสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่ เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะในบริบทที่แนวคิดวัตถุนิยมเข้ามามีอิทธิพลอย่างมาก พระสงฆ์ ที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างเหมาะสม จะมีส่วนช่วยอย่างมากใน การบรรเทาปัญหาทางสังคม และนำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคงของชุมชนและประเทศโดยรวม (สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562, หน้า 42)

นอกจากนี้ สถาบันทางศาสนา ซึ่งประกอบด้วยวัดและพระสงฆ์ นับเป็นสถาบันทาง สังคมที่ได้รับการยอมรับและไว้วางใจจากหลากหลายภาคส่วน จึงเอื้อต่อการสร้างความร่วมมือในการ พัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่พระสงฆ์มีบทบาทร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ถือเป็นภารกิจ สืบสานปณิธานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งทรงมุ่งหวังให้คณะสงฆ์มีบทบาทในการเกื้อกูลสังคมภายใน ขอบเขตที่สามารถกระทำได้ วัดในปัจจุบันไม่ได้เป็นสถานที่แยกตัวออกจากชุมชนอย่างสิ้นเชิง แต่ยังคง รักษาความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นกับชาวบ้านเอาไว้

ในทำนองเดียวกัน พระสงฆ์ยุคใหม่ แม้อาจไม่ได้เน้นเฉพาะการบำเพ็ญเพื่อมุ่งสุนิพพาน เพียงอย่างเดียว แต่ก็ยังคงมีหน้าที่ในการปฏิสัมพันธ์กับฆราวาส เพื่อให้ความช่วยเหลือและการ อุปถัมภ์ตามบทบาทและฐานะของตน การเข้าไปมีส่วนร่วมในชีวิตของชุมชนจึงส่งผลให้พระสงฆ์มี บทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในหลากหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม จิตใจ และปัญญา และด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงยังคงเป็นที่พึ่งพิงที่สำคัญของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเชิงสร้างสรรค์

การศึกษาเกี่ยวกับการบริหารเชิงสร้างสรรค์ เป็นการศึกษาในขอบข่ายของความหมาย ความสำคัญ และหลักการของการบริหารเชิงสร้างสรรค์ โดยมีเนื้อหา ดังต่อไปนี้

2.4.1 ความหมายของการบริหารเชิงสร้างสรรค์

การบริหารเชิงสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการที่ดำเนินการอย่างมีระบบ ซึ่งผสมผสานระหว่าง ศาสตร์และศิลป์ด้านการจัดการ รวมถึงแนวคิด ทฤษฎี และหลักปฏิบัติต่าง ๆ โดยอาศัยองค์ความรู้ ทักษะ ทศนคติ ค่านิยม จริยธรรม และความสามารถเฉพาะบุคคลของผู้บริหารที่สั่งสมจาก ประสบการณ์ ทั้งนี้ ผู้บริหารจำเป็นต้องมีความเข้าใจในกระบวนการบริหาร และสามารถนำศิลปะแห่ง การบริหารมาใช้เพื่อกระตุ้นให้บุคลากรปฏิบัติงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จนนำไปสู่ ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ การบรรลุเป้าหมายหรือดำเนินงานให้ถึงจุดที่กำหนดไว้ ถือเป็น ภารกิจพื้นฐานที่สำคัญของผู้บริหารในการขับเคลื่อนองค์กร (กัลยดา พงศ์ศิริม 2567, หน้า 9-10)

อีกด้านหนึ่ง การบริหารสามารถมองได้ว่าเป็นกระบวนการที่เกิดจากความร่วมมือของ บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งมีการดำเนินกิจกรรมอย่างมีระบบ โดยผ่านการวางแผน การกำกับดูแล และการทำงานร่วมกันอย่างมีเป้าหมาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็ นเป้าหมายเดียวหรือหลายเป้าหมาย การบริหารมีลักษณะของการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นระบบและมี ประสิทธิภาพ โดยนำเทคนิควิธีการที่เหมาะสมมาใช้ในกระบวนการต่าง ๆ ดังนั้น การบริหารจึงถือ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในทุกระดับขององค์การ (Barnard & Simon, 1950) นอกจากนี้ การบริหารจัดการองค์กรยังครอบคลุมถึงการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย มาตรฐาน และตัวชี้วัดผล โดยผู้บริหารและบุคลากรมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เพื่อ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินความสำเร็จขององค์กรตามที่ตั้งไว้ (จิตติมา วรณศรี, 2564)

กล่าวโดยสรุป การบริหาร หมายถึง แนวทาง กระบวนการ หรือวิธีการดำเนินงาน ที่ช่วย กำหนดทิศทางให้บุคลากรในองค์กรปฏิบัติงานไปในแนวทางเดียวกัน สอดคล้องกับบริบทของแต่ละ หน่วยงาน กระบวนการบริหารอาศัย ศาสตร์ของการตัดสินใจ และ มุมมองที่ทันยุคสมัย เพื่อรับมือกับ การเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งเน้นให้การดำเนินงานขององค์กรประสบผลสำเร็จอย่าง มีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ การบริหารใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเหมาะสม และดำเนินการตามกระบวนการที่กำหนด ร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรได้อย่างเป็นระบบ

2.4.2 ความสำคัญของการบริหารเชิงสร้างสรรค์

การบริหารองค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคน เพื่อขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ วางไว้ ดังคำกล่าวที่ว่า ผู้จัดการไม่ใช่ผู้ปฏิบัติกร แต่เป็นผู้ใช้ศิลปะในการทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ผู้บริหารเป็นผู้เลือกไว้ การบริหารจัดการเป็นทั้งศาสตร์ที่มีการจัดการอย่าง เป็นระบบ หมายความว่า มีหลักการและทฤษฎีที่น่าเชื่อถือ ซึ่งได้มาจากการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ (กัลยดา พงศ์ศิริม 2567, หน้า 21) ฉะนั้น การบริหารเป็นกระบวนการที่มีการจัดระเบียบ อย่างเป็น ระบบ มีความน่าเชื่อถือได้เพราะมีหลักเกณฑ์ที่มาจากการศึกษาค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ ดังนั้นการ บริหารเป็นศาสตร์ทางสังคม และเมื่อพิจารณาด้านการปฏิบัติจริงที่ต้องอาศัยความสามารถ ประสบการณ์และทักษะเฉพาะด้าน (บุญทัน ดอกไธสง, 2560, หน้า 14)

การบริหารจึงเป็นศิลปะของผู้บริหารในการบริหารจัดการกับคน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมาย (จรุณี เก้าเอี้ยน, 2557) การบริหารนั้น จึงมีความสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร การบริหารเป็นรูปแบบพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงของ พฤติกรรมการบริหารและพฤติกรรมผู้นำ เช่น การริเริ่มโครงสร้างใหม่ กระบวนการใหม่ เป้าหมาย ใหม่ขององค์กร และการบริหารที่ต้องใช้การตัดสินใจในกระบวนการทำงาน โดยต้องใช้ทั้งศาสตร์และ ศิลป์ในการบริหารทั่วทั้งองค์กร (ยงยุทธ พันธ์นอก, 2563)

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของการบริหาร คือการจัดการอย่างเป็นระบบ โดยมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องภายใต้ความรับผิดชอบของบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ต้องอาศัยรูปแบบ ขั้นตอน กติกา และวิธีการดำเนินงาน ที่ชัดเจน รวมถึงการสนับสนุนจากทรัพยากรที่เหมาะสม นอกจากนี้ การบริหารยังต้องมีกระบวนการ ประเมินผลที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้ เพื่อให้มั่นใจว่าการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมาย ความจำเป็นของการบริหารมีความสำคัญ เนื่องจากต้องใช้บุคลากรที่ได้รับการฝึกฝนเฉพาะทาง มี ความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ

2.4.3 หลักการของการบริหารเชิงสร้างสรรค์

หลักการของการจัดการเชิงสร้างสรรค์ เป็นแนวคิดที่ช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวและสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้ในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การผสมผสานระหว่างความคิดสร้างสรรค์กับการบริหารจัดการแบบดั้งเดิมช่วยให้องค์กรสามารถพัฒนาและเติบโตอย่างยั่งยืน หลักการสำคัญของการจัดการเชิงสร้างสรรค์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรได้ มีดังนี้

1. ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความคิดสร้างสรรค์ องค์กรที่ต้องการใช้การจัดการเชิงสร้างสรรค์ควรสร้างวัฒนธรรมที่ส่งเสริมให้พนักงานมีอิสระในการคิด เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น และไม่กลัวความล้มเหลว ผู้นำควรส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดและให้ความสำคัญกับแนวคิดใหม่ ๆ ที่สามารถช่วยพัฒนาองค์กรได้

2. คิดนอกกรอบ แนวทางสำคัญของการจัดการเชิงสร้างสรรค์คือการกระตุ้นให้พนักงานคิดนอกกรอบ มองปัญหาในมุมใหม่ และหาแนวทางแก้ไขที่แตกต่าง วิธีที่สามารถนำมาใช้ได้ เช่น การระดมสมอง การตั้งคำถามอย่างมีวิจารณญาณ และการใช้เครื่องมือคิดเชิงสร้างสรรค์ เช่น แผนที่ความคิด (Mind Mapping)

3. การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม การจัดการเชิงสร้างสรรค์ควรใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน เทคโนโลยีสามารถช่วยในการสื่อสาร การวิเคราะห์ข้อมูล และการบริหารโครงการให้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น องค์กรที่เปิดรับเทคโนโลยีใหม่ก็มีความสามารถในการแข่งขันในตลาดได้ดีกว่า

4. แรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของพนักงาน การส่งเสริมให้พนักงานมีส่วนร่วมและมีแรงจูงใจในการทำงานเป็นสิ่งสำคัญ ผู้นำควรให้รางวัลและยอมรับในความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร การเปิดโอกาสให้พนักงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและสร้างบรรยากาศการทำงานที่เป็นมิตร จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจและขับเคลื่อนนวัตกรรม

5. การบริหารจัดการความล้มเหลวอย่างสร้างสรรค์ ความล้มเหลวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์ องค์กรที่ต้องการบริหารจัดการอย่างสร้างสรรค์ต้องยอมรับความล้มเหลวและ

ใช้มันเป็นบทเรียนในการปรับปรุง ผู้นำควรสนับสนุนให้ทีมกล้าลองผิดลองถูก และช่วยให้พนักงานเรียนรู้จากข้อผิดพลาดเพื่อนำไปสู่แนวทางการทำงานที่ดีขึ้น

6. การพัฒนาอย่างต่อเนื่องและการปรับตัว การจัดการเชิงสร้างสรรค์ไม่ใช่แค่การคิดค้นแนวคิดใหม่ ๆ เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการพัฒนาและปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาด องค์กรต้องมีความยืดหยุ่น สามารถทดลองแนวทางใหม่ ๆ และพร้อมปรับเปลี่ยนกลยุทธ์เมื่อเผชิญกับความท้าทาย (สมชาย ศรีสวัสดิ์, 2562, หน้า 45-47)

กล่าวโดยสรุป หลักการบริหารเชิงสร้างสรรค์เป็นแนวทางที่ช่วยให้องค์กรสามารถก้าวข้ามขีดจำกัดและสร้างความแตกต่างในตลาดได้ ด้วยการส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความคิดสร้างสรรค์ การคิดนอกกรอบ การใช้เทคโนโลยี การมีส่วนร่วมของพนักงาน การบริหารความล้มเหลว และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง องค์กรจะสามารถสร้างนวัตกรรมและความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับหลักปาปนิกรรม

หลักปาปนิกรรม หรือปาปนิกรรม 3 หมายถึง หลักพ่อค้า, องค์กรของพ่อค้า ประกอบด้วย 1) จักขุมา ตาตี (รู้จักสินค้า ของเป็น สามารถคำนวณราคา กะตุนแก่งกำไร แม่นยำ) 2) วิธูโร จัดเจนธุรกิจ (รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด สามารถในการจัดซื้อจัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้า) 3) นิสสยสัมปันโน พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจในหมู่แหล่งทุนใหญ่ ๆ หาเงินมาลงทุนหรือดำเนินกิจการโดยง่าย (พระมหาจุฬิชาญวชิรเมธี, 2561, หน้า 88-89)

ในทฤษฎีปาปนิสูตร กล่าวถึง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสคุณสมบัติของพ่อค้ากับของภิกษุว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าประกอบด้วยองค์ 3 ย่อมถึงความใหญ่ความใหญ่ในโภคทรัพย์ไม่นานเลย องค์ 3 คืออะไร คือพ่อค้าเป็นผู้มีดวงตามีความฉลาดถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัยก็พ่อค้าเป็นผู้มีดวงตาอย่างไรพ่อค้ารู้สินค้าว่าสินค้านี้ซื้ออย่างไรขายอย่างไรเป็นต้นทุนเท่านี้กำไรเท่านี้อย่างไร ภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าชื่อว่าเป็นผู้มีดวงตาพ่อค้าเป็นผู้ฉลาดอย่างไรพ่อค้าเป็นผู้เข้าใจที่จะซื้อและที่จะขายอย่างไรพ่อค้าชื่อว่าฉลาดพ่อค้าถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัยอย่างไร คฤหบดีทั้งหลายก็ดี บุตรของคฤหบดีทั้งหลายก็ดีที่มั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคะมาก ย่อมรู้จักพ่อค่านั่นอย่างนี้ว่าพ่อค้าผู้เจริญผู้นี้แหละเป็นคนมีดวงตาด้วยฉลาดด้วย มีกำลังพอที่จะเลี้ยงบุตรภริยาและแถมพกให้เราบ้างตามเวลาอันควร คฤหบดีและบุตรของคฤหบดีเหล่านั้นย่อมรับรองพ่อค่านั่นด้วยโภคะทั้งหลายว่า สหายพ่อค้าแต่จะไปเชิญท่านนำโภคะไปเลี้ยงบุตรภริยาและจงแถมพกให้เราบ้างตามเวลาอันควรเถิดอย่างนี้ พ่อค้าชื่อว่าถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าประกอบด้วยองค์ 3 นี้ แลย่อมถึงความใหญ่ความใหญ่ในโภคทรัพย์ไม่นานเลยฉันเดียวกันนั้นแลภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม 3 ย่อมถึงความใหญ่ความใหญ่ในกุศลธรรมทั้งหลายไม่นานเลย ธรรม 3 คืออะไร คือภิกษุเป็นผู้มีดวงตามีความเพียรและถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัย (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูรธมฺมจิตฺโต), 2552)

1) จักขุมา มีตาดีมีวิสัยทัศน์กว้างไกล การมีตาดี หมายถึง การมีสายตามองเห็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องยาวไกลไปข้างหน้า ผู้นำที่ดีจะสามารถมองเห็นในสิ่งที่คนอื่นมองไม่เห็นเป็นการมองจากภายในเทียบได้กับการจินตนาการภาพแห่งอนาคต (Visualization) และมองเห็นว่าจะพัฒนาไปสู่จุดหมายแห่งความสำเร็จนั้นได้อย่างไร

2) วิรุโธ มีทักษะในการทำงานที่ดีของผู้นำประกอบกับการมีความรู้อย่างละเอียดในงาน ได้แก่ ความเชี่ยวชาญในกิจการและหน้าที่การงานของตน หมายถึง ผู้นำที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญเป็นอย่างดีในการทำงานในทุกองค์ประกอบขององค์กรสามารถนำพาองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งร่วมกันไว้ได้

3) นิสสัยสัมปโน การมีทักษะการสื่อสารมนุษยสัมพันธ์ ทำงานได้กับคนทุกระดับชั้น ผูกมัดใจคนไว้ได้ด้วยความศรัทธาและเชื่อมั่น ได้แก่ การที่ผู้นำในองค์กรสามารถสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้กับคนทุกระดับชั้นโดยไม่ถือเนื้อถือตัว ไม่รู้สึกว่าเขาเหนือกว่าผู้อื่น ยินดีที่จะให้รับฟังร่วมงาน เป็นผู้นำใฝ่บริการ (Servant Leadership) มีความโอบอ้อมอารี ยินดีที่จะช่วยเหลือทุกคนที่กำลังเดือดร้อน

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำตามหลักปาปนิกรรมของผู้บริหาร หมายถึง ผู้นำที่สามารถนำพาองค์กรให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย โดยเป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องชี้้นำในการปกครองและการบริหารตามหลักปาปนิกรรม 3 ประการด้วย จักขุมา (ตาดี) คือ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล วิรุโธ (จัดเจนธุรกิจ) คือมีทักษะในการทำงานที่ดีของผู้นำ และนิสสัยสัมปโน (พร้อมด้วยแหล่งทุนเป็นที่อาศัย) คือ การมีทักษะการสื่อสารมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับหลักอปริหานิยธรรม

หลักอปริหานิยธรรม 7 หมายถึง ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ประกอบด้วย

1. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ หรือแปลอีกอย่างหนึ่งว่า พร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลาย
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม
4. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
5. บรรดากุลสตรีกุลกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ
6. เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ) ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป
7. จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก

อปริหานิยธรรม 7 ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสมัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือยุยงแยกให้แตกสามัคคี

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสารณียธรรม

หลักสารณียธรรม 6 เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน สารณียธรรม 6 คือ

1) เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2) เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจา สุภาพ แสดงความ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3) เมตตาโมกกรรม ตั้งเมตตาโมกกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตาอ้อมยิ้ม แจ่มใสต่อกัน

4) สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของ เล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วม ใช้สอยบริโภคทั่วกัน ข้อนี้ อาจใช้อุปปฏิวัตตโภคี ก็ได้

5) สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นผู้น่ารังเกียจของหมู่คณะ

6) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น ลึนทุกข์ หรือขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นได้

ธรรม 6 ประการนี้ มีคุณ คือ เป็นสารณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็นปยกรณ์ ทำให้เป็นที่รัก เป็น ครุกรณ์ ทำให้เป็นที่ระลึกเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ที.ปา. (ไทย) 11/317/257)

หลักสารณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา ที่มีกรกล่าวถึง การช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง และเป็นคุณธรรมที่ทำให้รู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน ทำให้เข้าใจคนอื่นมากขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีในการอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี ผู้บริหารควรนำมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลดีแก่เพื่อนร่วมงานและการบริหารกิจการคณะสงฆ์ต่อไป

2.8 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุ

หลักสังคหวัตถุ เป็นหลักพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ด้วยกันหลายครั้ง บริบทหรือหัวใจสำคัญของหลักพุทธธรรมนี้ เป็นการมุ่งสงเคราะห์ เกื้อกูล อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชนทั้งหลาย ในพุทธพจน์หนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงให้เห็นว่า การที่พระองค์มีมหาบุริสลักษณะ 32 ประการ ก็เพราะเนื่องด้วยการเป็นผู้เคยสงเคราะห์ผู้อื่นมาแต่กาลหนหลัง ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน เป็นผู้สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ 4 คือ ด้วยการให้ ด้วยการกล่าวคำเป็นที่รัก ด้วยการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอ. ตถาคตยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตกเพราะกรรมนั้นอันตนทำสั่งสม พอกพูน ไพบูลย์ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้ ย่อมได้ซึ่งมหาบุริสลักษณะ เหล่านี้” (ที.ป. 16/140/13)

ดังนั้น หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักพุทธธรรมที่ใช้เป็น “ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว ในการ “สงเคราะห์ ประชาชน” และ “สงเคราะห์บริษัท” ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี และหลักการที่มุ่งเน้นการสร้าง ความสมดุลงและความสงบในสังคม โดยเฉพาะในแง่ของการดูแลกันและกัน เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมย่อย 4 หลักธรรม ดังนี้

1) ทาน คือ การเสียสละ การให้ในสิ่งที่ เป็นประโยชน์และไม่เป็นโทษต่อครอบครัว และสังคมการเสียสละตนในด้านกำลัง สุขส่วนตัว ปัญญาที่จะเรียนรู้และเข้าใจผู้อื่น ในเรื่องของท่านนั้นจำแนกได้เป็น 2 อย่าง ตามที่ได้ปรากฏหลักฐานในทานสูตร ว่าด้วยการให้ทาน ดังที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน 2 อย่าง คือ อามิสทาน (การให้สิ่งของ) และธรรมทาน (การให้ธรรม) บรรดาทาน 2 อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ คือ การแนะนำข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุพระนิพพาน

2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพไพเราะ พูดด้วยความจริงใจ พูดในสิ่งที่เป็น ประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักวจีสุจริต คือ พูดจริง พูดไพเราะอ่อนหวาน พูดคำให้สามัคคี พูดคำมีประโยชน์

3) อัตถจริยา คือ การประพฤติปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ เช่น การชวนช่วยช่วยเหลือ การเอาใจใส่ เป็นต้น เป็นการสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤติในสิ่งที่ เป็นประโยชน์เกื้อกูลผู้อื่น

4) สมานัตตตา คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลายถูกต้องตามกาลเทศะ เป็นผู้มีความสม่ำเสมอ ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติต่อภิกษุทั้งหลายแบบไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะมาจากสกุล พราหมณ์ ศูทร กษัตริย์ เป็นต้น

2.9 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียดดังนี้

วีระยุทธ ยะสาย (2561) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ เขตอำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาอุปสรรคของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ คือ จำนวนพระสังฆาธิการไม่เพียงพอต่อการเผยแผ่ธรรมะ และการสนับสนุนปัจจัยในกิจการสงฆ์เพื่อสอนธรรมะแก่นักเรียน และมีข้อเสนอแนะว่าควรเพิ่มพระสังฆาธิการให้เพียงพอต่อการเผยแผ่ธรรมะ ควรมีการกระจายอำนาจในการบริหารงานและควรมีการมอบนโยบายในการนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

อารยา กอบความดี (2551) ศึกษาเรื่อง “การบริหารวัดตามหลักธรรมมาภิบาล : กรณีศึกษาวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม” ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบและกลไกการบริหารวัด

แต่ละแห่ง สามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเพื่อการบริหารวัดได้อย่างเหมาะสม โดยใช้หลักธรรมวินัยนำ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบ หากมีปัญหาการจัดการทางสังคม เศรษฐกิจ ก็ประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหอย่างกลมกลืน สำหรับแนวทางวิธีการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารวัดโดยทั่วไปนั้น การวิจัยพบว่า ควรมีขั้นตอนดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐานของวัด ด้านชุมชน ด้านสังคม ด้านบุคคล ด้านวัฒนธรรม และการจัดการของวัด 2) การวิเคราะห์รูปแบบการบริหารวัดตามหลักธรรมาภิบาล 3) ออกแบบประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาล 4) การดำเนินการตามที่กำหนดในทุกขั้นตอน คือ การอบรมความรู้ด้านธรรมาภิบาล การจัดทำระบบการบริหารด้วยการจัดทำคู่มือธรรมาภิบาล มีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สร้างการรับรู้และการยอมรับรูปแบบการบริหาร และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ

พระธนตล นาคพิพัฒน์ (2551) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมในระดับปานกลาง โดยมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการปกครองในระดับมากที่สุด ด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง โดยพระสังฆาธิการที่มีอายุและจำนวนพรรษาต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งวุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน

พระมหาศกดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี) (2548) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตย์” ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตย์ผ่านบทบาทภาระงานกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการ โดยมีรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมที่ดำเนินตามพุทธวิธีการสื่อสาร วิธีการเผยแผ่ของสาวก และได้นำหลักการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์เข้ามาช่วยในการเผยแผ่พุทธธรรม เพื่อเป็นกลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา กล้าหาญ เลื่อมใส เรา่ใจให้อยากฟังอยากประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อความมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมแบ่งเป็น รูปแบบการสื่อสารบุคคล รูปแบบการสื่อสารมวลชน และรูปแบบการสื่อเฉพาะกิจ การเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตย์ประสบผลสำเร็จสูงเนื่องจากการประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี อีกทั้งรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่มีความหลากหลายทันสมัยรวมทั้งสอดคล้องกับยุคสมัย

พระปลัดเกียรติศักดิ์ ลินทวิวรรกุล (2548) ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่” ผลวิจัยพบว่า องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียน หรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาและครูอาจารย์ผู้บริหารศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระจัดการศาสนศึกษาด้วยเต็มกำลัง การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหา มาก คือ การศึกษาแผนกบาลี เนื่องจากขาดแคลนทั้งครู นักเรียน และมีอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้คณะสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้

พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์ (2547) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชน เพื่อลด ละ เลิกอบายมุข : ศึกษาเฉพาะกรณีพระครูศีลวราภรณ์” จากผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชนด้วยการกระตุ้น ปลุกจิตสำนึก โดยนำเทคนิควิธีการในการเข้าถึงชุมชน การสื่อสารกับชุมชนผ่านการเทศน์บรรยาย ป้ายข้อความสื่อด้วยหลักธรรม การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และให้คำปรึกษาในการพัฒนากิจกรรมกลุ่มซึ่งตั้งเป้าหมายให้ชุมชนปลอดจากอบายมุข โดยขั้นตอนของกิจกรรมมุ่งให้ประชาชนได้เรียนรู้ในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง

พระมหาเรีงศักดิ์ พิมพกุล (2547) ศึกษาเรื่อง “บริหารวัดในทศวรรษหน้า” จากการศึกษาพบว่า 1) วัตถุประสงค์เพื่อการบริหาร ให้พระภิกษุปฏิบัติตามธรรมวินัย พัฒนาวัดให้สะอาด ร่มรื่น ให้เป็นแหล่งเรียนรู้คุณธรรม จัดระเบียบการบริหาร การเงินและกิจการภายในวัด รวมทั้งพัฒนาให้เจ้าอาวาสมีวิสัยทัศน์ 2) โครงสร้างการบริหาร เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบของคณะกรรมการและการกระจายอำนาจ การตรวจสอบ และมีไวยาวัจกรช่วยในกิจการของสงฆ์ 3) ภารกิจ 6 ด้าน คือ ปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีม มีคณะกรรมการพิจารณาพระสงฆ์ที่ทำผิดวินัย มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อความเหมาะสม ปรับปรุงหลักสูตรและกระจายการศึกษา รวมทั้งจัดการศึกษา โดยภิกษุสามเณรต้องศึกษาทุกรูป จัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชน มีการปรับปรุงหลักสูตรพัฒนาภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอนโดยรัฐจัดงบประมาณอุดหนุน ควรพัฒนาภิกษุโดยรัฐให้การสนับสนุนการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ควรอนุรักษ์ศิลปแบบไทย มีแบบแปลน โดยมีคณะกรรมการสงฆ์ดูแล ส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ และการมีส่วนร่วมในการขจัดอบายมุข

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ (2544) ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมวิสุทธิมงคล” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาของพระธรรมวิสุทธิมงคลมี 2 ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรม สั่งสอนประชาชนให้มีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเน้นการนำไปปฏิบัติมากกว่าการสอนให้รู้เท่านั้น และด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาการศึกษาสาธารณสุข และสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ

พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต (หวนติ) (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรปราการ” พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทด้านการเผยแผ่ธรรมะอยู่ในระดับน้อย และเจ้าอาวาสในจังหวัดสมุทรปราการมีบทบาทในการพัฒนาสังคม และด้านการปกครองมากกว่าด้านอื่น นอกจากนั้น การเป็นผู้นำที่ดีต้องมีธรรมะ ความอดทน เสียสละ ยุติธรรม ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก ในการปกครอง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล รับฟังเหตุผลและความคิดเห็นของผู้อื่น นอกจากนี้ควรเน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้ทราบและเข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและสังคม

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์พบว่า

1. ปัญหาของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือ จำนวนพระสังฆาธิการไม่เพียงพอต่อการเผยแผ่ธรรมะ และปัญหาการสนับสนุนปัจจัยในกิจการสงฆ์เพื่อสอนธรรมะแก่นักเรียน และมี

ข้อเสนอแนะว่าควรเพิ่มพระสังฆาธิการให้เพียงพอต่อการเผยแผ่ธรรมะ ควรมีการกระจายอำนาจในการบริหารงานและควรมีการมอบนโยบายในการนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

2. บทบาทพระสังฆาธิการที่สำคัญที่สุด คือ พระสังฆาธิการในระดับวัด หรือระดับเจ้าอาวาสบทบาทพระสังฆาธิการในการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต คุณภาพวัด คุณภาพคณะสงฆ์ และคุณภาพพระพุทธศาสนา อันเกี่ยวเนื่องกับภารกิจหลักของคณะสงฆ์ 6 ประการ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

3. ในระดับจังหวัด พระสังฆาธิการในระดับจังหวัด มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง โดยพระสังฆาธิการที่มีอายุ และจำนวนพรรษาต่างกัมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่ง วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน

4. ควรปรับกลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจให้เกิดศรัทธา กล้าหาญ เลื่อมใส รั้งใจให้อยากฟัง อยากร่วมปฏิบัติปฏิบัติตาม เพื่อความมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และเข้าถึงมหาชนหรือกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ รูปแบบการสื่อบุคคล รูปแบบการสื่อมวลชน รูปแบบการสื่อเฉพาะกิจ การเผยแผ่พุทธธรรมประสบผลสำเร็จอย่างสูงยิ่ง เพราะความโดดเด่นในด้านการประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี อีกทั้งรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมก็มีความหลากหลายทันสมัย เข้ากับยุคสมัยและเหตุการณ์

5. การบริหารวัดในทศวรรษหน้าพบว่า 1) วัตถุประสงค์เพื่อการบริหารให้พระภิกษุปฏิบัติตามธรรมวินัย พัฒนาวัดให้สะอาดร่มรื่น ให้เป็นแหล่งเรียนรู้คุณธรรม จัดระเบียบการบริหารการเงินและกิจการภายในวัด รวมทั้งให้เจ้าอาวาสมีวิสัยทัศน์ 2) โครงสร้างการบริหารเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบคณะกรรมการและการกระจายอำนาจ การตรวจสอบ รวมถึงการมีไวยาวัจกรช่วยในกิจการของสงฆ์ 3) ภารกิจ 6 ด้าน คือ ปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีม มีคณะกรรมการพิจารณาพระสงฆ์ที่ทำผิดวินัย มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อความเหมาะสม ปรับปรุงหลักสูตรและกระจายการศึกษา รวมทั้งจัดการศึกษา โดยภิกษุสามเณรต้องศึกษาทุกรูป จัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชน มีการปรับปรุงหลักสูตรพัฒนาภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอน ควรพัฒนาพระสงฆ์โดยรัฐจัดงบประมาณอุดหนุน การก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ควรอนุรักษ์ศิลปะแบบไทยให้เป็นสัดส่วน มีแบบแปลน โดยมีคณะกรรมการสงฆ์คอยดูแล ควรมีการส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ และมีส่วนร่วมในการขจัดอบายมุข

6. หลักธรรมในการเป็นผู้นำที่ดีต้องมีความอดทน เสียสละ ยุติธรรม ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้ รับฟังเหตุผลและความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสังคมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้ทราบ เข้าใจ และสามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและสังคมได้

2.10 สรุป

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กล่าวโดยสรุป การบริหารกิจการคณะสงฆ์ปัจจุบันมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุดมีอำนาจในการสั่งการ ตลอดจนกำหนดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อจัดระเบียบคณะสงฆ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ทั้งการปกครองควบคุม ส่งเสริม รวมถึงการรักษาพระธรรมวินัย ต้องเป็นไปตามที่กฎหมายมหาเถรสมาคมกำหนด องค์กรประกอบของมหาเถรสมาคม มี 3 ส่วน ประกอบด้วย สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูป (ปัจจุบันมี 8 รูป) เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกิน 12 รูป เป็นกรรมการ ปัจจุบันมีกรรมการมหาเถรสมาคมจำนวนรวม 21 รูป ทั้งนี้ สมเด็จพระสังฆราชและสมเด็จพระราชาคณะไม่จำกัดวาระการดำรงตำแหน่ง ส่วนพระราชาคณะที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีวาระการดำรงตำแหน่งตามที่สมเด็จพระสังฆราชทรงประกาศแต่งตั้ง ทั้งนี้ ภายใต้หลักการสำคัญ คือ การดำเนินการดังกล่าวต้องเป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบเพื่อความผาสุกและเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา การปกครองคณะสงฆ์ไทยตามกฎหมายปัจจุบันบัญญัติให้สมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์ตามมาตรา 8 และทรงรับผิดชอบร่วมกับมหาเถรสมาคม โดยทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ตามมาตรา 12 เมื่อพิจารณาในแง่การปกครองตามกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับนี้ ตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นตำแหน่งที่ทรงมีอำนาจและหน้าที่ที่สมบูรณ์ครบตามความหมายของตำแหน่งอย่างแท้จริง กล่าวคือ สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นทั้งประธานสังฆสมามีอำนาจนิติบัญญัติตรากฎหมายคณะสงฆ์ เป็นสังฆนายกมีอำนาจปกครองคณะสงฆ์ และเจ้าคณะต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ปกครองลดหลั่นกันลงไป และเป็นประธานคณะวินัยธรเป็นการใช้อำนาจตุลาการที่ทางพระเรียกว่าวินัยธร โดยมหาเถรสมาคมทำหน้าที่เป็นศาลสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย

ในการปฏิบัติงานมหาเถรสมาคมนั้น ได้แต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคมและคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคมช่วยปฏิบัติงานตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมายมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการบริหารกิจการปกครองคณะสงฆ์ ประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร คือ การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น โดยมีวิธีการดำเนินงานการทั้ง 6 ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์กร งานบุคลากร การอำนวยความสะดวก และการกำกับดูแล (POSDC) ในการบริหารงานกิจการของคณะสงฆ์ไทยมี 6 ประการ คือ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ โดยการปกครองคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม โดยในส่วนกลางมีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางในการปกครอง มีพระสังฆาธิการในส่วนกลาง เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตนเรียกว่า “หน” โดยมีเจ้าคณะหนใหญ่ 5 หน คือ 1) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง 2) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ 3) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก 4) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ 5) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต และคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคแบ่งการปกครองออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล มีพระสังฆาธิการในส่วนกลางเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตนเรียกว่า เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล

ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้นมีหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาส่งเสริมการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ได้ คือ หลักปาปณิกธรรม หลักอภิธานิยธรรม หลักสาราณีนียธรรม และหลักสังคหวัตถุ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ปัญหาอุปสรรคของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือ จำนวนพระสังฆาธิการไม่เพียงพอต่อการเผยแผ่ธรรมะ และขาดการสนับสนุนปัจจัยในกิจการสงฆ์เพื่อสอนธรรมะแก่นักเรียน และข้อเสนอเกี่ยวกับภารกิจ 6 ด้าน สรุปได้ดังนี้

1. ด้านการปกครอง

1.1 ปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย มีการมอบนโยบายเพื่อนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ปรับเปลี่ยนตำแหน่งโดยพิจารณาจากความเหมาะสม จัดโครงสร้างการบริหารแบบมีส่วนร่วม กระจายอำนาจในการบริหารงาน ทำงานเป็นทีม ตลอดจนจัดให้มีไวยาวัจกรช่วยในกิจการของสงฆ์

1.2 จัดให้มีคณะกรรมการพิจารณาพระสงฆ์ที่ทำผิดวินัย

1.3 จัดระเบียบการบริหาร การเงินและกิจการภายในวัด

1.4 ควรมีหลักสูตรพัฒนาเจ้าอาวาสในการเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง

2. ด้านการศาสนศึกษา พัฒนาพระภิกษุสามเณร โดยปรับปรุงหลักสูตรและกระจายการศึกษาให้ทั่วถึง โดยรัฐให้การสนับสนุนงบประมาณ

3. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพิ่มพระสังฆาธิการให้เพียงพอต่อการเผยแผ่ธรรมะ มุ่งเน้นเรื่องการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้ทราบ เข้าใจ และสามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ทำให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและสังคมได้

4. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ จัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชนให้ทั่วถึง

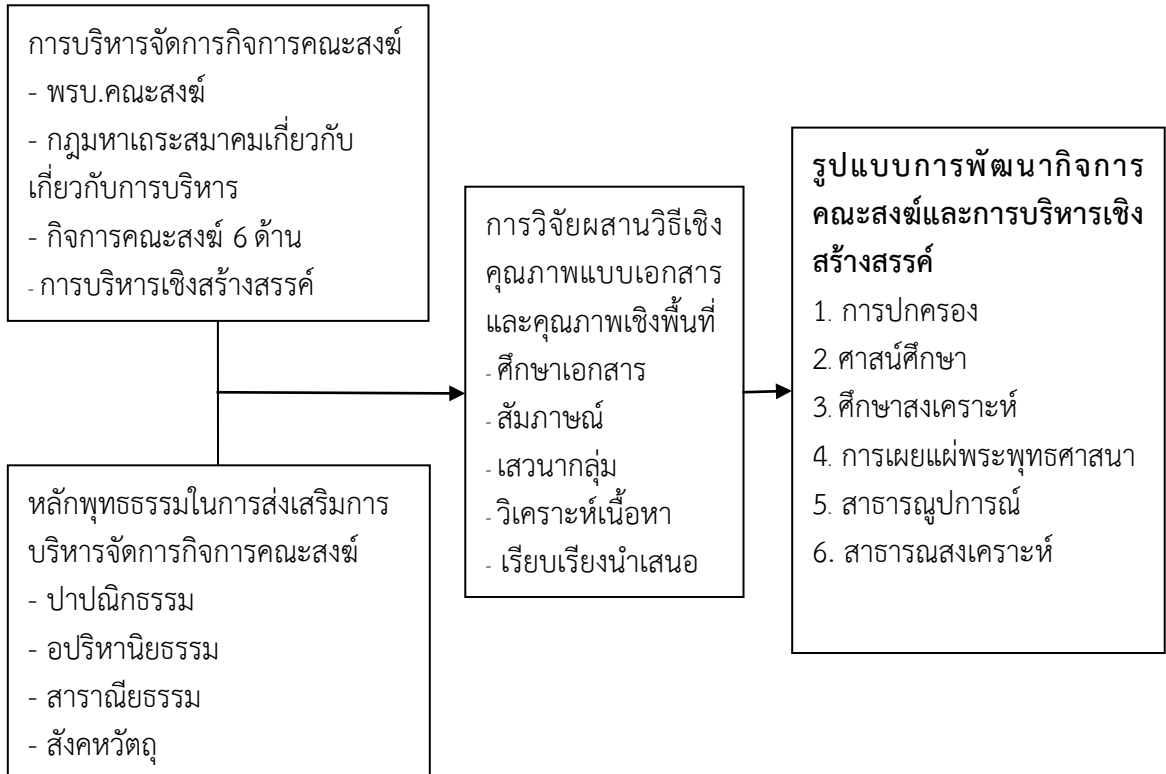
5. ด้านการสาธารณูปการ การก่อสร้างอาคารภายในวัดควรอนุรักษ์ศิลปะแบบไทย มีแบบแปลนเป็นสัดส่วน โดยมีคณะกรรมการสงฆ์ดูแล ควรพัฒนาวัดให้สะอาด ร่มรื่น เป็นแหล่งเรียนรู้คุณธรรม

6. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ควรส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมในการจัดอบายมุข

การบริหารวัดในทศวรรษหน้าพบว่า 1) วัดอุปสงค์เพื่อการบริหารให้พระภิกษุปฏิบัติตามธรรมวินัย พัฒนาวัดให้สะอาดร่มรื่น ให้เป็นแหล่งเรียนรู้คุณธรรม จัดระเบียบการบริหารการเงินและกิจการภายในวัด รวมทั้งให้เจ้าอาวาสมีวิสัยทัศน์ 2) โครงสร้างการบริหารเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบคณะกรรมการและการกระจายอำนาจ การตรวจสอบ รวมถึงการมีไวยาวัจกรช่วยในกิจการของสงฆ์ 3) ภารกิจ 6 ด้าน คือ ปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและ 5. การบริหารวัดในทศวรรษหน้าพบว่า 1) วัดอุปสงค์เพื่อการบริหารให้พระภิกษุปฏิบัติตามธรรมวินัย พัฒนาวัดให้สะอาดร่มรื่น ให้เป็นแหล่งเรียนรู้คุณธรรม จัดระเบียบการบริหารการเงินและกิจการภายในวัด รวมทั้งให้เจ้าอาวาสมีวิสัยทัศน์ 2) โครงสร้างการบริหารเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมใน

รูปแบบคณะกรรมการและการกระจายอำนาจ การตรวจสอบ รวมถึงการมีไวยาวัจกรช่วยในกิจการของสงฆ์ 3) ภารกิจ 6 ด้าน คือ ปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและ 5. การบริหารวัดในทศวรรษหน้าพบว่า 1) วัตถุประสงค์เพื่อการบริหารให้พระภิกษุปฏิบัติตามธรรมวินัย พัฒนาวัดให้สะอาดร่มรื่น ให้เป็นแหล่งเรียนรู้คุณธรรม จัดระเบียบการบริหารการเงินและกิจการภายในวัด รวมทั้งให้เจ้าอาวาสมีวิสัยทัศน์ 2) โครงสร้างการบริหารเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบคณะกรรมการและการกระจายอำนาจ การตรวจสอบ รวมถึงการมีไวยาวัจกรช่วยในกิจการของสงฆ์ 3) ภารกิจ 6 ด้าน คือ ปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและ 5. การบริหารวัดในทศวรรษหน้าพบว่า 1) วัตถุประสงค์เพื่อการบริหารให้พระภิกษุปฏิบัติตามธรรมวินัย พัฒนาวัดให้สะอาดร่มรื่น ให้เป็นแหล่งเรียนรู้คุณธรรม จัดระเบียบการบริหารการเงินและกิจการภายในวัด รวมทั้งให้เจ้าอาวาสมีวิสัยทัศน์ 2) โครงสร้างการบริหารเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบคณะกรรมการและการกระจายอำนาจ การตรวจสอบ รวมถึงการมีไวยาวัจกรช่วยในกิจการของสงฆ์ 3) ภารกิจ 6 ด้าน คือ ปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและ

2.11 สรุปกรอบแนวความคิด

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบเอกสาร และเชิงพื้นที่ (Area-Based) ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาข้อมูลที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เพื่อให้ทราบรายละเอียดของประเด็นสำคัญที่ศึกษาและครอบคลุมเนื้อหาสาระอย่างครบถ้วน พร้อมกันนี้ ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) และการเสวนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ทำให้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึกที่มีชัดเจนโดยสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะได้ (Analytical Induction) ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอกระบวนการและรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการทำวิจัย
2. กำหนดพื้นที่การวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
4. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย
5. การตรวจสอบเครื่องมือ
6. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
7. การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย
8. สรุปการเรียบเรียงและการนำเสนอข้อมูล

3.1 รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยภาคสนาม (Field Work) โดยข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดอย่างเป็นระบบ ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำมาอภิปรายผลด้วยการเขียนพรรณนา (Descriptive Paragraphs)

3.2 กำหนดพื้นที่การวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยและศึกษาข้อมูลภาคสนามในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้แก่ 1) จังหวัดนครปฐม 2) จังหวัดนนทบุรี 3) จังหวัดปทุมธานี โดยศึกษาในมิติการดำเนินงานด้านการพัฒนาและการบริหารคณะสงฆ์

ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยโดยเลือกศึกษากลไกพื้นที่ดังกล่าวเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากอยู่ในเขตพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อคณะสงฆ์ในภาพรวม มีความเชื่อมโยงกับศูนย์กลางอำนาจการปกครอง คณะสงฆ์อย่างสำคัญ ซึ่งเป็นปัญหาโดยภาพรวมของการพัฒนาการบริหารคณะสงฆ์ และผู้เกี่ยวข้อง เห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญและเป็นโจทย์ที่ต้องหาแนวทางแก้ไขและต้องพัฒนาร่วมกัน เพื่อยกระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปในแนวทางที่ดีขึ้นเพื่อการพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์ให้มีความเรียบร้อย ติงตามพระวินัยได้อย่างเป็นรูปธรรมและมั่นคงยั่งยืน

3.3 เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

การวิจัยนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คณะวิจัยจักได้พัฒนาแบบสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลที่เน้นความคิดสร้างสรรค์ และตรวจสอบให้แน่ใจว่าคำถามสอดคล้องกับบริบทการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดขั้นตอนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้เป็นกรอบในการสัมภาษณ์ ซึ่งพัฒนาแนวของข้อคำถามจาก การศึกษาทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ประเด็นการสัมภาษณ์เป็นไปตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของเรื่องที่จะทำการวิจัย
2. ทำการสร้างแบบสัมภาษณ์จะให้ครอบคลุมถึงนิยามปฏิบัติการ โดยส่งแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity)
3. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่กำหนดไว้ในการวิจัยเป็นลำดับ

3.4 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับผู้ให้ข้อมูลเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ และการบริหารเชิงสร้างสรรค์” ในจังหวัดกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้แก่ จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรี และจังหวัดปทุมธานี การวิเคราะห์ประเด็นบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยนั้น มี 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการศาสนศึกษา 3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) ด้านการสาธารณูปการ และ 6) ด้านการสาธารณสงเคราะห์

3.4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source)

ข้อมูลปฐมภูมิ คือ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลเบื้องต้น เป็นข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่จริงซึ่งคณะผู้วิจัยรวบรวมคำตอบจากผู้สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ และการเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม

3.4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source)

ข้อมูลทุติยภูมิ คือ ข้อมูลที่คณะผู้วิจัยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารหลักฐานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร หนังสือ งานวิจัย และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วารสารวิชาการ บทความวิชาการ บทความวิจัย ตลอดจนข้อมูลสถิติที่รวบรวมไว้โดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาหรือแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นที่ยอมรับได้เว็บไซต์ต่างๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ

3.4.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากกลุ่มประชากรสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากในพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่และมีหน้าที่ มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงเป็นกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ดังต่อไปนี้

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์

งานวิจัยนี้กำหนดกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เลือกแบบ Purposive Sampling เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ คณะสงฆ์ พระพุทธศาสนา สาธารณสงเคราะห์ และสาธารณูปการณ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์รวมทั้งสิ้นจำนวน 21 รูป/คน โดยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 รูป/คน ดังนี้

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านคณะสงฆ์ 6 รูป/คน
2. ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา 5 รูป/คน
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณสงเคราะห์ 5 รูป/คน
4. ผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณูปการณ 5 รูป/คน

3.5 การตรวจสอบเครื่องมือ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ในการวิจัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดแบบสัมภาษณ์ให้เป็นไปตามกรอบแนวคิด
2. ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์”
3. เขียนนิยามปฏิบัติการในงานวิจัยนี้ให้ครอบคลุมเนื้อหาในแต่ละลักษณะที่ต้องการวัดและสร้างข้อคำถามตามที่นิยามไว้
4. นำแบบสัมภาษณ์ไปตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยยึดวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดเป็นกรอบความเที่ยงตรง การหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาใช้วิธีการสืบค้นจากข้อมูลที่มีอยู่แล้ว โดยอาศัยการวิเคราะห์เนื้อหาจากงานวิจัย หนังสือ เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่กำหนดไว้ในงานวิจัยเป็นลำดับ

3.6 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์” คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการเข้าสัมภาษณ์ด้วยตนเอง พร้อมด้วยการจดบันทึก ใช้เครื่องบันทึกเสียง และถ่ายภาพประกอบการสัมภาษณ์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จากนั้นจึงทบทวนวรรณกรรม เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 21 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 3 นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์”

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย มีขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source)

ข้อมูลปฐมภูมิ คือ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลเบื้องต้น เป็นข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่จริงซึ่งคณะผู้วิจัยรวบรวมคำตอบจากผู้สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ และการเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม

2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source)

ข้อมูลทุติยภูมิ คือ ข้อมูลที่คณะผู้วิจัยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารหลักฐานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร หนังสือ งานวิจัย และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วารสารวิชาการ บทความวิชาการ บทความวิจัย ตลอดจนข้อมูลสถิติที่รวบรวมไว้โดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาหรือแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นที่ยอมรับได้เว็บไซต์ต่างๆ ทั้งของไทยและต่างประเทศ

3) การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1) จัดเตรียมเครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกแบบเจาะจง จำนวน 4 กลุ่ม จำนวน 21 รูป/คน ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญด้านคณะสงฆ์ 6 รูป/คน

กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา 5 รูป/คน

กลุ่มที่ 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณสงเคราะห์ 5 รูป/คน

กลุ่มที่ 4 ผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณูปการ 5 รูป/คน

2) ส่งหนังสือเชิญบุคคลเพื่อขอสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

3) เตรียมการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้ส่งข้อมูลเพื่อประกอบการสัมภาษณ์ และนัดวันเวลาที่สัมภาษณ์แก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละคนในแต่ละกลุ่ม ศึกษาประเด็นคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ให้ชัดเจน เตรียมเครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ที่จำเป็นอื่น ๆ เช่น กล้องถ่ายรูปให้พร้อมก่อนการสัมภาษณ์

4) ดำเนินการสัมภาษณ์ ก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะแจ้งวัตถุประสงค์และเหตุผลของการสัมภาษณ์ ขออนุญาตบันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์ ขออนุญาตถ่ายภาพขณะมีการให้สัมภาษณ์ และแจ้งให้ทราบว่า ข้อมูลทั้งหมดที่บันทึกหรือขอไว้ ผู้วิจัยจักเก็บไว้เป็นความลับ

5) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อนำผลไปวิเคราะห์ และสรุปข้อมูลการสัมภาษณ์

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามชนิดเทคนิควิจัย ได้แก่

3.7.1 ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ใช้วิธีการวิเคราะห์ เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย นำเสนอ ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา (Descriptive Paragraphs)

3.7.2 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบ พรรณนา (Descriptive Paragraphs) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้น นำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้โดยทำไป พร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใด วิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบ คำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

3.7.3 จากการศึกษา ตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นแรก ผู้วิจัยได้ตรวจสอบ ข้อมูลว่าเพียงพอแล้วหรือไม่ ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงอีกครั้ง และดำเนินการเก็บข้อมูลจนมีความครบถ้วน สมบูรณ์

3.7.4 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ไดจาก การสนทนากลุ่ม ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นขององค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยโดยตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ
2. รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อนำคำตอบที่ได้มาสรุปเป็นการ ยืนยันหรือปรับแก้องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

3.8 สรุป (การเรียบเรียงและการนำเสนอข้อมูล)

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม เฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้น นำมาสังเคราะห์ความรู้โดยวิธีการเชิงประจักษ์ตามหลักการจัดการองค์ความรู้ และเรียบเรียงผล การศึกษานำมาสรุปผลการวิจัย เสนองานวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อหน่วยงาน และผู้เกี่ยวข้อง และจัดทำ ข้อเสนอแนะด้วยพรรณนาวิธี (Descriptive Method)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในบทที่ 4 นี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำมาสู่ผลของการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอรูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา ดังต่อไปนี้

4.1 ด้านการปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์ในเชิงสร้างสรรค์ เป็นการบริหารจัดการคณะสงฆ์โดยใช้แนวคิดที่เน้นนวัตกรรม ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วม เพื่อให้พระสงฆ์สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่สูญเสียหลักธรรมคำสอนที่สำคัญ ซึ่งแนวทางการปกครองคณะสงฆ์ในเชิงสร้างสรรค์ ควรเป็นไปตามรูปแบบ ดังต่อไปนี้

4.1.1 การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

ปัจจุบันความรู้ความสามารถรอบด้าน หรือวิริยฐานะทางการศึกษามีใช้ส่วนสำคัญเพียงอย่างเดียวในการบริหารปกครองคณะสงฆ์ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือคุณธรรมและจริยธรรม อันหมายถึง จิตใจงาม มีความประพฤติดี ฉะนั้น การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนี้ จึงเป็นการส่งเสริมพระภิกษุผู้มีคุณธรรม และจริยธรรมเข้ามาอยู่ในส่วนของการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อการบริหารจัดการอันไม่บกพร่อง มีความโปร่งใส และดำรงธรรมให้คงอยู่ ทั้งนี้พระภิกษุผู้มีศีลาจารวัตรยังเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับพระภิกษุสงฆ์ ในสมัยพุทธกาล การปกครอง การบริหารจัดการคณะสงฆ์ แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะมีได้ทรงแต่งตั้ง พระภิกษุ หรือคณะสงฆ์หมู่ใดหมู่หนึ่งขึ้นมาปกครอง แต่พระองค์ทรงให้การสนับสนุนและทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการประพฤติดี ปฏิบัติดี โดยจะเห็นได้ในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค สีสสูตร ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เฒ่าประกอบด้วยธรรม 5 ประการ ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ และเป็นที่ยกย่องของเพื่อน พรหมจรรย์ ธรรม 5 ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุผู้เฒ่าเป็นผู้มีศีล สำรวม ในปาติโมกข์สังวร ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษมี ประมาณน้อย สมทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย 1 เป็นพหูสูตทรงไว้ซึ่งสุตะ สะสมสุตะ เป็นผู้ได้สติมาก ทรงจำไว้ คล่องปาก ชื่นใจ แห่งตลอดด้วยดีด้วยทิวาสุต ซึ่งธรรมทั้งหลายอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศ พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง 1 เป็นผู้มีความกล้าหาญ ปราศจากความหวาดกลัว ปราศจากความกลัว 1 เป็นผู้มีความหมายดี 1 เป็นผู้ได้ตาม ความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งฉาน 4 อันมีในจิตยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน 1 กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอัน หาสภาวะมิได้ เพราะ อสภาวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ 1 ดูก่อน

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เถระประกอบด้วยธรรม 5 ประการนี้แล ย่อมเป็นที่รักเป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ และเป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์”
(อง.ปญจก. 36/87/208-209)

ดังนั้น จากพระสูตรในข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า การนำภิกษุที่มีคุณธรรมและจริยธรรมสูงมาปกครองหรือบริหารองค์กรสงฆ์เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้พระสงฆ์ผู้ทรงศีลมีบทบาททบาทในการเผยแผ่ศาสนาและบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการส่งเสริมภิกษุที่มีคุณธรรมและจริยธรรมให้มาปกครองเป็นแนวทางที่ช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนาและช่วยให้การบริหารคณะสงฆ์เป็นไปอย่างเหมาะสม ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยหลักธรรม แนวทางการบริหาร และระบบตรวจสอบที่เข้มแข็งเพื่อให้เกิดความโปร่งใสและเป็นธรรม ซึ่งประโยชน์ของการส่งเสริมภิกษุผู้มีคุณธรรมปกครอง ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชน ลดปัญหาการทุจริตหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในคณะสงฆ์ ส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น

4.1.2 การมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็น

นับมาตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า สังคมโลกในยุคปัจจุบันตื่นตัวกับการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของสังคม ในปัจจุบันการปกครองและการบริหารจัดการคณะสงฆ์ได้ยึดรูปแบบแนวทางเช่นนี้มาใช้ในการปกครอง โดยจะเห็นได้ว่า สมเด็จพระสังฆราชฯ ท่านได้แต่งตั้งคณะผู้บริหารจัดการที่เรียกว่า มหาเถระสมาคม และนอกเหนือไปกว่านี้ การปกครองของคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันได้มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคมโลกในยุคปัจจุบัน กล่าวคือ คณะสงฆ์ได้มีการกระจายศูนย์อำนาจการปกครองไปยังส่วนต่าง ๆ อันได้แก่ ภาค จังหวัด อำเภอ และตำบล ลักษณะการปกครองเช่นนี้ เป็นส่วนในการส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ในเชิงสร้างสรรค์ ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็น โดยตรงกับหลักการของ ดร. เอ็มเบ็ดก้า ที่ได้เป็นผู้ร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญในการปกครองให้ประชาชนอินเดียทุกคนชั้นวรรณะ มีสิทธิออกความคิดเห็น ซึ่งหลักการในข้างต้นนี้เองมีความสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ไม่ได้แบ่งแยกบุคคลสถานะทางสังคม แต่ทรงมุ่งเน้นธรรมเป็นสื่อกลาง จึงทำให้ผู้คนจากหลากหลายวรรณะที่มีความสนใจสามารถเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในบวรพระพุทธศาสนาได้ และพระองค์นั้นก็มิได้ทรงปิดกั้นความเห็น แต่หากความเห็นนั้นจะต้องเป็นความเห็นที่ถูกต้อง อีกประการในครั้งที่พระพุทธเจ้าเริ่มบัญญัติพระวินัย พระองค์ทรงเรียกประชุมสงฆ์ก่อนบัญญัติสิกขาบททุกครั้งเสมอ ๆ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นเป็นนโยบายส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ในเชิงสร้างสรรค์ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การเสนอความคิดของพระสงฆ์ หรือส่วนที่เกี่ยวข้อง ก็ต้องเป็นไปโดยไม่ผิดหลักพระธรรมวินัย ไม่ชักประโยชน์เข้าหาตน หลีกเลี่ยงการเมืองทางโลก การวิพากษ์วิจารณ์คณะสงฆ์ต้องทำด้วยความเคารพและอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย และข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายมหาเถรสมาคมต้องผ่านขั้นตอนที่เป็นทางการ

4.1.3 การนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครอง

คณะสงฆ์เป็นหนึ่งในบุคลากรทางพระพุทธศาสนา โดยกล่าวได้ว่า เป็นผู้ที่เกิดโดยธรรมขององค์สมเด็จพระสัมสัมพุทธเจ้าโดยตรง และโดยอ้อมก็ตาม ต้องเคยเป็นผู้ที่ผ่านการศึกษเล่าเรียนหลักธรรมคำสอนอยู่บ้าง ฉะนั้น การนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครอง จึงเป็นการส่งเสริมด้านการ

ปกครอง การบริหารจัดการคณะสงฆ์ในเชิงสร้างสรรค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง หลักธรรมที่ใช้ในการปกครองประการแรกนั้น เรียกว่า หลักปาปณิกธรรม 3 โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ในทศตปิปาปณิกสูตร อันได้แก่ 1) เป็นผู้มีความดี 2) ฉลาด 3) ถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัย 1 (อง.ตีกก. 34/459/61) หลักปาปณิกธรรม ข้อแรก เป็นผู้มีความดี คือ คณะสงฆ์เป็นผู้มีที่ศนะวิสัย คัดเลือกผู้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ โดยคำนึงถึงความเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม ข้อสอง ฉลาด คือ คณะสงฆ์เป็นผู้มีความฉลาด และไหวพริบปฏิภาณในการบริหารปกครอง แก้ไขปัญหา และคิดงานเป็น ข้อสาม ถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัย คือ คณะสงฆ์พึงมีผู้อุปถัมภ์ในการทำกิจอันเป็นประโยชน์ส่วนรวมต่าง ๆ

ผู้สัมภาษณ์ท่านที่ 5 ได้ให้ความเห็นว่า หลักคุณธรรมทั้งสามประการนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาระบบการบริหารของคณะสงฆ์ในบริบทปัจจุบันได้ ดังนี้

การมีวิสัยทัศน์ (จักขูมา) ช่วยส่งเสริมให้ผู้นำคณะสงฆ์สามารถวางแผนยุทธศาสตร์ระยะยาวที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะในด้านการนำพระพุทธศาสนาเข้าสู่โลกดิจิทัล เช่น การจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาคณะสงฆ์ในระยะ 10 ปี ที่คำนึงถึงทั้งการอนุรักษ์และการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย

การมีทักษะในงาน (วิรูโร) สามารถพัฒนาเป็นแนวทางในการจัดอบรมพระสังฆาธิการทุกระดับในด้านการบริหารจัดการที่ทันสมัย ไม่ว่าจะเป็นการบริหารวัดให้มีประสิทธิภาพ การจัดการโครงการ การบริหารงบประมาณ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการดำเนินงานต่าง ๆ

การมีมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปนโน) เป็นพื้นฐานในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์กับหน่วยงานภายนอก เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ตัวอย่างเช่น โครงการความร่วมมือระหว่างวัดกับมหาวิทยาลัยในการพัฒนาหลักสูตรด้านพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการ (ผู้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2568)

หลักธรรมที่ใช้ในการปกครองประการที่สอง เรียกว่า หลักอภิธานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุแห่งความสามัคคีของเจ้าลิจฉวีแก่พระอานนท์ อันได้แก่ 1) ประชุมกันเนือง ๆ 2) พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม 3) ไม่บัญญัติข้อที่ไม่เคยบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว 4) สักการะ เคารพนับถือบูชาผู้ใหญ่ 5) ไม่ฉุดคร่า ชมเหง กักขังกุลสตรีทั้งหลาย 6) สักการะ เคารพนับถือบูชาเจดีย์ทั้งภายในและภายนอก 7) จัดอารักขา ป้องกันและคุ้มครองประกอบด้วยธรรมด้วยดีในพระอรหันต์ทั้งหลาย (ที.ม. 13/68/235-237) ในหลักอภิธานิยธรรมนี้ เป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมคณะสงฆ์ให้เกิดความสามัคคี สมานฉันท์ ป้องดอง และดำเนินงานต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน

ผู้สัมภาษณ์ท่านที่ 4 ได้ให้ความเห็นว่า “การปกครองที่จะไปในทิศทางที่ดีได้นั้น ต้องควรมีการส่งเสริม เช่น ควรมีการส่งเสริมด้านการศึกษาให้มาก มอบทุนการศึกษา จัดประชุมทำความเข้าใจในทุกระดับของการปกครอง เพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดถึงสร้างความเป็นหนึ่งในการบริหารกิจการคณะสงฆ์” (ผู้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2568)

หลักธรรมที่ใช้ในการปกครองประการที่สาม เรียกว่า หลักสาราณิยธรรม เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก 6 อย่าง อันได้แก่ 1) กายกรรมประกอบด้วยเมตตา 2) วชิกรรมประกอบด้วยเมตตา 3) โนกรรมประกอบด้วยเมตตา 4) มีศีลเสมอกัน 5) มีทฎฐิเสมอกัน 6) เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ (ที.ป. 16/422/419-420) หลักสาราณิยธรรมที่เป็นหัวใจ

สำคัญใช้ในการปกครองของคณะสงฆ์ คือ การปฏิบัติ และการมีทัศนคติไปในทิศทางเดียว จะช่วยส่งเสริมให้การทำงานด้านการปกครองของคณะสงฆ์เป็นไปโดยราบรื่น และก็เกิดผลที่มีประสิทธิภาพ แต่ทุกอย่างนั้น ต้องอยู่ภายใต้กรอบของสาราณียธรรมที่ต้องประกอบด้วยเมตตา

ผู้สัมภาษณ์ท่านที่ 1 ได้ให้ความเห็นว่า “การบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น มีพระธรรมวินัย และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยว เป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ในฐานะที่พระสงฆ์คือผู้ที่สืบทอดและถ่ายทอดคำสอนของศาสนา จึงต้องนำหลักธรรมมาใช้ในการปฏิบัติด้วย จึงทำให้ในการดำเนินงานต่าง ๆ คณะสงฆ์ต้องนำหลักธรรม เป็นแนวทางในการดำเนินงาน อีกทั้งหลักธรรมคำสอนยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ทำให้เกิดความศรัทธาและความร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน” (ผู้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2568)

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ด้านการปกครองคณะสงฆ์ เป็นแนวทางที่มุ่งเสริมสร้างความมั่นคงและพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ โดยเน้น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) การส่งเสริมพระภิกษุผู้มีศีล ให้มีความสำคัญกับพระภิกษุที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ โดยสนับสนุนให้มีบทบาทในงานคณะสงฆ์ และเป็นแบบอย่างแก่สังคม (2) การมีส่วนร่วมของสงฆ์ เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ทุกระดับแสดงความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจในเรื่องสำคัญ เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและความสามัคคี (3) การนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครอง เช่น หลักอปริหานิยธรรม เป็นต้น มาประยุกต์ใช้เพื่อให้การบริหารงานคณะสงฆ์เกิดความเป็นธรรม และเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งแนวทางทั้ง 3 ประการ จะช่วยให้คณะสงฆ์มีความมั่นคง แจ่มใส และสามารถเป็นหลัคนำทางศีลธรรมแก่สังคมได้อย่างแท้จริง

4.2 ด้านศาสนศึกษา

คณะสงฆ์โดยการปกครองภายใต้กฎหมายของมหาเถรสมาคม ได้เล็งเห็นถึงประโยชน์ และความสำคัญของการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธเจ้า ที่มุ่งให้ให้พระภิกษุสงฆ์เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียนก่อนนำไปสู่การปฏิบัติ ภายใต้บริบทของการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่ประโยชน์ที่แท้จริง ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในอิลคัทพุมสูตร พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก์ มีใจความว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางพวกในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวैयाกรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัทธุตตรม เวทัลละ กุลบุตรเหล่านั้น เล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว ย่อมไตร่ตรอง เนื้อความแห่งธรรมเหล่านั้น ด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้น ย่อมควรซึ่งการเพ่ง แห่งกุลบุตรเหล่านั้น ผู้ไตร่ตรองซึ่งเนื้อความด้วยปัญญา กุลบุตรเหล่านั้นไม่ มุ่งชมผู้อื่นเป็นอานิสงส์ และไม่มุ่งเปลื้องคำกล่าวร้ายผู้อื่นเป็นอานิสงส์ ย่อมเล่าเรียนธรรม และกุลบุตรเหล่านั้น ย่อมเล่าเรียนธรรมเพื่อประโยชน์ใด ย่อมได้ส่วยประโยชน์นั้นแห่งธรรมนั้น ธรรมเหล่านั้น อันกุลบุตรเหล่านั้นเรียนดีแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน” (ม.มู. 18/279/286)

กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาทั้งหมดเป็นเรื่องของการศึกษาตามหมายของคำว่า Education อย่างแท้จริง ถ้าจะให้คำนิยามของการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว กล่าวได้ว่า การศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้ความจริงระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางดีในตัวผู้รู้เอง ในคนอื่นและในสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การศึกษาในพระพุทธศาสนาจึงประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ปริยัติ การศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้รู้ความจริงเกี่ยวกับเรื่องสำคัญ 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องของโลกและจักรวาล (ภพภูมิต่าง ๆ) เรื่องของชีวิตว่าชีวิตคืออะไร เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง อยู่ได้อย่างไร ต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นอย่างไร เป็นต้น เรื่องของเป้าหมายสูงสุดของชีวิต และเรื่องทางปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมายสูงสุดนั้น 2) ปฏิบัติ หมายถึง การตัดกาย วาจา ใจของตนตามหลักการเท่าที่ได้ศึกษามาแล้ว โดยพิสดารได้แก่การสร้างมรรคมงคล 8 ให้เกิดขึ้นในตน โดยย่อได้แก่ การตัดกายวาจาด้วยศีล ตัดจิตใจด้วยสมาธิและปัญญา 3) ปฏิเวธ หมายถึง ความรู้ระดับสูงเกิดขึ้นจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางดีขึ้นในตัวผู้รู้ (แสง จันทร์งาม, 2540, หน้า 1-2)

4.2.1 ส่งเสริมการเรียนพระปริยัติธรรม

ปัจจุบันการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีรูปแบบลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ เมื่อในอดีตการศึกษาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา มิได้มีการวางแบบแผนไว้อย่างเป็นระบบ เป็นเพียงแต่การท่องจำตำรา ด้วยวิธีการ मुखปาฐะ เมื่อสังคมโลกเข้าสู่ยุคการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ และยุคแห่งการอุตสาหกรรม ประเทศไทย หรือสยามประเทศ ณ ขณะนั้น ได้รับผลกระทบจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริ เห็นถึงความสำคัญของการศึกษา โดยได้มีการจัดการศึกษา เรียนรู้หลักธรรมคำสอน ควบคู่ไปกับศาสตร์วิชาตะวันตก บรรดาหนังสือทางพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่ง จึงถูกนำไปใช้เพื่อเป็นหลักสูตรการเรียนการสอน หรือใช้เป็นคู่มือในการสอบวัดผลทางวิชาการพระพุทธศาสนา อาทิเช่น การศึกษาในแผนกบาลี วรรณกรรมพระพุทธศาสนา ที่นำมาใช้นั้น จัดอยู่ในส่วนของคัมภีร์อรรถกถา เช่น คัมภีร์อัมมปทัฏฐกถา (อรรถกถาธรรมบท) นับว่าเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญใช้ในการศึกษาแผนกบาลีหลักสูตรประโยค 1-3 เป็นต้น (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2561, หน้า ก) รูปแบบการศึกษาพระพุทธศาสนาที่รองลงมาจากแผนกบาลีซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงริเริ่มไว้ในปี 2436 และกำหนดให้เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับคณะสงฆ์ในเวลาต่อมา ที่เรียกว่า นักระรรม ซึ่งเป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาจนปัจจุบัน โดยมีหลักเกณฑ์การศึกษาที่วรรณกรรมพระพุทธศาสนาต้องมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้อง อาทิเช่น เรื่องราวความเป็นมาของพระพุทธเจ้าที่กำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษานี้ หนังสือพระพุทธศาสนาที่ต้องนำมาประกอบการเรียน คือ หนังสือพุทธประวัติ เป็นต้น (สุเชาวน์ พลอยชุม, 2541, หน้า 6-7)

ในปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมยังมีการดำเนินมาโดยตลอด และได้การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับตัวผู้เรียน และในส่วนของเรียนการสอนของคฤหัสถ์ ที่เรียกว่า ธรรมะศึกษา เพื่อให้เข้าถึงธรรมได้โดยง่าย ทางคณะสงฆ์ได้มีการพัฒนาหลักสูตรแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถม ระดับมัธยม และระดับอุดมศึกษา และหลักสูตรนี้ก็ยังคงสอดคล้องกับรายวิชาเรียนของผู้เรียนอีกด้วย

นอกจากการส่งเสริมการเรียนพระปริยัติธรรมแล้ว ทางคณะสงฆ์ยังได้ดำเนินงานส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาในชั้นอุดมศึกษา หรือในระดับมหาวิทยาลัย โดยมหาวิทยาลัยนี้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งนี้ยังได้มีการสนับสนุนเงินทุนในการศึกษาเล่าเรียน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถนำความรู้มาใช้เพื่อประโยชน์ต่อสังคมด้วย เจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นายกสภามหาวิทยาลัย มีพระดำริเกี่ยวกับนโยบายการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยว่า ควรจะมีทุนการศึกษาที่จัดตั้งไว้เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรได้ศึกษาที่มหาวิทยาลัยจนจบหลักสูตร อันจะเป็นการสร้าง ศาสนทายาทเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยทรงพระอนุสรณ์ว่า เจ้าพระคุณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 18 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (อดีตนายกสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย) เป็นผู้ทรงคุณูปการแก่การศึกษาของคณะสงฆ์ จึงโปรดประทานพระนามเพื่อถวายพระเกียรติแด่สมเด็จพระสังฆราชเจ้าพระองค์นั้นว่า “ทุนการศึกษาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า (วาสนมหาเถร) ในพระสังฆราชูปถัมภ์” และประทานพระอนุญาตให้มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ดำเนินการบริหารทุนการศึกษาให้บรรลุล่วงวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้พระภิกษุและสามเณรที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการ มีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น อันจะเป็นบุคลากรของคณะสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในการสนองงานพระศาสนาและมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาได้ในอนาคต
2. เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรได้รับการศึกษาในหลักสูตรที่ทันสมัย เข้ากับบริบทของสังคมปัจจุบัน และมีการสอนตามหลักพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ให้สามารถเผยแผ่หลักธรรม คำสอนให้แก่คนไทยและชาวต่างประเทศ
3. เพื่อยกระดับการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร อีกทั้งเตรียมความพร้อมให้สามารถไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นในต่างประเทศ อันจะเป็นการต่อยอดทางวิชาการและวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนาให้มั่นคง
4. เพื่อเตรียมบุคลากรคณะสงฆ์ของประเทศให้พร้อมต่อการเป็นศูนย์กลางในการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของโลก

ทุนดังกล่าว จัดเป็นทุนการศึกษาต่อเนื่องแก่พระภิกษุและสามเณร จำนวน 50 ทุนต่อปี ปีการศึกษาละ 100,000 บาท ตลอดหลักสูตรรวม 400,000 บาท ต่อรูป ซึ่งครอบคลุมค่าเล่าเรียน และค่าใช้จ่ายส่วนตัวตลอดการศึกษา ผู้ได้รับทุนจะศึกษาในหลักสูตรระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในสาขาที่มหาวิทยาลัยกำหนด สามารถขอรับทุนการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นได้ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2563)

4.2.2 การพัฒนาศาสนศึกษาเชิงสร้างสรรค์

ผู้สัมภาษณ์ท่านที่ 1 ได้ให้ความเห็นว่า ศาสนศึกษาในพระพุทธศาสนายุคใหม่: แนวทางการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ การศึกษาทางศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญของพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์และประชาชนได้รับความรู้ด้านธรรมะ ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติที่เหมาะสม และช่วยส่งเสริมการเผยแผ่ศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทของสังคมปัจจุบัน การจัดการด้านศาสนศึกษาจึงควรมีแนวทางที่สร้างสรรค์ ยืดหยุ่น และตอบสนองต่อความ

เปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เพื่อให้การเรียนรู้พระพุทธศาสนาเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้หลากหลายและยั่งยืน แนวทางพัฒนาศาสนศึกษาเชิงสร้างสรรค์สามารถดำเนินการได้ ดังนี้

1. ปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัยและตอบโจทย์สังคม พัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน เช่น การสอนแนวคิด "พุทธจิตวิทยา" "พระพุทธศาสนากับโลกดิจิทัล" หรือ "ศาสนากับการพัฒนาสังคม" โดยเน้นทั้งภาคทฤษฎีและการนำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน ลดการเน้นท่องจำ และส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์ พร้อมทั้งสนับสนุนการศึกษาพระไตรปิฎกในเชิงลึก เพื่อสร้างความเข้าใจในหลักธรรมและเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา

2. ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้และเผยแพร่ธรรมะ นำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เช่น การพัฒนาเว็บไซต์ แอปพลิเคชัน และแพลตฟอร์มเรียนออนไลน์ (E-learning) ผลิตเนื้อหาธรรมะในรูปแบบสมัยใหม่ เช่น คลิปวิดีโอ Podcast หรือ Animation ที่สื่อสารง่าย เข้าถึงได้ทุกวัย พร้อมทั้งจัดกิจกรรมเรียนธรรมะผ่าน Zoom หรือ Facebook Live เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงธรรมะจากที่บ้าน

3. พัฒนาระบบการศึกษาในสถาบันสงฆ์ ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ เช่น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย พัฒนาหลักสูตรที่เปิดกว้างและตอบโจทย์ทั้งพระสงฆ์และฆราวาส สนับสนุนให้พระภิกษุเรียนรู้วิชาสมัยใหม่ควบคู่กับการศึกษาทางธรรม เช่น การบริหารจัดการ จิตวิทยา หรือการพัฒนาองค์กร สนับสนุนการเรียนภาษาบาลีโดยใช้เทคนิคการสอนที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

4. จัดโครงการเผยแพร่ธรรมะที่หลากหลายและเหมาะสมกับทุกช่วงวัย พัฒนากิจกรรมสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น โครงการ “บวชเรียนภาคฤดูร้อน” และ “ค่ายธรรมะสำหรับเยาวชน” โครงการ “ธรรมะสำหรับองค์กร” สำหรับกลุ่มคนทำงาน และ “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ในวัดสำหรับผู้สูงวัย เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกช่วงวัยได้เข้าถึงหลักธรรมและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม

5. เชื่อมโยงศาสนศึกษากับการพัฒนาสังคม สนับสนุนให้วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ไม่เพียงด้านธรรมะเท่านั้น แต่รวมถึงความรู้ด้านวิชาชีพและทักษะชีวิต ส่งเสริมกิจกรรมที่ผสมผสานธรรมะกับการลงมือทำ เช่น การช่วยเหลือผู้ป่วยหรือผู้ประสบภัย พัฒนาโครงการที่สนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียง และอบรมแนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ให้กับชุมชนในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายและนำไปใช้ได้จริง (ผู้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2568)

ผู้สัมภาษณ์ท่านที่ 5 ได้ให้ความเห็นว่า การพัฒนากิจการคณะสงฆ์ด้านศาสนศึกษาเชิงสร้างสรรค์ ควรมุ่งเน้นการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีคุณภาพ ทันสมัย และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ ดังต่อไปนี้

1. การปฏิรูปหลักสูตรพระปริยัติธรรม พัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการพระธรรมวินัยกับศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์และสังคม เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี

2. การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา จัดทำแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์สำหรับการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา ที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา

3. การพัฒนาครูสอนพระปริยัติธรรม จัดตั้งสถาบันพัฒนาครูสอนพระปริยัติธรรมที่มีหลักสูตรการพัฒนาทั้งด้านเนื้อหาและวิธีการสอนที่ทันสมัย โดยมีการอบรมอย่างต่อเนื่องและมีระบบให้คำปรึกษาแนะนำ

4. การส่งเสริมการวิจัยทางพระพุทธศาสนา จัดตั้งศูนย์วิจัยพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการศึกษาวิจัยเพื่อตอบโจทย์สังคมร่วมสมัย และสนับสนุนให้พระสงฆ์นักวิชาการทำงานวิจัยที่เชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหาสังคมปัจจุบัน

5. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์กับมหาวิทยาลัยทั้งในและต่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน

6. การปรับปรุงระบบการวัดและประเมินผล พัฒนาระบบการสอบวัดผลที่มุ่งเน้นการประเมินความเข้าใจและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตจริง มากกว่าการท่องจำ โดยใช้เทคโนโลยีช่วยในการสอบและประมวลผล

7. การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย ผลิตสื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น แอปพลิเคชัน เกมการศึกษา สื่อมัลติมีเดีย ที่สามารถดึงดูดความสนใจของผู้เรียนรุ่นใหม่ หรือเจเนอเรชันใหม่

8. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาหลักสูตรระยะสั้นสำหรับพระสงฆ์และฆราวาสทุกช่วงวัย ที่มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันและการแก้ไขปัญหาสังคม

การพัฒนาด้านศาสนศึกษาเชิงสร้างสรรค์เช่นนี้ จะช่วยให้การศึกษาพระพุทธศาสนามีความน่าสนใจ เข้าถึงได้ง่าย และมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนรุ่นใหม่มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระยะยาว (ผู้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2568)

4.3 ด้านศึกษาสงเคราะห์

รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ ในด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการสนับสนุนสงเคราะห์ทางการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส หรือผู้ไม่สามารถเข้าถึงระบบการศึกษาได้ โดยที่คณะสงฆ์มีส่วนร่วมร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ และทั้งยังเป็นกำลังสำคัญในการดำเนินการในเรื่องนี้เองอีกด้วย ซึ่งการดำเนินการด้านศึกษาสงเคราะห์ มีหลักการและแนวทางการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

4.3.1 หลักการจัดการศึกษาสงเคราะห์

หลักการศึกษาสงเคราะห์เป็นภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศโดยมีความมุ่งหมาย 4 ลักษณะ คือ

1. การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติโดยมุ่งให้พระภิกษุสามเณรนักเรียนได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมได้แก่โรงเรียนราษฎร์การกุศลของวัดศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด

(ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เดิมหรือวันหยุดอื่นๆ) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยสงฆ์

2. การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชนได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐหรือเอกชน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติเช่นการเป็นผู้นำในการตั้งโรงเรียนในชนบทที่ตั้งวัดการให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัดการให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่นการเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆการให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กกำพร้า

3. การสอนศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการศึกษาชาติเช่น การสอนธรรมศึกษาการสอนศีลธรรมหน่วยงานพระธรรมทูตและหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ

4. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษาสถาบันการศึกษาหรือบุคลากรทางการศึกษา เช่น มอบทุนการศึกษามอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ

ดังนั้น ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของวาสนาได้บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัว เพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชนหรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษาหรือการดำเนินการใดๆของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไป เพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียนจัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น (กองการศึกษาสงเคราะห์, 2541, หน้า 8)

4.3.2 แนวทางการบริหารงานด้านการศึกษาสงเคราะห์

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการบริหารและกำกับดูแลคณะสงฆ์ภายในเขตปกครองของตน โดยหน้าที่ดังกล่าวครอบคลุมถึงการบริหารกิจการของคณะสงฆ์และงานด้านพระศาสนา ซึ่งได้ระบุไว้อย่างชัดเจนในกฎหมายธรรมนูญ พ.ศ. 2541 ซึ่งกล่าวถึงภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ทั้งหมด 6 ด้าน หนึ่งในภารกิจสำคัญคือการบริหารงานด้านการศึกษาสงเคราะห์

ในด้านการศึกษาสงเคราะห์ คณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาของเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ทั้งในแง่ของการเรียนรู้ การอบรมจริยธรรม การจัดหาที่อยู่อาศัยและอาหาร เพื่อให้เด็กเหล่านั้นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ การดำเนินงานด้านการศึกษาสงเคราะห์โดยพระภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็น 5 รูปแบบหลัก ได้แก่

1) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนประเภทนี้จัดตั้งขึ้นโดยวัดหรือมูลนิธิวัด มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเยาวชนที่ยากจน โดยบางแห่งเปิดรับนักเรียนทั่วไป ทั้งชายและหญิง ขณะที่บางแห่งเปิดรับพระภิกษุและสามเณรเข้าศึกษาร่วมด้วย

2) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ โรงเรียนกลุ่มนี้จัดตั้งขึ้นตามพระราชประสงค์ และอยู่ภายใต้พระบรมราชานุญาต มีสถานะเป็นโรงเรียนเอกชนในกำกับของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีอยู่ 3 แห่ง ได้แก่

(1) โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ

(2) โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม

(3) โรงเรียนนนทบุรียวิทยา จังหวัดน่าน

3) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์การศึกษานี้ขึ้นเพื่ออบรมและปลูกฝังคุณธรรม ศีลธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมที่ดีงามแก่เยาวชน ศูนย์เหล่านี้เปิดการเรียนการสอนเฉพาะวันอาทิตย์ โดยดำเนินการภายใต้ระเบียบกรมการศาสนา พ.ศ. 2534 และอยู่ในความดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

4) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นหน่วยงานที่วัดจัดตั้งขึ้นเพื่ออบรมดูแลเด็กเล็กก่อนเข้าสู่วัยเรียน โดยเปิดรับทั้งเด็กชายและเด็กหญิง จัดตั้งภายใต้ระเบียบกรมการศาสนา พ.ศ. 2537 และสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

5) โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์/พระราชูปถัมภ์ โรงเรียนประเภทนี้อยู่ในสังกัดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และอยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ ปัจจุบันมีเพียงแห่งเดียวคือ “โรงเรียนวินิตศึกษา” ซึ่งเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษา

นอกเหนือจากการจัดตั้งสถานศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนแล้ว คณะสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาผ่านการสนับสนุนทุนการศึกษาในระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษารวมถึงการพัฒนาสถานศึกษาในชุมชน การจัดหาอุปกรณ์การเรียน และการให้การสนับสนุนเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาอยู่

นอกจากนี้ วัดยังมีบทบาทในด้านการศึกษาสงเคราะห์เชิงอาชีพ โดยจัดให้มีการฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ สำหรับกลุ่มประชาชนที่ขาดโอกาส หรือผู้ที่อาศัยอยู่ในวัด เพื่อให้พวกเขามีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการจัดหาวิทยากร วัสดุ สื่อการเรียนการสอน และอุปกรณ์ที่จำเป็น ทั้งนี้ บางวัดยังดำเนินกิจกรรมเชิงอาชีพอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นต้นแบบและศูนย์การเรียนรู้ เช่น การปลูกสมุนไพร การทำสวนผลไม้ หรือการผลิตปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น (กองการศึกษาสงเคราะห์, 2541 หน้า 6)

ผู้ให้สัมภาษณ์ทำที่ 3 ได้ให้ความเห็นว่า ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส ห่างไกลจากสถานศึกษาของรัฐหรือขาดความพร้อมในการเข้าสู่สถานศึกษาของรัฐได้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน เป็นกิจการที่คณะสงฆ์จัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือภาครัฐในการพัฒนาบุคลากรของประเทศให้มีความเท่าเทียมกัน แต่ควรจัดทำเป็นลำดับรองจากการศาสนาศึกษา ควรสนับสนุนในลักษณะการมอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนจากสถานศึกษาของรัฐมากกว่า ซึ่งจะเป็นลักษณะของการบริหารแบบ “บวร” ที่เกื้อกูลกัน (ผู้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2568)

4.4 ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระภิกษุสงฆ์ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้านั้น ทรงเห็นถึงประโยชน์ของการเผยแผ่หลักธรรม เพื่อที่จะยังประโยชน์ 3 อย่างให้เกิดขึ้นแก่มหาชน อันได้แก่ ประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นผู้ดำรงอยู่ในความประพฤติอันดีงาม ประโยชน์ในท่ามกลาง เป็นผู้มีจิตใจสงบนิ่งไม่หวั่นไหวต่อสิ่งเร้าภายนอก ประโยชน์สูงสุด เป็นผู้พ้นแล้วจากเครื่องร้อยรัดทั้งปวง ดังนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงแนะนำแนวทางและประโยชน์แก่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งแนวทางนี้เอง พระภิกษุสงฆ์ได้ถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่

เป็นของมนุษย์ พวกเขาจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่
มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและ
มนุษย์ พวกเขาอย่าได้ ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามใน
เบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ
ทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธูสีคือกิเลสในจักขุ
น้อย มีอยู่ เพราะไม่ได้ ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรม จักมี ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอูรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม”
(วิ.ม. 06/32/72)

ในพระพุทธช้างต้นนี้ แสดงให้เห็นหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวาง
ไว้ มิได้ให้พระภิกษุหนึ่งเฉยอยู่กลับที่ รอกการเชิญแต่เพียงเท่านั้น พระองค์ยังได้ทรงวางนโยบายการเผย
แผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก โดยกล่าวได้ว่า เป็นการเข้าหาคนในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อสอนธรรม ใน
ปัจจุบันคณะสงฆ์ได้ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักนโยบายนี้ โดยการนำหลักธรรมคำ
สอน และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เข้าไปยังตามโรงเรียน หน่วยงานราชการ หน่วยงานรัฐ
เพื่ออบรมธรรมะ สอนให้ประชาชนเข้าบริบทของพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้
ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนได้ โดยการเผยแผ่ธรรมของคณะสงฆ์ไม่ได้จำกัดไว้เพียงบุคคลใดบุคคล
คนหนึ่ง แต่มุ่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาทุกช่วงวัย ด้วยการปรับให้เหมาะสมกับอายุ ซึ่งเห็นได้จากการ
เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในส่วนเยาวชน คนทำงาน และผู้สูงอายุ ตัวอย่างโครงการที่เป็นแนว
ทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ ได้แก่ โครงการหมู่บ้านศีล 5 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.4.1 หมู่บ้านรักษาศีล 5

โครงการ “หมู่บ้านรักษาศีล 5” มีจุดเริ่มต้นจากการตระหนักถึงสถานะความไม่สงบและ
ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยช่วงเวลาที่ผ่านมา ซึ่งเป็นผลจากปัจจัยหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น
เป็นอาชญากรรมที่เพิ่มขึ้น การละเมิดกฎหมาย ปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อม การแพร่ระบาดของยา
เสพติด พฤติกรรมเสพอบายมุข การแบ่งแยกทางความคิด การมุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตน รวมไปถึง
การขาดความเคารพต่อสถาบันหลักของชาติ สาเหตุของปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการขาด
จิตสำนึกในคุณธรรมและสติในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่บ่อนทำลายความสงบเรียบร้อย
ของสังคมไทยโดยรวม ด้วยความหวังยึดต่อสถานการณ์ดังกล่าว สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า รัชกาลที่ 7
ดำรงตำแหน่งผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้มีดำริให้ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนว
ทางแก้ไข โดยเน้นการนำ “ศีล 5” มาเป็นหลักในการส่งเสริมความสามัคคี การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
และสร้างพื้นฐานแห่งจริยธรรมในชีวิตประจำวัน จึงได้เสนอแนวคิดการจัดตั้ง “หมู่บ้านรักษาศีล 5”
ขึ้น เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนหันมายึดถือศีล 5 เป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งจะช่วยให้
สังคมมีความปลอดภัย สงบสุข และลดปัญหาความขัดแย้งในระยะยาว

แนวคิดนี้สอดคล้องกับนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่มีเป้าหมาย
ส่งเสริมความสามัคคีปรองดอง และสร้างความสมานฉันท์ในชาติอย่างยั่งยืน โดยถือว่าเป็นนโยบาย
เร่งด่วนที่สมควรได้รับการดำเนินการอย่างทั่วถึง ในการนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทั้งใน
ส่วนกลางและระดับภูมิภาค ได้ร่วมมือกับคณะสงฆ์ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาค

ประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ ในการผลักดันและขยายผลโครงการให้ครอบคลุมตั้งแต่ระดับครัวเรือนไปจนถึงหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และระดับจังหวัด

หัวใจสำคัญของโครงการนี้คือการปลูกฝังคุณธรรมขั้นพื้นฐานให้แก่ประชาชน โดยใช้ “ศีล 5” เป็นกรอบแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ได้แก่ การละเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การไม่ลักขโมยหรือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นโดยมิชอบ การไม่ประพฤติผิดทางเพศ การไม่กล่าวเท็จหรือใช้วาจาหลอกลวง การไม่เสพสิ่งมึนเมาและสารเสพติด

ดังนั้น การยึดมั่นในศีลทั้งห้านี้ ช่วยให้ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา เคารพซึ่งกันและกัน ลดการเบียดเบียนทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ซึ่งนำไปสู่สังคมที่สงบเรียบร้อย มีระเบียบและปลอดภัยมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังส่งเสริมความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมในภาพรวม

ในงานเขียนของพุทธทาสภิกขุเรื่อง *หน้าที่ของมนุษย์* ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า การที่มนุษย์จะดำรงชีวิตอย่างสมบูรณ์ในความเป็นมนุษย์นั้น จะต้องมียศ 5 เป็นพื้นฐาน ซึ่งจะนำไปสู่ความสงบทั้งในระดับบุคคลและสังคม เป็นการพัฒนา “ความเป็นมนุษย์” ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น หากขาดหลักธรรมดังกล่าว การอยู่ร่วมกันอย่างสงบก็จะเป็นไปไม่ได้ยาก (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557, หน้า 10-14)

การดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ อันจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีได้นั้น ตัวพระภิกษุสงฆ์เองต้องถือหลักธรรมไว้ประจำใจ ซึ่งหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้มีความสอดคล้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ หลักสังคหวัตถุ อันได้แก่ ภิกษุยอมเป็นผู้ให้ธรรม แสดงธรรมแก่ชนทั้งหลายด้วยธรรม (ทาน) ภิกษุยอมเป็นผู้กล่าวแสดงธรรมด้วยวาจาสุภาพแก่ชนทั้งหลาย (ปิยวาจา) ภิกษุยอมเป็นแสดงธรรมแนะนำแนวทางเกื้อกูลแก่ชนทั้งหลาย (อติถจริยา) ภิกษุเป็นผู้แสดงธรรมแก่ชนทั้งหลายอย่างสม่ำเสมอไม่เกียจคร้าน (ที.ป. 16/140/13)

4.5 ด้านสาธารณูปโภค

คณะสงฆ์ไทยไม่ได้มีบทบาทเฉพาะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ยังมีส่วนสำคัญในการพัฒนาสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน โดยอาศัยหลักเมตตาธรรมและแนวคิดเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังต่อไปนี้

4.5.1 การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน

วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยมาแต่โบราณ นอกจากเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจแล้ว วัดยังสามารถพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นได้ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนจึงเป็นแนวทางที่สำคัญในการส่งเสริมสังคมให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2565) ซึ่งสามารถเห็นได้จากที่คณะสงฆ์ได้มีการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคเชิงสร้างสรรค์ โดยร่วมมือกับภาครัฐ ชุมชนในการจัดโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อพื้นที่ภายในวัด เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ใช้สอยประโยชน์ อันแก่ การมาปฏิบัติธรรม การปฏิบัติศาสนพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งคณะสงฆ์ได้เล็งเห็นถึง พื้นที่วัดอันร่มรื่น มีความสัปปายะ อำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชน โดยลักษณะเช่นนี้ จะเห็นได้จากโครงการของคณะสงฆ์ ดังต่อไปนี้

โครงการวัดประชารัฐสร้างสุข เป็นหนึ่งในงานปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา โดยมุ่งพัฒนาให้เรียบริ้อยร่มเย็น เป็นศูนย์การเรียนรู้ และการพัฒนาจิตใจของประชาชน มีแผนการดำเนินงานเป็นระบบและระยะอย่างชัดเจน บัดนี้ถึงระยะซึ่งคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรมีภาระที่จะยังให้เกิดผลสัมฤทธิ์ผลเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นอย่างครอบคลุมทุกวัดทั่วประเทศ หัวใจของโครงการนี้ คือ กลไกการสร้างสายสัมพันธ์ความร่วมมือร่วมใจกันของวัด ชุมชน และภาคเครือข่ายในท้องถิ่น ด้วยอุดมการณ์ร่วมกัน คือ ศรัทธาปสาทะในบวรพระพุทธศาสนา และเจตจำนงให้วัดเป็นสถานสัปปายะ อำนวยสันติรสแก่ผู้เข้ามาพึ่งพาบำบัดทุกข์ และเสริมสร้างความสุขทั้งแก่กายและใจ อันจะนำไปสู่ความวัฒนาสถาาวรของชาติ และสถาบันพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ ทุกท่านทุกฝ่ายจึงจำเป็นต้องเพิ่มพูนสามัคคีธรรมให้กองงามไพบุลย์ขึ้นในใจตน ในชุมชน และในประเทศชาติ อันนับเป็นการน้อมนำพระสังฆราชาไชบายของเจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่ประทานไว้เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2560 ไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง ดังพระโอวาทความตอนหนึ่งว่า

“สพฺเพสํ สงฺฆภูตานิ สามัคคี วุฑฺฒิสาธิกา ความพร้อมเพรียงแห่งชนผู้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ ยังความเจริญวัฒนาถาวรให้สำเร็จ คำนี้ใช้ได้ทุกกาลเวลา ทุกรัชสมัย จนในรัชสมัยรัชกาลปัจจุบันก็ทำได้เราทั้งหลายในฐานะที่เป็นประชาชนชาวไทยสืบมา บางท่านก็หลายรัชกาล บางท่านก็สองรัชกาล บางท่านก็หนึ่งรัชกาล จงรักษาคำนี้ไว้ ความพร้อมเพรียงแห่งชนผู้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่ ยังความวุฑฺฒิสาธิกายังความเจริญรุ่งเรืองให้สำเร็จได้ ขณะนี้เป็นที่ทราบอยู่แล้วว่า ประเทศของเรา กำลังต้องการพัฒนา ต้องการให้ชาติของเรา ประเทศของเราพัฒนาเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็ขอให้ท่านทั้งหลายนำธรรมภาษิตนี้ไปนึกดู ไปคิดดู แล้วไปกระทำร่วมกับความปกติกาย ความปกติวาจา ความตั้งใจทำงานในสิ่งที่เรากระทำ และมีปัญญาควบคุมรวมอยู่ในนี้เสร็จหมด เพราะฉะนั้นหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจและยึดถือคำสอนของพระพุทธองค์ ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน เมื่อมีหลักศีล หลักสมาธิ หลักปัญญา และความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็จะทรงอยู่ได้ตลอดกาลนาน”

ผู้สัมภาษณ์ท่านที่ 2 ได้ให้ความเห็นว่า แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ได้แก่ 1) การส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรม โดยวัดสามารถเป็นศูนย์กลางการศึกษาได้ โดยการจัดโครงการสอนพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และวิชาชีพให้แก่เด็กและเยาวชน เช่น การสอนหนังสือธรรมะ การฝึกอบรมอาชีพ หรือการจัดกิจกรรมทางศิลปะและดนตรีพื้นบ้าน เพื่อให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน 2) การเป็นศูนย์กลางช่วยเหลือสังคม โดยวัดสามารถเป็นสถานที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ด้อยโอกาส เช่น การจัดโรงงาน การเป็นศูนย์รวมของการบริจาคข้าวของเครื่องใช้ และการดูแลผู้สูงอายุหรือผู้ป่วยติดเตียงในชุมชน โดยประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดการช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ 3) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมและพื้นที่สีเขียว คือ การพัฒนาวัดให้เป็นพื้นที่สีเขียวและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกต้นไม้ การจัดทำสวนสมุนไพร หรือโครงการลดขยะในชุมชน จะช่วยสร้างความตระหนักรู้ในการดูแลสิ่งแวดล้อมและทำให้วัดเป็นสถานที่ที่สงบและร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมและพักผ่อนของประชาชน 4) การส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาและจิตอาสา วัดสามารถจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการทำความดีและการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น การปฏิบัติธรรม การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการจิตอาสาพัฒนาวัดและชุมชน ซึ่งช่วยให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคมและรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของ

ท้องถิ่น 5) การใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการวัด ปัจจุบันเทคโนโลยีสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาวัดได้ เช่น การใช้โซเชียลมีเดียเผยแพร่ธรรมะ การจัดทำเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันของวัดเพื่อนำเสนอข่าวสารและกิจกรรม รวมถึงการใช้ระบบบริหารงานภายในวัดเพื่อความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (ผู้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2568)

ผู้สัมภาษณ์ท่านที่ 3 ได้ให้ความเห็นว่า ด้านสาธารณูปการ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่แสดงออกทางกายภาพของวัดต่าง ๆ ซึ่งควรสร้างให้มีความสอดคล้องกับพุทธประวัติ ประติมากรรม จิตรกรรมตามยุคสมัย และควรแก่การเป็นอารามสำหรับสมณเพศ ไม่จำเป็นต้องสร้างให้ใหญ่โตเพียงให้พอเหมาะแก่การให้บริการแก่พุทธศาสนิกชนผู้เข้าบำเพ็ญประโยชน์ ตามช่วยวัยของชีวิต และอาจประยุกต์การพัฒนาพื้นที่ที่เป็นศูนย์รวมของชุมชนและสังคมนั้น ๆ ด้วยแต่ต้องไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดี (จัดแบ่งพื้นที่เขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตสาธารณสงเคราะห์ ให้ชัดเจน) (ผู้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2568)

4.5.2 การอนุรักษ์และพัฒนาศาสนสถานและโบราณสถาน

การอนุรักษ์และพัฒนาศาสนสถานและโบราณสถาน เปรียบเสมือนเป็นสะพานเชื่อมโยงอดีตปัจจุบัน และอนาคตเข้าหากัน ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคสมัยใหม่ ศาสนสถานและโบราณสถานยังคงตั้งตระหง่านเป็นพยานแห่งกาลเวลา แสดงถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญาของบรรพชน สถานที่เหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงกองอิฐหินเก่าแก่ แต่เป็นมรดกที่สะท้อนถึงรากเหง้าของสังคม ประวัติศาสตร์ ความศรัทธาของผู้คน และศิลปะอันวิจิตรที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่ตราบนานเท่านาน (UNESCO, 2021, p. 45)

ความสำคัญของการอนุรักษ์ศาสนสถานและโบราณสถาน

ศาสนสถานและโบราณสถานมิใช่เพียงโครงสร้างทางกายภาพ หากแต่เป็นจิตวิญญาณของชาติ เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาและประวัติศาสตร์ การปล่อยให้สถานที่เหล่านี้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลาเท่ากับเป็นการทำลายสายสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน การอนุรักษ์จึงเป็นหน้าที่ของทุกคน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ นักวิชาการ ชุมชน หรือแม้แต่บุคคลทั่วไป (Smith et. al, 2019, p. 112)

การอนุรักษ์ยังส่งผลต่อเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว เพราะโบราณสถานและศาสนสถานดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก สร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น รวมถึงกระตุ้นการเรียนรู้และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของคนรุ่นหลัง (Harrison, 2020, p. 76)

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา

1. การบูรณะโดยคงไว้ซึ่งความดั้งเดิมการซ่อมแซมหรือบูรณะต้องคำนึงถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปะ ไม่เปลี่ยนแปลงจนเสียเอกลักษณ์ การใช้วัสดุและเทคโนโลยีดั้งเดิมเป็นสิ่งสำคัญ รวมถึงการศึกษาข้อมูลทางโบราณคดีอย่างละเอียดก่อนดำเนินการ (Jones & Taylor, 2018, p. 89)
2. การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เทคโนโลยี อาทิเช่น การสแกนสามมิติ ภาพถ่ายดาวเทียม และปัญญาประดิษฐ์ สามารถช่วยบันทึกและวิเคราะห์โบราณสถานได้อย่างละเอียด ช่วยให้การบูรณะและการอนุรักษ์มีประสิทธิภาพมากขึ้น (Chen et. al, 2022, p. 134)
3. การสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของชุมชน การปลูกฝังจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าของศาสนสถานและโบราณสถานเป็นสิ่งจำเป็น การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม การบรรยาย

และการเรียนรู้ผ่านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถทำให้ชุมชนมีบทบาทในการดูแลรักษาได้อย่างยั่งยืน (Watson & Lee, 2021, p. 67)

4. การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยว ศาสนสถานและโบราณสถานสามารถพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรม โดยยังคงรักษาความศักดิ์สิทธิ์และคุณค่าดั้งเดิมไว้ การจัดนิทรรศการและการนำเสนอข้อมูลผ่านมัลติมีเดียเป็นอีกแนวทางที่ช่วยดึงดูดความสนใจของคนรุ่นใหม่ (Anderson, 2017, p. 153)

การอนุรักษ์และพัฒนาศาสนสถานและโบราณสถานไม่ใช่เพียงการป้องกันการเสื่อมโทรมของอาคารเก่า แต่เป็นการรักษารากฐานทางจิตวิญญาณและอัตลักษณ์ของชาติให้คงอยู่เพื่อส่งต่อให้คนรุ่นหลัง ด้วยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เราจะสามารถรักษามรดกอันล้ำค่าเหล่านี้ไว้ได้อย่างยั่งยืน เพื่อให้พวกมันยังคงเป็นสะพานเชื่อมโยงอดีตกับอนาคต และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวาสำหรับทุกคน (UNESCO, 2021, p. 210)

บทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการตามที่กฎหมายกำหนดในการดูแลศิลปะ วัฒนธรรมนั้นมีขอบเขตที่กว้างขวางมาก ฉะนั้นต้องพิจารณาก่อนว่า บทบาทหน้าที่ของ พระสังฆาธิการจะเกี่ยวข้องกับกฎหมายใดบ้าง หากได้มีการศึกษาอย่างแท้จริงจะเห็นได้ว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องนั้นความจริงมีอยู่มากมาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องอยู่ในเวลานี้น้อยก็น้อยก็มีถึง 2 ฉบับ ได้แก่ กฎหมายว่าด้วย คณะสงฆ์และกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นอกจากนี้ยังมีกฎหมายอื่น ๆ อีกหลายฉบับที่เกี่ยวข้อง แต่ในที่นี้ จะกล่าวเฉพาะที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งในปัจจุบันมีการแก้ไขปรับปรุงใหม่ เรียกชื่อเต็มว่า “พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 หรืออาจจะเรียกโดยย่อว่า พระราชบัญญัติโบราณสถานมรดกโลก โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504” หรือ “พระราชบัญญัติโบราณสถาน พ.ศ. 2504” ก็เป็นที่เข้าใจกัน (กรมศิลปากร, 2555)

ดังนั้น การที่คณะสงฆ์จะดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานได้นั้น จะต้องมีการประสานงานร่วมมือกับกรมศิลปากร เพื่อจะได้ทราบแนวทางการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง โดยการทำงานร่วมกันระหว่างพระภิกษุสงฆ์กับหน่วยงาน จะต้องมีความเห็นร่วมกัน ซึ่งจะสอดคล้องกับหลักธรรมในสาราณียธรรม 6 คือ ศีลสามัญญา ทิฏฐิสามัญญา

4.6 ด้านสาธารณสงเคราะห์

งานด้านสาธารณสงเคราะห์เชิงสร้างสรรค์ของคณะสงฆ์ เป็นสิ่งที่มีการดำเนินการมาตลอดอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นการถือตามหลักธรรมเนียมปฏิบัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์นั้นทรงเป็นถึงพร้อมด้วยพุทธจริยา 3 อันได้แก่ 1) สงเคราะห์แก่อุทลโลก 2) สงเคราะห์แก่อุทลหมู่ญาติ 3) การสงเคราะห์แก่อุทลโดยฐานะความเป็นพระพุทธรเจ้า ฉะนั้น หลักการเหล่านี้คณะสงฆ์ในปัจจุบันได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งในปัจจุบันนี้ งานสาธารณสงเคราะห์ เป็นแนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนในสังคม หลักการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์นั้นมีความหมายที่กว้างขวางและครอบคลุมหลายด้าน โดยมุ่งเน้นการให้ความช่วยเหลือ

และสนับสนุนกลุ่มคนที่ด้อยโอกาส หรือผู้ที่ประสบปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ การศึกษา การพัฒนาอาชีพหรือการให้การสนับสนุนทางด้านสังคมและจิตใจ การดำเนินงานสาธารณสุข สงเคราะห์นั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กร ไม่แสวงหาผลกำไร โดยทุกภาคส่วนต้องทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบและมีการวางแผนอย่าง รอบคอบ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการและแก้ไขปัญหาของประชาชนได้อย่างมี ประสิทธิภาพ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน (พินิจ ลาภธนาพันธ์, 2562, หน้า 78-87) ซึ่งมีหลักการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

4.6.1 การสงเคราะห์ช่วยเหลือ

เป็นกิจกรรมที่พระสังฆาตฺรให้ความช่วยเหลือทางตรงในแบบให้เปล่าซึ่งเป็นการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์แก่ประชาชนทั้งในยามปกติที่เป็นการช่วยเหลือแก่ประชาชนผู้ประสบปัญหาใน การดำเนินชีวิต เช่น ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และเด็กบนดอย และสงเคราะห์ตาม โอกาสหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้า เช่น การประสบภัยพิบัติและสาธารณภัยโดยมีแนวทางการ ดำเนินงานโดยให้วัดเป็นศูนย์กลางในการสงเคราะห์ช่วยเหลือทั้งการรับเงินบริจาคหรือสิ่งของและ นำไปแจกจ่ายโดยตรงให้ถึงมือผู้เดือดร้อนหรือประสบภัยทั้งในรูปแบบถุยังชีพ ข้าวสาร อาหารแห้ง หรือเงินช่วยเหลือ รวมถึงการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทุกขั้ยากไม่สามารถดูแลตนเองหรือ พึ่งตนเองได้ เช่น ผู้ป่วยติดบ้าน ผู้ป่วยติดเตียง ผู้ป่วยระยะสุดท้าย ซึ่งล้วนเป็นกลุ่มบุคคลที่ต้องการ ดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดทั้งในระยะสั้นและระยะยาวอย่างไรก็ตามการสงเคราะห์ช่วยเหลือควรมี การวางแผนและกำหนดขอบเขตการดำเนินงานให้สอดคล้องกับแนวทางของฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคมเพื่อให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือของคณะสงฆ์สามารถดำเนินการได้ทันต่อ สถานการณ์และตรงกับสภาพปัญหาหรือความต้องการของประชาชน

4.6.2 การสนับสนุนเกื้อกูล

สนับสนุนเกื้อกูล เป็นการที่พระสงฆ์ให้การสนับสนุนชุมชนหรือหน่วยงาน/องค์กร สาธารณะที่ต้องการความช่วยเหลือ เข้ามาขอความช่วยเหลือ เข้ามาขอความร่วมมือหรือใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรของวัด เป้าหมายของการดำเนินงานคือการตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหา ของประชาชน รวมถึงวัดและพระสงฆ์อาจเข้าไปให้การสนับสนุนหน่วยงานหรือองค์กรที่มีโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสังคมกล่าวได้ว่าแนวทางการสนับสนุนเกื้อกูลนี้เป็นการส่งเสริมหรืออำนวยความสะดวกให้หน่วยงานอื่นที่มีการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์อยู่ก่อนแล้ว เพื่อใช้ทรัพยากร ของวัดหรือศักยภาพของพระสงฆ์จัดกิจกรรม เช่น วัดให้ใช้สถานที่จัดกิจกรรมสร้างงานหรือส่งเสริม อาชีพที่เป็นรายได้เสริม การจัดตั้งห้องสมุด ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ศูนย์อบรมเด็กก่อน เกณฑ์ และอื่น ๆ การใช้วัดเป็นแหล่งจัดหาทุนเพื่อช่วยเหลือราชการในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด การจัดตั้งมูลนิธิหรือกองทุนเพื่อการกุศล หรือการให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของชุมชนและท้องถิ่น เป็นต้น การดำเนินงานในลักษณะนี้เป็นการทำกิจกรรม เพื่อการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ดำเนินการอยู่แล้ว หรือประสานงานในการทำกิจกรรม ใหม่ เพื่อให้แนวทางการสนับสนุนเกื้อกูลของคณะสงฆ์มีความชัดเจนและคล่องตัวในการร่วมมือ กับ หน่วยงานหรือองค์กรอื่น โดยมีการกำหนดขอบเขตหรือวางแผนการทำงานร่วมกันในระยะยาวเพื่อ

ยกระดับการทำกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นงานสำคัญของคณะสงฆ์ในแต่ละท้องถิ่นและสามารถสนับสนุนหน่วยงานอื่นให้ดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ในแนวทางเดียวกัน

ผู้สัมภาษณ์ท่านที่ 3 ได้ให้ความเห็นว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการที่คณะสงฆ์ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนและการมีภาพลักษณ์แห่งผู้ที่เสียสละ จึงเป็นที่คาดหวังของสังคมในกิจการด้านสาธารณสงเคราะห์ หากจะเป็นการจัดตั้งกองทุนสาธารณสงเคราะห์ไว้ทุกวัดจะเป็นการดี เพื่อให้มีการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือภัยพิบัติต่าง ๆ แก่สังคม แต่ทั้งนี้ องค์กรด้านนี้ในสังคมมีเยอะมากที่มีการระดมทุน จึงควรมีการประสานงานหรือสร้างเครือข่ายเพื่อไม่ให้เกิดการช่วยเหลือซ้ำซ้อนกัน แต่ให้มีความทั่วถึงทุกพื้นที่ทุกคนที่ประสบภัย (ผู้ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2568)

4.7 สรุป

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ พบว่า การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์นั้น คณะสงฆ์ได้มีการดำเนินการปฏิบัติมาโดยตลอดอย่างต่อเนื่อง โดยการถือตามหลักการ และแนวทางขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่หมู่ชนทั้งหลาย ทั้งนี้รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า รูปแบบการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของคณะสงฆ์มีการดำเนินงานอย่างระบบ และมีระเบียบ แบบแผน และแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน แต่สิ่งที่ทำให้กิจการคณะสงฆ์และการบริหารมีความสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้นไปนั้น เกิดจากการที่คณะสงฆ์ได้มีการปรับตัว ศึกษาเรียนรู้ในเทคโนโลยีที่ทันสมัย มาใช้ให้สอดคล้องกับงาน และเข้ากันได้กับหลักสอนในทางพระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่งที่สำคัญ การนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ให้สอดคล้องก็เป็นเรื่องที่ทำให้อาจมีความมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ ได้มีการดำเนินงาน โดยแบ่งเป็น 6 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านการปกครอง จะเห็นได้ว่า รูปแบบด้านการปกครองเชิงสร้างสรรค์ เป็นสนับสนุนพระสงฆ์ที่มีความสามารถ มีปฏิภาณ มีใจประกอบด้วยคุณธรรม และมีความประพฤติที่ดีงาม ประการที่สอง คณะสงฆ์เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ และประชาชนมีส่วนร่วมที่จะสามารถเสนอข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ อยู่ภายใต้หลักธรรมวินัย และข้อบังคับได้ ทั้งนี้สิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการปกครอง อันได้แก่ หลักปาปนิยกรรม 3 หลักอภิธานิยกรรม 7 และหลักสารณิยกรรม 6

2. ด้านศาสนศึกษา จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์ได้ดำเนินงานด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมมาด้วยตลอด โดยถือตามแนวขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มุ่งให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาหลักธรรมคำสอน เพื่อนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง และเกิดประโยชน์ที่แท้จริง สิ่งที่ทำให้รูปแบบด้านศาสนศึกษามีความสร้างสรรค์นั้น เกิดจากการที่คณะสงฆ์ได้มีการปรับหลักสูตรการศึกษาธรรมะให้ทันต่อเหตุการณ์โลก และปรับใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มาเป็นส่วนสนับสนุนทางการศึกษา

3. ด้านศึกษาสงเคราะห์ จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์ได้มีการมอบทุนการศึกษา สนับสนุนการสร้างโรงเรียน ทั้งที่เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งที่เป็นโรงเรียนของฝ่ายคฤหัสถ์ แต่ผู้ที่ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบการศึกษาได้ ซึ่งการดำเนินเช่นนี้ของคณะสงฆ์เป็นในเชิงสร้างสรรค์

และสอดคล้องกับหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 คือการให้ประโยชน์แก่ผู้อื่น (ทาน)

4. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า เป็นพันธกิจสำคัญที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้วางหลักไว้ให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้เกื้อกูลโลก เกื้อกูลสังคมด้วยธรรม ปัจจุบันคณะสงฆ์ได้เล็งเห็นความสำคัญ จึงถือเป็นข้อปฏิบัติที่พระภิกษุสงฆ์ควรเห็นถึงความสำคัญ ซึ่งพระสงฆ์ ณ ขณะนี้ ได้มีการดำเนินงานด้านการเผยแผ่เชิงสร้างสรรค์ ด้วยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นประโยชน์ กับการแสดงธรรมเข้าถึงทุกเพศทุกวัย

5. ด้านสาธารณูปโภค จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์ได้ดำเนินกิจการและการบริหารเชิงสร้างสรรค์ ในฐานะผู้ให้การดูแลรักษา ปรับทัศนียภาพของวัดให้เป็นพื้นที่สัปปายะ ร่มรื่น มีพื้นที่ใช้สอย และอำนวยความสะดวกให้แก่พุทธศาสนิกชนได้ ทั้งนี้คณะยังมีบทบาทในการดูแลศาสนสถาน โบราณสถาน โดยเป็นการร่วมมือกับหน่วยงานอย่างกรมศิลปากร เพื่อรักษา ถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไป

6. ด้านสาธารณสงเคราะห์ จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์ถือตามหลักของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในฐานะผู้สงเคราะห์เกื้อกูลโลกโดยธรรม (สาธารณโภคี) และเป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม (อรรถจริยา) โดยคณะสงฆ์ได้ให้ช่วยเหลือประชาชนต่าง ๆ ที่อยู่ในถิ่นห่างไกลบ้าง ที่ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ ให้เข้าถึงซึ่งปัจจัยพื้นฐาน อันเป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ใบบทที่ 5 นี้เป็นการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ “รูปแบบการพัฒนา
กิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์” โดยมีเนื้อหา ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหาร
เชิงสร้างสรรค์ พบว่า การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์นั้น คณะสงฆ์ได้มีการ
ดำเนินการปฏิบัติมาโดยตลอดอย่างต่อเนื่อง โดยการถือตามหลักการ และแนวทางขององค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่หมู่ชนทั้งหลาย ทั้งนี้รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์
และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า รูปแบบการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของ
คณะสงฆ์มีการดำเนินงานอย่างระบบ และมีระเบียบ แบบแผน และแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน แต่
สิ่งที่ทำให้กิจการคณะสงฆ์และการบริหารมีความสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้นไปนั้น เกิดจากการที่คณะสงฆ์
ได้มีการปรับตัว ศึกษาเรียนรู้ในเทคโนโลยีที่ทันสมัย มาใช้ให้สอดคล้องกับงาน และเข้ากันได้กับหลัก
สอนในทางพระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่งที่สำคัญ การนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับ
เป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการ
บริหารเชิงสร้างสรรค์ ได้มีการดำเนินงาน โดยแบ่งเป็น 6 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านการปกครอง จะเห็นได้ว่า รูปแบบด้านการปกครองเชิงสร้างสรรค์ เป็นสนับสนุน
พระสงฆ์ที่มีความสามารถ มีปฏิภาณ มีใจประกอบด้วยคุณธรรม และมีความประพฤติที่ดีงาม
ประการที่สอง คณะสงฆ์เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ และประชาชนมีส่วนร่วมที่จะสามารถเสนอข้อคิดเห็น
ที่เป็นประโยชน์ อยู่ภายใต้หลักธรรมวินัย และข้อบังคับได้ ทั้งนี้สิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ การนำหลัก
พุทธธรรมมาใช้ในการปกครอง อันได้แก่ หลักปาปนิยกรรม 3 หลักอปริหานิยธรรม 7 และหลัก
สารณียธรรม 6

2. ด้านศาสนศึกษา จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์ได้ดำเนินงานด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม
มาด้วยตลอด โดยถือตามแนวขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มุ่งให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษา
หลักธรรมคำสอน เพื่อนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง และเกิดประโยชน์ที่แท้จริง สิ่งที่ทำให้รูปแบบด้านศาสน
ศึกษามีความสร้างสรรค์นั้น เกิดจากการที่คณะสงฆ์ได้การปรับหลักสูตรการศึกษาธรรมะให้ทันต่อ
เหตุการณ์โลก และปรับใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มาเป็นส่วนสนับสนุนทางการศึกษา

3. ด้านศึกษาสงเคราะห์ จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์ได้มีการมอบทุนการศึกษา สนับสนุน
การสร้างโรงเรียน ทั้งที่เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งที่เป็นโรงเรียนของฝ่ายคฤหัสถ์ แต่ผู้ที่ด้อย
โอกาสที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบการศึกษาได้ ซึ่งการดำเนินเช่นนี้ของคณะสงฆ์เป็นในเชิงสร้างสรรค์
และสอดคล้องกับหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 คือการ
ให้ประโยชน์แก่ผู้อื่น (ทาน)

4. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า เป็นพันธกิจสำคัญที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้วางหลักไว้ให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ถือกุศลโลก เกื้อกูลสังคมด้วยธรรม ปัจจุบันคณะสงฆ์ได้เล็งเห็นความสำคัญ จึงถือเป็นข้อปฏิบัติที่พระภิกษุสงฆ์ควรเห็นถึงความสำคัญ ซึ่งพระสงฆ์ ณ ขณะนี้ ได้มีการดำเนินงานด้านการเผยแผ่เชิงสร้างสรรค์ ด้วยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นประโยชน์ กับการแสดงธรรมเข้าถึงทุกเพศทุกวัย

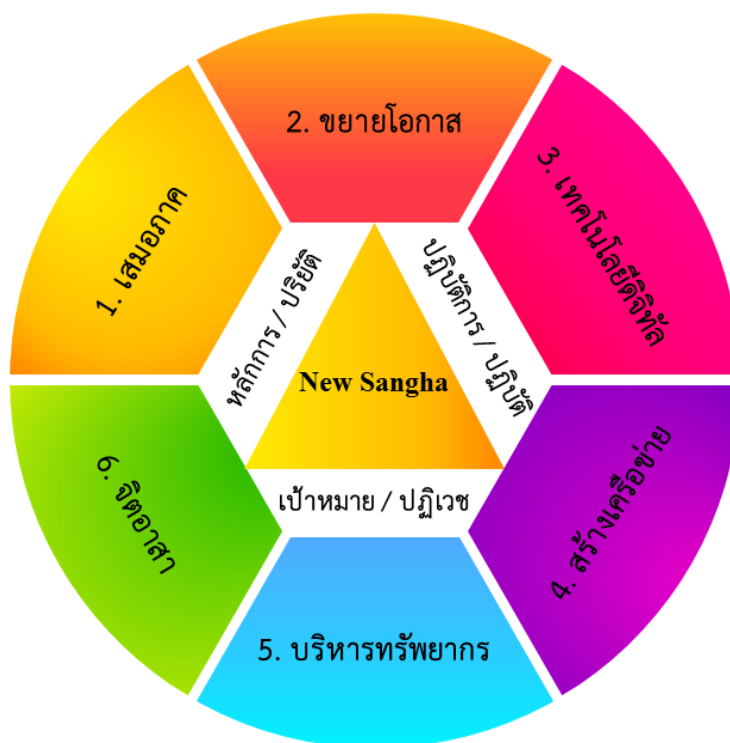
5. ด้านสาธารณูปโภค จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์ได้ดำเนินกิจการและการบริหารเชิงสร้างสรรค์ ในฐานะผู้ให้การดูแลรักษา ปรับทัศนียภาพของวัดให้เป็นพื้นที่สัปปายะ ร่มรื่น มีพื้นที่ใช้สอย และอำนวยความสะดวกให้แก่พุทธศาสนิกชนได้ ทั้งนี้คณะยังมีบทบาทในการดูแลศาสนสถาน โบราณสถาน โดยเป็นการร่วมมือกับหน่วยงานอย่างกรมศิลปากร เพื่อรักษา ถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไป

6. ด้านสาธารณสงเคราะห์ จะเห็นได้ว่า คณะสงฆ์ถือตามหลักของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในฐานะผู้สงเคราะห์แก่กุศลโลกโดยธรรม (สาธารณโภคี) และเป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม (อรรถจริยา) โดยคณะสงฆ์ได้ให้ช่วยเหลือประชาชนต่าง ๆ ที่อยู่ในถิ่นห่างไกลบ้าง ที่ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ ให้เข้าถึงซึ่งปัจจัยพื้นฐาน อันเป็นปัจจัยแห่งการดำรงชีวิต

5.2 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิเคราะห์เนื้อหาารูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ จึงสามารถสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้ได้ว่า คณะสงฆ์ได้ดำเนินการบริหารในเชิงสร้างสรรค์ โดยเกิดจากการเรียนศึกษารู้ ทำความเข้าใจ และลงมือปฏิบัติ ซึ่งก็ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิภาพในการทำงาน โดยอยู่ในเกณฑ์การจัดการและดำเนินงานใน 6 ด้าน คือ 1) เสมอภาค 2) ขยายโอกาส 3) เทคโนโลยีดิจิทัล 4) สร้างเครือข่าย 5) บริหารทรัพยากร 6) จิตอาสา ทั้งหมดนี้จัดเป็นการบริหารในเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสรุปได้เป็นแผนภาพที่เรียกว่า “New Sangha” ดังต่อไปนี้

1. เสมอภาค = การเปิดโอกาสให้พระสงฆ์และประชาชนมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็น
2. ขยายโอกาส = การส่งเสริมการศึกษา โดยให้ทุนการศึกษาและสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียน ทั้งฝ่ายสงฆ์และคฤหัสถ์
3. เทคโนโลยี = การศึกษาพระปริยัติธรรมตามแนวทางของพระพุทธเจ้า โดยปรับปรุงหลักสูตรให้ทันต่อโลกยุคใหม่ทุกวัย และนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน
4. สร้างเครือข่าย = ปรับใช้นวัตกรรม เพื่อให้คำสอนของพระพุทธเจ้าเข้าถึงคนทุกเพศทุกวัย และทุกสายอาชีพงาน
5. บริหารทรัพยากร = ดำเนินการพัฒนาและดูแลวัดให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่สาธารณกุศล และเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม
6. จิตอาสา = การช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยพิบัติหรืออยู่ในพื้นที่ห่างไกล โดยยึดหลักสาธารณโภคี และอรรถจริยา

ภาพที่ 5.1 แผนภาพ New Sangha

5.3 อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์” ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผลวิจัยทำให้ทราบถึงสาระสำคัญที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. สภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ปัจจุบันดำเนินงานภายใต้การปกครอง และมติของมหาเถรสมาคม โดยได้มีการกระส่วนบริหารไปยังเขตพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ ส่วนจังหวัด ส่วนอำเภอ และส่วนตำบล ทั้งนี้ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เห็นได้ว่า จะต้องมีการคัดเลือกพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ยึดถือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อเป็นผู้นำที่ดีในการบริหาร และเป็นแบบอย่างให้กับพุทธศาสนิกชน โดยการอภิปรายผลประเด็นนี้ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรปราการ” ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า การเป็นผู้นำที่ดีต้องมีธรรมะ ความอดทน เสียสละ ยุติธรรม ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลัก ในการปกครอง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล รับฟังเหตุผลและความคิดเห็นของผู้อื่น นอกจากนี้ควรเน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้ทราบและเข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและสังคม (พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต (หวานดี) 2544) และสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การบริหารวัดตามหลักธรรมมาภิบาล: กรณีศึกษาวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม” ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า องค์ประกอบและกลไกการบริหาร

วัดแต่ละแห่ง สามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเพื่อการบริหารวัดได้อย่างเหมาะสม โดยใช้หลักธรรมวินัยนำ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบ

2. พัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ เป็นการพัฒนานำหลักธรรมคำสอนมาปรับใช้ในงานคณะสงฆ์ เพื่อใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านศาสนศึกษา 3) ด้านศึกษาสงเคราะห์ 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) ด้านสาธารณูปการ 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยการอภิปรายผลประเด็นนี้ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรปราการ” ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า หลักธรรมในการเป็นผู้นำที่ดีต้องมีความอดทน เสียสละ ยุติธรรม ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้ รับฟังเหตุผลและความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสังคมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้ทราบ เข้าใจ และสามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและสังคมได้ (พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต (หวานดี) 2544)

3. รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ มีการดำเนินงานตามแบบแผนของมหาเถรสมาคม โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง ยึดถือแนวทางการปกครองตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า 2) ด้านศาสนศึกษา ส่งเสริมการเรียนรู้ทางธรรมควบคู่ไปกับศาสตร์วิชาด้านอื่น ๆ 3) ด้านศึกษาสงเคราะห์ สนับสนุนทุนการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต 4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มอบแนวทางการดำเนินชีวิตให้แก่สังคม และการแก้ปัญหาด้านธรรมะ โดยการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ 5) ด้านสาธารณูปการ เพื่อการสร้างสภาพแวดล้อมให้สมบูรณ์ พร้อมทั้งการอนุรักษ์ศาสนสถาน และโบราณสถาน 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นการสงเคราะห์ เกื้อกูลชุมชน โดยการอภิปรายผลประเด็นนี้ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่” ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษา จะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียน หรือเจ้าสำนักศาสนศึกษาและครูอาจารย์ผู้บริหารศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระจัดการศาสนศึกษาด้วยเต็มกำลัง การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหาหนัก คือ การศึกษาแผนกบาลี เนื่องจากขาดแคลนทั้งครู นักเรียน และมีอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลีอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้คณะสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้ (พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล, 2548) และสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “บริหารวัดในทศวรรษหน้า” ซึ่งได้อธิบายไว้ว่า ปกครองสงฆ์ด้วยหลักธรรมวินัย บริหารแบบมีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีม มีคณะกรรมการพิจารณาพระสงฆ์ที่ทำผิดวินัย มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเพื่อความเหมาะสม ปรับปรุงหลักสูตรและกระจายการศึกษา รวมทั้งจัดการศึกษา โดยภิกษุสามเณรต้องศึกษาทุกรูป จัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เยาวชนและชุมชน มีการปรับปรุงหลักสูตรพัฒนาภิกษุที่ทำหน้าที่ครูสอนโดยรัฐจัดงบประมาณอุดหนุน ควรพัฒนาภิกษุโดยรัฐให้การสนับสนุนการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ ควรอนุรักษ์ศิลปแบบไทย มีแบบแปลน โดยมีคณะกรรมการสงฆ์ดูแล ส่งเสริมการสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ และการมีส่วนร่วมในการขจัดอบายมุข (พระมหาเริงศักดิ์ พิมพ์กุล, 2547)

ดังนั้น ในการอภิปรายผลในข้างต้น เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ สามารถสรุปออกมาเป็นโมเดลได้ดังต่อไปนี้

5.4 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์” มีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เสนอให้คณะสงฆ์ได้มีการจัดหลักสูตรอบรม การใช้เทคโนโลยีเพื่อสังคม และการให้ความรู้แก่พระภิกษุสงฆ์ เกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และการบริหารทั้ง 6 ด้าน เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในกาช่วยเหลือสังคม โดยการนำเทคโนโลยีมาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา รวมถึงการสร้างเครือข่ายในการทำงาน โดยแนะนำให้พระสงฆ์ผสมผสานงานกับชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เพื่อก่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

5.4.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษารูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ทราบแนวทางการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหาร จึงขอเสนอให้ผู้สนใจศึกษาทำวิจัยต่อไปในประเด็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่กับกิจการคณะสงฆ์ เพื่อการบริหารงาน
2. ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการด้านศาสนศึกษา

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

กฎหมายธรรมนูญฉบับที่ 15. (2535). *ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์*. (25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535).

กฎหมายธรรมนูญฉบับที่ 1 แก้ไขเพิ่มเติม. (2520). *ว่าด้วยระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคม*. (25 กันยายน พ.ศ. 2520,) *แถลงการณ์คณะสงฆ์*.

กรมการศาสนา. (2540). *พระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2562). *แนวทางการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในวัด*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2565). *การใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการวัด*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดิจิทัลไทย.

การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน กรมการศาสนา.

คณะกรรมการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา มหาเถรสมาคม. (2560). *แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ปี 2560-2561*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล. (2542). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏนครปฐม.

พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย กิตติทินโน). (2526). *วัดจะช่วยชาวบ้านได้อย่างไรในการแสวงหาเส้นทางภัทรพร สิริกาญจน์*. (2543). *หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวัฒน์ ในการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2564). *การส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรมในวัด*. นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาจุฬาฯ.

มูลนิธิพุทธธรรมสงเคราะห์. (2563). *การช่วยเหลือสังคมผ่านวัด*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธธรรม.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์จำกัด.

- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2545). การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย. กรุงเทพมหานคร: โฟร์เพซ.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. (2542). การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ์.
- ศจี อนันต์นพคุณ. (2542). *กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ*. สงขลา: ชลบุตรกราฟฟิก.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และอื่นๆ. (2545). *ทฤษฎีองค์การ: ฉบับมาตรฐาน*. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสาร.
- สมคิด บางโม. (2545). *การบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2540). *นวโกวาท*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2564). *โครงการจิตอาสาพัฒนาวัดและชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สสส.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2545). *กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 15 ว่าด้วยเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2565). *บทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนา.
- สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. (2559). *กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2535) ว่าด้วยจำนวนและเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคหมวด 2*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สิรภพ เหล่าลาภะ. (2545). *พุทธศาสตร์การเมือง*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

2) วิทยานิพนธ์

- ทวี ขจรกุล. (2547). *บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์. (2534). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพมหานคร: อักษรปริทรรศน์.
- บุญศรี พานะจิตต์. (2545). *โครงการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถาบันศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พรักหวานกราฟฟิก จำกัด.
- พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต (หวานดี). (2544). *บทบาทของเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม: ศึกษากรณี จังหวัดสมุทรปราการ*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระครูปลัดอภิชาติ สุวณฺโณโชโต (ทรงกิจวิศवार). (2559). *รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, .
- พระครูสังฆรักษ์พศวิทย์ (ธีรบุญโญ). (2551). *บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษา พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2540). เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระชนดล นาคสุวรรณโน (นาคพิพัฒน์). (2551). *การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดเกียรติศักดิ์ สิ้นทิวรรกุล. (2548). *บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน). (2548). *ธรรมญาณนิพนธ์: 100 ปี พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน) พิมพ์ครั้งที่ 2*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาชวลิต ชาตเมธี (คงแก้ว). (2552). *บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษา พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญมี อธิปัญญา. (2544). *บทบาทพระสังฆาธิการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนโน)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาเรีงศักดิ์ พิมพ์สกุล. (2547). *รูปแบบบริหารวัดในทศวรรษหน้า*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์. (2547). *บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชน เพื่อลด ละ เลิกอบายมุข : ศึกษาเฉพาะกรณีพระครูศีลาจรรณ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทธิ (ชัยดี). (2548). *ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธิธำมณี*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วีระยุทธ ยะสาย. (2561). *บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เขตอำเภอ บางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- อารยา กอบความดี. (2551). *การบริหารวัดตามหลักธรรมมาภิบาล: กรณีศึกษาวัดสามพราน จังหวัดนครปฐม*. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

3) ราชกิจจานุเบกษา

พระราชกฤษฎีกาแก้ไขบทบัญญัติให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 พ.ศ. 2545. (พ.ศ. 2545, 8 ตุลาคม) *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 66.

พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 พ.ศ. 2547. (พ.ศ. 2547, 17 กรกฎาคม) *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 1-3.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (พ.ศ. 2535, 4 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 5-11.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560. (พ.ศ. 2560, 6 มกราคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 1-2.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561. (พ.ศ. 2561, 17 กรกฎาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 1-4.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484. (พ.ศ. 2484, 14 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 1391-1410.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. (พ.ศ. 2505, 31 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 29-44.

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121. (ร.ศ. 121, 16 มิถุนายน).

4) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ, สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2560, จาก https://www.opdc.go.th/special.php?spc_id=4&content_id=153.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๐๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถนนนครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

๒๕ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเดชพระคุณพระธรรมรัตนโกสินทร์

ด้วย พระศรีวินยาภรณ์, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ (A Model of Sangha's Affaris Development and Management in Creative Approach)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๖ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์พระเดชพระคุณในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตาอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

Handwritten signature: ๓๐ ก.ย. ๖๗

Handwritten signature: พระสุทธีสารเมธี

(พระสุทธีสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๕๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๕๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : พระศรีวินยาภรณ์, ดร. โทร.๐๙ - ๕๓๙๕ - ๒๕๙๙

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถนนวิสุทธิกษัตริย์
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

๒๕ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเทพสิทธิวิจิตรเวที ดร.

ด้วย พระศรีวินยาภรณ์, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ (A Model of Sangha's Affairs Development and Management in Creative Approach)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๖ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในกรณีนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์พระเดชพระคุณในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตาอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

ฉันทวิจิตรวิจิตรเวที
พระเทพสิทธิวิจิตรเวที
พ.ว.ช.๒๕๖๗

พระเทพสิทธิวิจิตรเวที
(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๕๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๕๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : พระศรีวินยาภรณ์, ดร. โทร.๐๙ - ๕๓๙๕ - ๖๔๙๙

ที่ อว ๗๕๐๕/ว ๐๒๐๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

๒๕ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระราชมหาเจติยาภิบาล

ด้วย พระศรีวินยาภรณ์, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ (A Model of Sangha's Affaris Development and Management in Creative Approach)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๖ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

พระพรหมวชิรญาณ
๗๕ กค. ๒๕๖๗

พระสุธีสารเมธี, ผศ.ดร.
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๕๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๕๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : พระศรีวินยาภรณ์, ดร. โทร.๐๙ - ๕๓๙๕ - ๖๔๙๙

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

๒๕ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

ด้วย พระศรีวินยาภรณ์, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ (A Model of Sangha's Affaris Development and Management in Creative Approach)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๖ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(พระสุธีรัตนบัณฑิต)
มอ/ท.ว./บป

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๕๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๕๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : พระศรีวินยาภรณ์, ดร. โทร.๐๙ - ๕๓๙๕ - ๖๔๙๙

ที่ อว ๓๙๐๕/ว ๐๒๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถนนวิภาวดีรังสิต
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

๒๕ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระมงคลมิ่งขวัญ

ด้วย พระศรีวินยาภรณ์, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาจัดการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ (A Model of Sangha's Affairs Development and Management in Creative Approach)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๖ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์พระเดชพระคุณในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตาอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

อ.ดร.ไพรัช ๗๐๗๖๓๖๖
พระมงคลมิ่งขวัญ
๒๕ ก.ย. ๖๗

พระสุธีสารเมธี
(พระสุธีสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๕๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๕๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : พระศรีวินยาภรณ์, ดร. โทร.๐๙ - ๕๓๙๕ - ๖๔๙๙

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๗๐๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถนนศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

๒๕ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาวชิแยร์ ขาตวชิโร

ด้วย พระศรีวินยาภรณ์, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ (A Model of Sangha's Affaris Development and Management in Creative Approach)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๖ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

ฉันทวิมล
 พจนานิติศาสตร์
 ๒๕๗ ก.ย. ๖๗

พระสุทธิสารเมธี
 (พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : พระศรีวินยาภรณ์, ดร. โทร.๐๙ - ๕๓๙๕ - ๖๔๙๙

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๗๐๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

๒๕ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาชุกติภัค อภินนุโ

ด้วย พระศรีวินยาภรณ์, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาจัดการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ (A Model of Sangha's Affaris Development and Management in Creative Approach)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๖ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

๓๐ ๖.๕. ๖๗

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๕๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๕๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : พระศรีวินยาภรณ์, ดร. โทร.๐๙ - ๕๓๙๕ - ๖๔๙๙

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๒๐๘

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๕๕๕-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๕๕-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

๒๕ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายมนต์เชียร คุณำมี

ด้วย พระศรีวิญาณภรณ์, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ (A Model of Sangha's Affaris Development and Management in Creative Approach)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๖ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

(หม่อมหลวงเพชร กุศลวิ)

ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนสัมพันธ์

๓๐ ก.ย. ๒๕๖๗

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๕๕-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๕๕-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : พระศรีวิญาณภรณ์, ดร. โทร.๐๙ - ๕๓๙๕ - ๖๔๙๙

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๐๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถนนวิภาวดีรังสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๗๐
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

๑๐ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร

คุณองอาจ มุขาทรมณี

ด้วย พระศรีวินยาภรณ์, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต และหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการทำงานวิจัยในหัวข้อเรื่อง “รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์ (A Model of Sangha's Affaris Development and Management in Creative Approach)” ปีงบประมาณ ๒๕๖๖ เพื่อให้อาจารย์ประจำหลักสูตรได้พัฒนางานวิจัย นั้น

ในกรณี บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลา คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

อ.วินิต พิณวิมลรัตน์
๑๐

๒๙ ก.ย. ๖๗

พระสุทธิสารเมธี (ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๓๐๕๘-๓๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๔๔-๖๐๔๓

ผู้ประสานงาน : พระศรีวินยาภรณ์, ดร. โทร.๐๙ - ๕๓๙๕ - ๖๔๙๙

ภาคผนวก ข

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ที่ จว. ๐๐๔๔/๒๕๖๗

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง: รูปแบบการพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการบริหารเชิงสร้างสรรค์

TITLE: A MODEL OF SANGHA'S AFFAIRS DEVELOPMENT AND MANAGEMENT IN CREATIVE APPROACH

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๕/๒๕๖๗ วันอังคารที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ มติที่ ๘๗/๒๕๖๗ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภัยอันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในมนุษย์ฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๒๕ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๘

ออกให้ ณ วันที่ ๒๖ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ลงนาม

(พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ-ฉายา/นามสกุล พระราชวินัยวชิรเมธี, ดร.
ตำแหน่ง รองอธิการบดี ด้านกิจการคณะสงฆ์

ประวัติการศึกษา

ระดับการศึกษา	คำย่อคุณวุฒิ	ชื่อคุณวุฒิ	สาขาวิชา	สถาบัน	ปีที่สำเร็จ
ปริญญาเอก	Ph.D.	Doctor of Philosophy	Buddhist Studies	University of Delhi, India	2553
ปริญญาโท	อ.ม.	อักษรศาสตรมหาบัณฑิต	บาลี-สันสกฤต	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2545
ปริญญาตรี	ศน.บ.	ศาสนศาสตรบัณฑิต	บาลี-สันสกฤต	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	2539
อื่น ๆ	M.Phil.	Master of Philosophy	Buddhist Studies	University of Delhi, India	2548

ประวัติการทำงาน

1. ประสบการณ์สอน ในระดับปริญญาตรี

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
1.	พระไตรปิฎกศึกษา 1	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2.	พระไตรปิฎกศึกษา 2	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3.	พระไตรปิฎกศึกษา 3	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

2. ประสบการณ์สอน ในระดับปริญญาโท

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
1.	ประวัติและพัฒนาการพระพุทธศาสนา	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2.	สัมมนาสารัตถะในพระไตรปิฎก	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3.	ภาษาเพื่อการศึกษาพระพุทธศาสนา	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4.	ทฤษฎีและการปฏิบัติกรรมฐาน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
5.	คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาท	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

3. ประสบการณ์สอน ในระดับปริญญาเอก

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
1.	สัมมนา คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2.	ภาษาบาลีเพื่อการวิจัยพระพุทธศาสนา	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3.	ทฤษฎีและการปฏิบัติกรรมฐาน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4.	การจัดการองค์ความรู้	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4. รายวิชาที่รับผิดชอบในปัจจุบัน

ที่	วิชา	มหาวิทยาลัย
1.	คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2.	ภาษาบาลีสำหรับการศึกษาพระพุทธศาสนา	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3.	ทฤษฎีและการปฏิบัติกรรมฐาน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4.	การจัดการองค์ความรู้	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผลงานวิชาการ

บทความวิชาการ	
1.	นวรรตน์ ไกรศร, พระศรีวินยาภรณ์. (2563). เสริมสร้างคุณค่าชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักอริยวัฑฒิ 5. <i>วารสารเซนตัจจอห์น</i> . 23(33). (Tci tier 2) https://sju.ac.th/web_news/detail/42
2.	ทิวเมฆ นาวาบุญนิยม, พระศรีวินยาภรณ์. (2563). การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ด้วยระบบบุญนิยมของชุมชนชาวอโศกเชิงพุทธบูรณาการ. <i>วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร</i> . 11(2), 79-90. (Tci tier 2) https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yri/issue/download/16811/4820
3.	อนันต์ อุปสอด, สุวิญ รักษ์ตย์, พระศรีวินยาภรณ์, สุมานพ ศิวารัตน์. (2564). พุทธบูรณาการเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนชาวพุทธล้านนา. <i>วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย</i> . 10(3), 1- 17. (Tci tier 2) https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NBJ/article/view/253709
4.	Sukhumpong Channuwong, Suvin Ruksat, Phrasrivinayaphon. (2022). The relationship between the four foundations of mindfulness (Satipatthāna) and mental health development, <i>Kasetsart Journal of Social Sciences</i> , 43(1), 166–172. (Scopus Q.2) https://so04.tci-thaijo.org/index.php/kjss/article/view/257011
5.	เยาวลักษณ์ กุลพานิช, พระศรีวินยาภรณ์, ดร. (2566). อิทัปปัจจยตาเชิงบูรณาการ: การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในยุคการปรับเปลี่ยนฉบับพลัน. <i>วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์</i> . 7(2), 96-110. (Tci tier 2) https://so05.tci-thaijo.org/index.php/saujournalssh/issue/view/17502
6.	Panachphongphan Bodhisatirawarangoora, Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Phrasrivinayaphon, Dr. (2023). A Creating of Sustainable Happiness by Learning Dynamics based on Buddhist Wisdom, <i>The Onomazein Journal</i> 62, (Scopus Q.2) http://www.onomazein.com/index.php/onom/article/view/300

ผลงานการวิจัย

บทความวิจัย	
1.	พระศรีวินยาภรณ์, ดร., มงคล สารินทร์ (2564). การจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักภavana 4 ในกรุงเทพมหานคร. <i>วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์</i> . 7(1), 66-77. (Tci tier 2) https://so05.tcithaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/article/view/250033
2.	บรรจง ลาวะลี, พระศรีวินยาภรณ์ (สายรุ้ง อินทาวุธ), สุเทพ เมย์ไธสง, อติศักดิ์ ทุมอนันต์, ฉัตรชัย ชมชาวี.(2564). การศึกษาสมรรถนะจิตใจและทางกายของผู้สูงอายุของโรงเรียนผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. <i>วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์</i> , 6(1), 172-183. (Tci tier 2) https://so06.tci-thaijo.org/index.php/ambj/issue/download/17021/4293
3.	สุกักร์ ทุมทอง, อาณัติชัย เหลืองอมรชัย, พระศรีวินยาภรณ์, ดร. (2566). วิเคราะห์หลักอัปปาตธรรมตามแนวเนตติปกรณ์. <i>วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์</i> . 9(1), 96-114. (Tci tier 2) https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/article/view/261336
4.	อติศักดิ์ ทุมอนันต์, ประพิศ โบราณมูล, บรรจง ลาวะลี, พระศรีวินยาภรณ์, ดร. (2566). การติดตามและการประเมินผลการดำเนินการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของประชาชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการใช้การประเมินแบบ CIPP M0del. <i>วารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์</i> . 3(3), 151-160. (Tci tier 2) https://so12.tci-thaijo.org/index.php/stw/article/view/715

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 248 ม.1 ถ.ศาลายา – นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170